

Anadolu Yayıncılık adına İmtiyaz Sahibi: Nevzat Eraydın

Yazı İşleri Müdürü: Tahir Ozan Aylık, Siyasi, Yaygın Türkçe Yayın Adres: Barış Mah. Adnan Kaveci Cad. No: 88/4 Buca - İzmir

Baskı tarihi: Ekim-2016

Baskım yeri: Özdemir Matbaacılık Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi Blok No: 145 Topkapı-İstanbul Tlf. 0212 577 54 92

İzmir: Fırat mah. 647/8 sak. Erkin Yuva sitesi A blok, No:5 kat:8/35 Buca -İzmir

İstanbul-Hasanpaşa mah. Derici Zeynel sok. No:19 kat-3/8 Kadıköy İst. yazışma: .PK. 15 Kadıköy/İst

İletişim: info@sozveeylem.com

Merhaba

Geçtiğimiz Temmuz ve Ağustos aylarında Türkiye’de, bölgede ve dünyada önemli gelişmeler yaşandı. Türkiye Temmuz ayında başarısız bir darbe girişimini ve başarılı bir darbeyi birlikte yaşadı. 20 Temmuz darbesi ile ülkede süresi belli olmayan Olağanüstü Hal ilan edildi. Darbenin daha birinci ayında her meslekten on binlerce kişi işten atıldı, sendikalar kapatıldı, binlerce insan tutuklandı, gözaltı ve işkence süresi 30 güne çıkartıldı. Gülen cemaatine yönelik saldırı kısa sürede gerçek hedefine, Kürt özgürlük hareketine, Kürt halkına ve işçi sınıfına yöneldi. Kısaca daha önceki askeri darbelerde neler yaşandı ise 20 Temmuz darbesinde de aynısı yaşanıyor.

Söz ve Eylem’in bu sayısında darbe ile ilgili iki yazı yer alıyor. 17 Temmuz’da kaleme alınan “20 Temmuz darbe girişimi” başlıklı yazı, darbe ile ilgili ilk değerlendirmeleri içeriyor. İkinci yazı 15 Temmuz’dan 20 Temmuz’da uzanan süreci ve Sosyalist hareketin darbeyi ilişkin yaklaşımlarını ele alıyor.

Temmuz ve Ağustos aylarında sadece Türkiye’de değil bölgede ve dünyada önemli gelişmeler oldu. Ukrayna krizi yeniden alevlendi. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da paylaşım bütün şiddetiyle sürüyor. Pasifik ısınmaya devam ediyor. Suriye’nin paylaşımı savaşı Türkiye’nin askeri müdahalesiyle yeni bir boyut kazandı. Türkiye Suriye’de baştan beri istediğini sonunda kısmen de olsa elde etti. Washington, Moskova, Brüksel, Tahran ve Şam’da yürütülen yoğun diplomasi ile göçmen sorununun Suriye topraklarında çözümü karşılığında Türk ordusunun Cerablus’a girmesine karar verildi. Türk ordusu Kuzey Suriye’deki

Kürt kantonları arasına bir kama gibi sokuldu. Türk devletinin, elde ettiği bu fırsatı Kürt halkına karşı yürüttüğü imha savaşını daha da geliştirmek için kullanacağından kuşku yok.

Bu sayımızda emperyalist dengelerdeki değişim ve bunun sonuçlarından biri olan İngiltere'nin AB'den ayrılmasını Brexit başlığıyla ele aldık. Ayrıca "Emperyalizmin Yüzyılı" başlıklı üç bölüm sürecek yazı dizisinin ilk bölümünü yayınlıyoruz. Bu yazıda 1900'den bu güne emperyalist sistemde ortaya çıkan değişimler ve bunların sınıf mücadelesine yansımaları ele alınıyor. İlgi çekeceğini umuyoruz. Yine günümüzde emperyalizmin geliştirdiği yeni savaş stratejilerini konu alan "Mega kentler ve ABD ordusu" başlıklı uzun bir çeviri yazısını okurlarımıza sunuyoruz.

4. Sayımızda ayrıca, 3. sayıda yayınladığımız "Aşamalı Devrim Teorileri" ile ilgili yazı dizisinin ikincisinde Türkiye'deki MDD tezi ele alınıyor. Son olarak Yusuf Erdem'in kaleminden "çok okunan, kitapları tekrar tekrar basılan ve çok sevilen bir yazar; gerçekçi edebiyatımızın büyük romancısı, öykü ve oyun yazarı."Orhan Kemal'i ölümünün 46. yıldönümünde okurlarımızla buluşturuyoruz.

2017'de buluşmak dileğiyle...

Ne Erdoğan, Ne AKP, Ne Darbe Kurtuluş Sosyalizmde!

Türkiye 15 Temmuz’da bir darbe girişimiyle sarsıldı.

Darbe girişimi 15 yıllık bir birikimin, ekonomik politik gerginliklerin,, toplumu kutuplaştırma ile beslenen bir siyasetin, egemen sınıf içinde, onun devlet aygıtında yol açtığı, büyüttüğü çelişki ve çatışmanın vardığı boyutu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, darbeciler yönlendirilmiş ve özendirilmiş olsalar da, darbeyi adeta bir komediye çevirsenler de, yapanlar açısından darbenin bir mizansen olduğu söylenemez.

Bu ülkede darbelerin, iktidardaki hangi partiye karşı ve hangi isim altında yapıldığından bağımsız olarak işçi sınıfını ve emekçileri hedef aldığını, işçi sınıfı ve emekçiler kendi deneyimleriyle biliyorlar. Bu açıdan darbeyi yapanlarla, onu, “demokrasi, insan hakları, hak ve özgürlükler”adına engellediklerini öne sürenler arasında hiçbir fark yoktur. Her iki durumda da saldırının esas hedefi işçi sınıfı ve emekçilerdir. Çünkü darbeye kalkışanlar da, onu başarısız kılanlar da işçi ve emekçi düşmanı burjuvazi ve onun devlet mekanizmasıdır.

Ancak, emir komuta zincirini bozan ve bizzat bu zincir tarafından başarısızlığa uğratılan darbenin, Türkiye’de bir süredir hüküm sürmekte olan koyu gerici bir dalganın tırmanarak devam edeceği, bütün burjuva partileri kapsayan bir siyaset tekleşmesine sağlayarak, hak ve özgürlüklerden yana geride ne kalmışsa hepsini silip süpürecek yeni bir dalgaya dönüştürüleceği de açıktır.

Tayyip Erdoğan'ın başarısız olduğunu kesinleşmesinin ardından darbenin "Allah'ın bir lütfu olduğunu" açıklamasıyla anlatmak istediği tam da budur. Emir komuta zinciri tarafından başarısızlığa uğratılan darbeden sonra yaşananlar; Erdoğan'a bağlı milis kuvvetlerinin silahlanarak sokağa çıkması, halkı sokağa çekmesi, yenilgi karşısında ne yapacağını şaşırان askerlerin linçe kalkışılması, camilerin hoparlörlerinin sonuna kadar açılarak halkın sokaklara çağırılması ile bu sürece katılmaları, Kürt halkının işçi ve emekçilerin katıksız boyun eğme ile iç savaş arasında sıkıştırılacağıının ön göstergeleridir.

Başarısız darbe girişiminin Erdoğan'ı ve AKP'nin iktidarını daha da güçlendireceği kuşku götürmez. Bu güç Kürt halkına karşı yürütülen imha savaşını Türkiye'nin tümüne yaymak için kullanılacaktır. Ancak başarısız da olsa bu darbe girişimi Erdoğan ve iktidar açısından büyük bir gücü olduğu gibi, güçsüzlüğü de bağrında taşımaktadır. Başarısız darbe sonrası başlatılacağı ilan edilen "temizlik hareketi" yönetemezliği ve kaosu daha da büyütecektir.

İşçi sınıfı emekçileri çok daha karanlık ve zor günlerin beklediği açıktır. Birliğin ve gücün karşısında ancak birlik ve güçle durulabilir. İşçi sınıfının, emekçilerin önünde tek yol budur. Darbeleri toplum hayatından söküp atacak olan egemenlerin, genel kurmayın darbesiz bir yaşam vaadi değil, işçi sınıfının birliği ve gücüdür. Savaşsız sömürsüz bir yaşamı kuracak güç bu güçtür.

Kurtuluş burjuvazinin iç çatışmasından medet ummakta değil, işçi sınıfının bağımsız devrimci eylemindedir, kurtuluş sosyalizmedir!

17 Temmuz 2016

15 Temmuz Darbe Girişimi ve 20 Temmuz Darbesi

15 Temmuz başarısız darbe girişimi 20 Temmuz’da ilan edilen olağanüstü hal’le yeni bir darbe ile sonuçlanmıştır. Parlamento olağanüstü hali onaylayarak süreçteki fiili varlığına da son vermiştir. Bugün Türkiye, 20 Temmuz darbesinin ardından, başında Erdoğan’ın bulunduğu, içişleri ve adalet bakanlarından oluşan üçlü bir “konsey” tarafından yönetilmektedir. 20 Temmuz darbesinin daha önce Türkiye’de yaşanan darbelerden tek farkı “konsey” üyelerinin asker olmaması ve parlamentonun kapısının açık oluşudur. Bunun dışındaki her şey klasik askeri darbelerde yaşananların aynısıdır. Değişen sadece isimlerdir; sıkıyönetimin ismi olağanüstü hal olarak değiştirilmiş, arama, tutuklama ve operasyon yetkileri sıkıyönetim Komutanlığından il valilerine aktarılmıştır. Türkiye’nin, altında imzası bulunan insan hakları sözleşmeleri, hukuksal normlar resmen askıya alınarak darbe hukuku yürürlüğe sokulmuştur. Askeri darbelerin klasiği olan gözaltı süreleri 30 güne uzatılarak işkence yasallaştırılmıştır.

20 Temmuz darbesi her ne kadar Türkiye’ye özgü olsa da, dünya kapitalist sisteminin içinde bulunduğu ekonomik ve politik kaostan bağımsız olarak ele alınamaz. Bugün kapitalist dünyada hüküm süren kaosun belirgin özellikleri, süregelen bir ekonomik kriz, siyasal istikrarsızlık ve dünyanın belli başlı devletler arasında yeniden paylaşımına yol açan rekabet, çatışma ve müdahalelerdir. Kapitalizmin yaşamakta

olduğu bu kaosa siyasal alanda koyu bir gericilik eşlik ediyor. Burjuva demokrasisinin ayırt edici özelliği olarak sunulan temsili kurumlar, parlamentolar işlevsizleşiyor; anayasa ve hukuksal normlar değiştiriliyor; çok partililiğe dayalı burjuva siyaset, iktidar partileri nezdinde tekliyor. Bu süreç milliyetçi, şoven ve dine dayalı bir ideolojik saldırıyla birlikte yol alıyor. 20 Temmuz darbesi sistemdeki bu egemen eğilimlerin Türkiye'nin özgün koşullarında vücut bulan somut biçimdir.

20 Temmuz darbesi bir dizi manipülasyonu devreye sokarak, kendisine demokratik bir meşruluk zemini yaratmaya çalışıyor. Bu manipülasyonların en etkililerinden biri başarısız darbe girişiminin bir Fetullah Gülen darbesi olarak sunulmasıdır. Bu manipülasyon Gülen cemaatinin başarısız darbe girişimindeki rolü nedeniyle kısmen doğru olsa da, bundan hareketle 15 Temmuz darbe girişiminin bir cemaat darbesi olduğu sonucuna varılamayacağı gibi, 20 Temmuz darbesinin asıl hedefinin bu cemaat olduğu da söylenemez.

Hem darbe girişimi, hem de ardından gelen darbe, her ne kadar 1980 darbesinde olduğu gibi doğrudan sınıf mücadelesinin sarsıcı etkisine karşı bir karşıdevrim olarak değil de, daha çok burjuvazinin iç çatışmasının sonucu olarak ortaya çıkmış gözükse de, sınıf mücadelesinin bugünkü geriliğine rağmen özünde burjuvazinin olağan yöntemlerle yönetemediğinin bir itirafıdır. Darbenin bu iki yönü-burjuvazinin iç çelişkisi ve onun yönetemez durumu ile olan ilişkisi- görülmeden, gerçekleşen darbenin niteliği ve hedefleri de tam olarak kavranamaz.

Başarısız darbe girişimine yol açan ve 20 Temmuz darbesine zemin hazırlayan bu iç çelişki, bir yandan cemaate karşı girişilen topyekûn saldırı ve öte yandan burjuva partiler arasında sağlanan konsensüsle önemli ölçüde yatıştırıldı. Darbenin planlayıcısı ve uygulayıcısı olarak ilan edilen cemaatle ilgili örgütlenmelerin hepsi kapatıldı. Ordu, polis ve bürokraside Fetullahçı avı bütün şiddetiyle sürdürülüyor. Öyle ki, saldırı özel sektörün üst düzey yetkililerini de kapsayacak ölçüde genişletiliyor. Bir zamanlar AKP'nin sermaye tabanı olarak İstanbul sermayesinin karşısına dikilen "Anadolu kaplanları"nın önemli bir kesimi bu süreçte mülksüzleştirildi.

TSK'nın emir-komuta zinciri tarafından özendirilen ve yine bu emir komuta zinciri ile başarısızlığa uğratılan darbenin ardından, önceden planlandığından kuşku duyulmayan 20 Temmuz darbe planı uygulamaya sokuldu. 15 Temmuz darbesinin başarısız olduğunun kesinleşmesinin ardından klasik darbe manzaraları yaşandı. Erdoğan demokrasi

kahramanı edasıyla medyada boy gösterdi. Engellenmiş darbeyi engellemek üzere halkı sokaklara çağırdı; çağrıya ilk cevap gerçekleşmesi halinde 15 Temmuz darbesinin yanında yer alacaklarından kuşku duyulmayan burjuva partilerden CHP ve MHP'den geldi. Bu partiler gerçekleşmeyen darbeyi kırma yarışı içinde 20 Temmuz darbesinin yanında saf tuttular. Demokrasi kahramanlığını Erdoğan'a kaptırmak istemeyen parlamenterler parlamentoya koştu, parlamento sığınağında kahramanlık madalyalarını taktılar. Hemen her darbeye yaşanan küçük burjuva klasiği bu darbeye de yaşandı. Gücün arkasında koşan küçük-burjuva kitleler başarısız darbenin “engelleyicisi”, başarılı darbenin sokak gücünü oluşturdular. Kürt halkına karşı imha hareketini yürütüp kahraman addedilenler bu kez vatan haini ilan edilerek linçe tabi tutuldu. 20 Temmuz darbesi medya tefrikalarıyla süslenerek adeta bir görsel şölen eşliğinde başarıya ulaştı. Bu şölende tek yer almayanlar belki de darbenin esas muhatabının kendileri olduğu önsezisiyle AKP karşıtlığıyla darbe karşıtlığı arasında bocalayan işçi ve emekçiler oldu.

Burjuvazinin en büyük manipülasyonu, 20 Temmuz darbesini bir demokrasi mücadelesi olarak göstermedeki maharetidir. Demokrasi adına kutsanan darbe ile burjuvazi iç çelişkilerini yumuşatarak, parlamentoyu, hukuku devre dışına iterek, burjuva siyaseti birleştirip tekleştirerek İstedliğini elde etti. İçinde bulunduğu ekonomik ve siyasal krizin çözümünde önemli bir zaman kazandı,manevra kabiliyetini artırdı. Olağanüstü hal ilanı ile işçi ve emekçilerden gelebilecek muhtemel patlamalara karşı kazanımlarını bir müddet için de olsa güvence altına aldı.

15 Temmuz darbe girişiminin “demokrasi kahramanı” Erdoğan, 20 Temmuz darbesi ile sadece eski suç ortağı ve baş belası cemaati mülksüzleştirme ve zor yoluyla tasfiye etmekle kalmadı, 14 yıllık iktidar sürecinde birlikte işlediği bütün suçları, cinayetleri, faili meçhulleri, (Roboski, Hrant Dink, vb.)ve Kürt halkına dayatılan imha savaşının sonuçlarını da cemaate yükleyip, yeni bir günah keçisi yaratarak, kendine ve AKP'ye yönelik toplumsal muhalefeti etkisizleştirme olanağını elde etti. Darbe sırasında kullandığı dini argümanlarla(Allah'ın lütfu, camilerden dinsel çağrılar vb.) İslami kesim üzerindeki hegemonyasını güçlendirdi.

Gülen Cemaati karşıtlığı manipülasyonu altında gerçekleştirilen bütün bunlar burjuvazinin iç çatışmasının, şimdilik kaydıyla çözüldüğünün açık işaretleri olsa da, 20 Temmuz darbesinin gerçek niteliğini ortaya koymaz. Yukarıda da belirtildiği gibi gerçekte 20 Temmuz dar-

besinin asıl hedefi, kapitalizmin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal istikrarsızlık, olağan yöntemlerle yönetememezlik durumu ve bunun barındırdığı potansiyel tehlikenin önlenmesidir. İç çelişkilerin belirli bir ölçüde çözülerek işçi sınıfı karşısında burjuva sınıf birliğinin sağlanması bu sürecin ilk adımudur. Asıl hedef, işçi sınıfının, Kürt halkının ve emekçilerin rejim için taşıdığı bugün bir yanıyla potansiyel, diğer yanıyla fiili olan tehlikenin savuşturulmasıdır. Darbe süreci ilerledikçe bu durum daha net olarak ortaya çıkacaktır.

İçinde bulunduğu bilinç geriliği ve örgütsel dağınıklık her ne kadar işçi sınıfının bugün rejim için fiili bir tehdit olmadığına işaret etse de, Türkiye kapitalizminin müzminleşen ekonomik ve siyasal istikrarsızlığı bu potansiyel tehditi beslemekte ve diri tutmaktadır. Ekonomik ve siyasal istikrarsızlık en güçlü olduğu dönemde bile Türkiye kapitalizminin ayrılmaz özelliğidir. Buna bağlı olarak neredeyse her 6 - 8 yılda bir rejim tıkanmakta, potansiyel tehdit büyümekte ve bu tıkanıklığı açmak için devlet aygıtı bir bütün olarak yeniden yapılandırma sürecine sokulmaktadır. Gerek kapitalizmin kronikleşen sorunları gerekse kapitalist sistemdeki gelişmeler istikrarsızlığı büyütürken, darbe ve darbelerle gündeme gelen devletin yeniden yapılandırılması süreçlerinin tekrarlanmasına yol açmaktadır. Son 40 yıldır neredeyse düzenli aralıklarla tekrarlanan bu sürecin bundan sonra da devam edeceğinden kuşku duymamak gerekir.

Darbe sonrası yeniden gündeme gelen devletin yeniden yapılandırılması, Erdoğan ve AKP'nin korkularının işin içerisine girmesiyle bir altüst oluşa dönüştü. Devlet mekanizmasında, ordu, polis ve bürokrasideki yığınsal tutuklamalar, işten atmalar, açığa almalar ve ordunun hiyerarşik işleyişine yönelik yeni düzenlemeler, bu yeniden yapılandırmanın boyutlarını ortaya koyduğu gibi, devlette ciddi sarsıntıları da beraberinde getirecektir. ABD, NATO ve AB'den yükselen eleştiriler de bu noktaya işaret ediyor.

Bu çerçevede ABD, NATO ve AB yetkilileriyle Erdoğan ve Türk Devleti arasında -dozu zaman zaman zaman diplomasi kurallarını da zorlayan- karşılıklı bir şantaj trafiği yaşanıyor. AB idam cezasının geri getirilmesi durumunda Türkiye ile ilişkilerin kesileceğini açıklarken, ABD yaygın tutuklamaların ordunun savaş kabiliyetini dumura uğratacağı ve IŞİD'e karşı mücadeleye sekte vuracağı gerekçelerini öne sürerek, NATO ise kendine bağlı ordu'nun yapısını korumak amacıyla, her seferinde Erdoğan'ı itidalli olmaya, demokrasi ve hukuk kurallarına bağlı

kalmaya davet ederken, Erdoğan bu eleştirileri 15 Temmuz başarısız darbesinin ardında ABD ve NATO'nun bulunduğu propagandasıyla cevaplıyor. ABD ve AB karşısında sıkıştığı her durumda olduğu gibi aynı taktiğe başvuruyor. Darbeyi “Türkiye'nin iç sorunu” olarak nitelendirerek, Erdoğan'a açık destek veren Rusya ile ittifak kartını devreye sokuyor. Rusya'ya karşı açık savaş ilanının yapıldığı Varşova toplantısının ardından NATO'nun Güney kanadı ordusuna yapılan operasyonlar ve gündeme getirilen Türkiye-Rusya ittifakı –gerçekleşebilirliği bir yana- ABD ve NATO'nun kaygılarını daha da büyütüyor. Bütün bunlar Erdoğan'ın görünür güçlenmesinin tersine, gerçekte çok daha güçsüzleştiğini ve devletin yeniden yapılandırılması sürecinin çatışmalı ve darbelere açık bir süreç olacağını ortaya koyuyor.

20 Temmuz Darbesi, İşçi Hareketi ve Sosyalist Hareket

Hem 15 Temmuz darbe girişimi, hem de 20 Temmuz darbesi karşısında büründüğü derin sessizlik işçi sınıfının içinde bulunduğu durumun, bilinç geriliği ve örgütsüzlüğün dışavurumudur.

Sınıfın ekonomik örgütlenmesini temsil eden konfederasyonlar ve bağlı sendikaların darbe sürecinde takındıkları tavır bu örgütlerin sınıf üzerinde denetim aygıtı görevini gördüklerini bir kez daha kanıtlamıştır. Gerçekleşmeyen darbeyi hep birlikte kınayan sendikalar, sıra gerçekleşen 20 Temmuz darbesine geldiğinde aynı tavrı sürdürmek bir yana, açık ya da örtülü biçimde darbenin yanında saf tuttular. Türk-İş ve Hak-İş darbeyi açıkça desteklerken, DİSK ve bileşenleri (KESK, TTB ve TMMOB) Erdoğan'ın diktatörlük hedeflerinden söz ederek 20 Temmuz darbesini görmemezlikten geldi. Çok daha da vahimi, olağanüstü hal rejimince Fetullahçı olduğu için kapatılan 19 sendikanın kapatılmasına seslerini bile çıkarmadılar. Böylece, olağanüstü hal'le gelecek olan yığınsal işten atmalar ve hak gasplarına ilk desteği de sunmuş oldular. KESK ancak kendi üyeleri de açığa alınmaya başlanınca lütfedip açıklama yapma gereği duydu. Olağanüstü hal'in Fetullah'çılara karşı ilan edildiğinin varsayıldığından olsa gerek , büyük bir aymazlık içinde, açığa alınan üyelerinin Fethullahçı olmadığını ispat etmeye yöneldi.

Sosyalist hareketin durumu daha da içler acısıdır. Bugüne kadar yapılmış bütün darbelerin işçi sınıfı ve Sosyalist hareketi hedef aldığını unutmuşçasına burjuva partilerle birlikte darbelere karşı olduğunu ispatı yarışına girdi. Güçsüzlük ve umutsuzluğun verdiği eziklik içinde

“her türlü darbeye karşıyız” söylemi ,sosyalist hareketin amentüsü oldu.

20 Temmuz darbesine zemin hazırlayan 15 Temmuz darbe girişimini kınama yarışı içerisinde 20 Temmuz’u bir darbe olarak değil de, Erdoğan’ın diktatörlük heveslerini güçlendiren bir girişim olarak değerlendirdi. Böylece oklarını gerçekleştiren darbeye çevirecek yerde, Don Kişot misali yel değirmenlerine kılıç sallamaya başladı.

Sosyalist hareketin reformist kanadı “demokrasiyi koruma ve geliştirme” adına ekonomik ve siyasi kriz içindeki devletin bekası için, AKP ve Erdoğan’a ilişkin bütün çekince ve eleştirilerini bir kenara bırakarak, 20 Temmuz darbesine destek veren CHP’nin yanına koştu. Birçok sendika, meslek örgütü, sosyalist parti/ grup (DİSK, KESK, TMMOB, TTB,TSİP, DHP,BHH,EMEP, TÖPG, Halkevleri, Kaldıraç-BirGün gazetesi) faşizme karşı birlikte mücadele umuduyla İstanbul mitingine katılarak CHP’nin yanında saf tuttu. Gerekçe “faşizme karşı işbirliği cephesi” adına işçi sınıfına neredeyse bir asırdır vaaz edilenin aynısıydı. “AKP’nin Sokak egemenliğini kırmak”, “ İslami faşist diktatörlüğü önlemek”, “ CHP’yi işbirliğine zorlayarak CHP-AKP ittifakını bozmak”, “ düşmanı tecrit etmek”, bu yolla “faşizmi gerileterek” demokrasiyi korumak, kurtarmak.

HDP içinde yer alan sosyalist parti ve grupların gerek darbeye ilişkin değerlendirmeleri, gerekse darbeye karşı izlenecek yol konusunda öne sürdüklerinin de reformist kanattakilerden pek farklı olduğu söylenemez. Başarısız darbe girişiminin ardından HDP’nin darbeye ilişkin ilk açıklaması,“darbeyi birlikte engelledik, demokrasiyi birlikte kuracağız” oldu. Öcalan’ın “çözüm süreci biterse darbe mekaniği devreye girer” sözünü tekrarlayarak AKP’yi yeniden çözüm sürecine dönmeye “ikna” edebileceğini varsaydı. Kürt halkına karşı imha savaşı hızından hiçbir şey kaybetmeden sürdürülmesine, yaygın tutuklamalar, baskı ve işkenceler eklenince, HDP “ikna”ya yönelik tavrından vazgeçerek, olay ve olgulara daha gerçekçi bir pencereden bakmak zorunda kaldı. Politikadaki bu değişim kendini “Erdoğan diktatörlüğü” karşısında “emek, barış ve demokrasi bloğu”nun oluşturulması biçiminde somutladı.

Darbeden bu yana geçen bir ay gibi kısa bir sürede yaşananlar, ekonomik ve siyasal istikrarın yeniden sağlanması için açıklanan teşvikler, yürürlüğe konulan ohal yasaları, Kürt Özgürlük Hareketi ve sosyalist parti/gruplara yönelik tutuklamalar, işkenceler, yığınsal işten çıkarmalar, hak gaspları, darbenin asıl hedefinin işçi sınıfı ve Kürt halkı olduğunun pratikte de netleştirmiştir. Buna rağmen sosyalist hareket içinde

darbenin niteliği ve darbeye karşı mücadele konusunda mevcut kafa karışıklığı varlığını hala korumaktadır. Bu durum Sosyalist hareketin içinde bulunduğu ideolojik ve politik savrulmanın ne ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

Darbenin niteliğine ilişkin bu kafa karışıklığına karşın faşizm ya da diktatörlüğe karşı “devletin demokratikleştirilmesi”(!) hedefiyle, demokrasi cephesi/bloğu kurulması HDP ve sosyalist harekette darbeye karşı mücadelenin ortak paydasını oluşturuyor. Kimi sosyalist parti ve gruplar faşizme karşı birlikte mücadele etme adına, bir burjuva partisi olduğunu ağızlarından düşünmedikleri CHP’nin kapısını aşındırırken, HDP içerisinde kümelenen diğer kesim “barış, demokrasi ve Kürt sorununun çözümü için” demokrasi güçlerini, gençleri, kadınları, Alevileri ve sosyalistleri bir cephede birleştirme çağrılarını tekrarladı.

Faşizmi kimin, -15 Temmuz darbecilerinin mi, Erdoğan ve AKP’nin mi- temsil ettiği “küçük” ayrıntısı bir yana, HDP ve diğer sosyalist parti ve grupların dile getirdiği faşizme karşı mücadele cephesi/bloğunun hedefini demokrasinin korunması ve genişletilmesi oluşturuyor. Kulağa hoş gelse de, içinde bulunulan ideolojik-politik savrulma ve güçsüzlükten bir çıkış yolu olarak gözüксе de, devletin demokratikleştirilmesine, demokrasinin korunması ve geliştirilmesine dayalı bir mücadele anlayışının burjuvazinin içine düştüğü ekonomik ve siyasal istikrarsızlıktan çıkışını kolaylaştırmanın dışında bir sonuç vermediği tarihsel deneyimle de sabittir. Bugüne kadar faşizme karşı demokrasinin korunması için başvuru cephe taktikleri, en etkili olduğu ülkede bile, örneğin Fransa’da, burjuva demokrasinin güçlenmesinden başka bir sonuç vermemiştir, veremez. Çünkü demokrasi – kapitalist düzende önüne hangi ek getirilirse getirilsin- bütün temsili kurumları ve kurallarıyla egemen sınıfa hizmet eden bir devlet biçimidir. Dolayısıyla bütün sınıfları kesen (kapsayan) bir demokrasiden söz edilemeyeceği gibi, kapitalizm koşullarında hangi ad altında olursa olsun, burjuvazi ile proletaryayı bir araya getiren bir demokrasi mücadelesinden de söz edilemez.

Aynı demokrasi ön eki ile ifade edilmelerine karşın, devletin demokratikleştirilmesi, demokrasinin korunması, cumhuriyetin kazanımlarına sahip çıkılmasını hedefleyen bir demokrasi mücadelesi ile işçi sınıfının düşman sınıftan, burjuvaziden sınıf mücadelesi yoluyla söke söke aldığı demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi bir ve aynı şey olmadıkları gibi, kesin bir sınıf karşıtlığıyla birbirinden ayrılırlar, ve kesinlikle birbirlerinin karşısında yer alırlar. Bu iki karşıt mücadele

biçimlerinden birincisi, bütün temsili kurumları ve hukuk sistemi ile burjuva demokrasinin korunmasını öngörürken ve bunun için işçi sınıfını seferberliğe çağırırken, ikincisi işçi sınıfının mevcut durumunu korumayı, mücadele yeteneğini geliştirerek onu daha büyük ve sonuç alıcı mücadelelere hazırlamayı öngörür. Demokratik hak ve özgürlükler için işçi sınıfının yürüttüğü mücadele, hangi adla anılırsa anılsın -faşizm, parlamenter demokrasi ya da burjuva diktatörlüğü- işçi sınıfının burjuva devlete karşı yürüttüğü mücadeledir. Demokratik özgürlükler işçi sınıfının devletle girdiği bu mücadelelerle kazanılmışlardır. Bu iki farklı yaklaşım iki karşıt sınıfın, burjuvazi ve proletaryanın demokrasi mücadelesi konusundaki konumlarını yansıtır. İşçi sınıfı açısından bu mücadele onun iktidar için yürüttüğü sınıf mücadelesinin bir parçasıdır ve ondan bağımsız olarak ele alınamaz. Böylesi devrimci bir hedefle bağlanmayan bir demokratik haklar mücadelesi, onu yürütenlerin niyetinden bağımsız olarak eninde sonunda burjuva düzenin istikrarına hizmet eder.

İşçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşıarak kazandığı hak ve özgürlükleri etkisizleştirmek için burjuvazi tarih boyunca iki mücadele taktiğine baş vurmuştur. Ya, bugün yaptığı gibi, baskı ve zoru devreye sokarak bu hakları yok etmeye, ya da, bu hak ve özgürlükleri kullanarak işçi sınıfını burjuva demokrasisine tabi kılmaya çalışmıştır. Çoğu durumda bu iki yöntemi birlikte kullanmıştır. Devletin demokratikleştirilmesi ve demokrasinin korunması, işçi sınıfını burjuva demokrasisine bu tabi kılmanın isim değiştirmiş halidir.

Burjuva sınıfı içerisinde bir ayırımı dayanan (anti-faşist, anti-tekel vb.) mücadele stratejilerinin varacağı nokta tarihsel deneyimin de kanıtladığı gibi, burjuva demokrasisinin kutsanmasıdır. Bu aynı zamanda işçi hareketine musallat olan aşamalı devrim teorilerinin (anti-faşist , anti-tekel, ulusal-demokratik vb.) dayandığı ideolojik temelidir. Bu görülmeden ne bilimsel bir “faşizm” tanımı yapılabilir, ne de “faşizme” karşı devrimci bir mücadele yürütülebilir.

Burjuvazi yaşadığı ekonomik ve siyasal kriz ve bunun keskinleştirdiği çelişkileri ile yönetemez duruma düşmüştür. Türkiye burjuvazisinin bölgede ve kapitalist sistemin baş aktörleri ile yaşamakta olduğu sorunlar yönetememezlik durumunu daha da derinleştirmektedir. Başarısız darbe girişimi ve ardından gerçekleşen darbe, burjuva cephedeki kaosu ve yönetememezlik durumunun en açık belirtileridir. Aynı zamanda devrimin güncelliğini işaret eden bu yönetememezlik durumu-

nun devrimci bir kalkışmaya yol açmadan savuşturulmasının temel nedeni, işçi sınıfının içinde bulunduğu geriliği ortadan kaldıracak, sınıfın çoğunluğunu devrimci bir güç halinde birleştirecek devrimci bir çekim merkezinin olmamasıdır.

Sınıf mücadelesinde karşıt kutupları oluşturan burjuvazi ve proletaryanın gücü ve olanakları sadece kendi konumları, güçleri, olanakları ve hazırlıklarıyla belirlenmez. Bu mücadelede işçi sınıfının güçsüzlüğü, kendisi kaos içerisinde olsa da, burjuvazinin hanesine güç olarak yazılır. Bugün tam da böyle bir durumdayız. Darbe sürecinde tanık olduğumuz gibi burjuvazi içindeki karmaşa, ve kaos had safhada, burjuva devlet lime lime dökülüyor, burjuva devletin baskı aygıtları, ordu, polis ve bürokrasi parçalanmanın eşiğinden döndü. Bu kurumlardaki karmaşa ve kaos halen sürüyor. Bunlara rağmen burjuvazi egemenliğini hâlâ ciddi bir karşı çıkış olmaksızın sürdürebiliyorsa, bunun nedeni burjuvazinin güç olanakları değil, tam tersine, burjuvazinin güç annesine yazılan, işçi sınıfının bu süreçteki güçsüzlüğü ve hazırlıksızlığıdır.

Darbe süreci; bir yandan işçi sınıfının bilinç geriliği ve örgütsüzlüğü nedeniyle çok uzakta görülenin –devrimin-; öte yandan yaşanan ekonomik ve siyasal kriz, burjuvazinin içinde bulunduğu kaos ve yönetememezlik durumu, devlet aygıtının dumura uğramışlığı dikkate alındığında, sanılandan çok daha yakında olduğunu gösterdi. Darbe sırasında bir çağrıyla sokağa çıkan kitlelerin bir an için “Devrimci Sınıf Partisi”nin çağrısıyla, işçi sınıfının aktif çoğunluğu olduğu düşünüldüğünde, anlatılmak istenenin ne olduğu daha net anlaşılacaktır. Bu açıdan bakıldığında burjuvazinin içinde bulunduğu kararsızlık ve bocalamanın en tepe noktaya çıktığı darbe süreci, aynı zamanda başarılı bir devrimin (kitle gücüyle ordu ve polisin bölünmesi vb.) ipuçlarını da vermektedir. Ayrıca bu tablo bize eksik olanın ne olduğunu da göstermektedir.

Çok bilinen ve tekrarlanan bir cümledir: politika güç ile yapılır, güç ise savaşım amacına uygun bir niteliğe ve bu niteliğin harekete geçirdiği bir niceliğe tekabül eder. Proleter devrim açısından bu güç, devrimci bir çekim merkezinin yaratılması ve bunun, başta sınıfın öncü kesimleri olmak üzere sınıf hareketiyle buluşmasıdır.

Tarihi boyunca Türkiye sosyalist hareketinin zaaflarından biri güçsüzlüğü, burjuvazinin iç çelişkilerine dayanarak, burjuva fraksiyonların biriyle ittifak yaparak aşabileceğini sanması, ideoloji ve politikasını buna uygun olarak belirleyerek devrimci ideoloji ve politikadan geri adım atması; bir diğeri de somut gerçekliği olduğu gibi değil de, ken-

di özlemlerine uygun olarak, abartılı bir biçimde—yani görmek istediği gibi— ele almasıdır. İtiraf etmeliyiz ki Türkiye sosyalist hareketi sınıf mücadelesinde iki uç savrulmayı ifade eden bu yaklaşımlardan ağırlıklı olarak birincisinin, yani ekonomizmin etkisi altında kalmıştır ve onun yıkıcı sonuçlarını yaşamıştır. Bugün de en büyük tehlikeyi bu akım oluşturmaktadır.

Darbeye rağmen burjuvazinin yönetemezliğinin sürdüğü bugünkü koşullarda kapitalizm, günlük işleyişi ile sınıf mücadelesinin önüne yeni fırsatlar yaratacaktır. Komünistlerin görevi, kaçırılan fırsatların arkasından umutsuz bir biçimde yakınmak değil, fırsatların neden kaçtığını bilince çıkartarak yeni fırsatlara bugünden hazırlanmaktır. Unutmamak gerekir yeni fırsatları devrimci bir tarzda değerlendirmek, ancak bugünden devrimci bir hazırlığın yapılması ile bağlantılıdır. Aksi durumda kaçırılan fırsatlara bir yenisinin eklenmesi kaçınılmazdır.

Bugün Türkiye devrimini nin, dolayısıyla Komünist Hareketin önündeki ivedi görev; Komünist bir çekim merkezinin yaratılması, bu çekim merkezi etrafında, adım, adım bir işçi sınıfı ve emekçi devrim cephesinin kurulması, bunun Ulusların kendi kaderini kendilerinin tayın hakkı ve sosyalizm perspektifi ve ile Kürt ulusal mücadelesiyle ilişkilendirilmesidir.

Komünist hareketin ve işçi hareketinin mevcut durumu, ideolojik savrulma, örgütsel dağınıklık ve politik güçsüzlük dikkate alındığında ve buna darbe koşullarının ağır baskıları eklendiğinde devrimci hazırlığın önünde büyük zorlukların olduğu açıktır. Ama zor olan, olanaksız olan değildir. Yeter ki zorlukları nasıl aşacağımızı bilelim; akıntıya kapılmadan, anafolara düşmeden hedefi doğru belirleyip, bu hedefe varmak için gerekli enerji ve cesareti, yıkıcılığı ve hüneri ortaya koyalabilelim.

Emperyalizmin Yüzyılı

F. Demirci

GİRİŞ

Üç bölümden oluşan bu uzun makalenin ilk bölümünü, Söz ve Eylem'in bu sayısında okurlarımıza sunuyoruz.

* Bu bölümde, emperyalizmin - tarihsel köklerini de ihmal etmeden- ortaya çıkışıyla başlayan yüzyıllık tarihinin 1945'lere kadar olan bölümünü -ekonomik, toplumsal, siyasi ve askeri planda yarattığı tüm etkileri- sınıflar mücadelesini de göz önünde tutarak ele almaktayız.

* Yazının ikinci bölümünde yine aynı bakış açısıyla "1945-1980 : Emperyalist Egemenliğin 2. Evresi",

* Üçüncü bölümde ise emperyalizmin "1980'lerden Günümüze"-kadar olan tarihi; yine ekonomik, toplumsal, siyasi, askeri plandaki belirleyici etkileri ve sınıflar savaşıyla olan bağlantıları ele alınacaktır; ve elbette sonuç bölümünde gelecekle, devrimci görevlerimizle ilgili saptamalar ve öngörülerde bulunulacaktır.

Çalışmada bir dizi istatistik veriye yer verildi. Bu verilerin kaynağı çalışmanın sonuna, kaynakça bölümüne eklendi. İstatistik veriler, hesaplanmalarındaki yöntem farklılıkları ve devletlerin kendi istatistikleri üzerinde oynamaları nedeniyle hep tartışmalı olmuşlardır. Burada önemli olan bu verilerin ne ölçüde doğru olup olmadıklarından çok, bir eğilimi yansıtmalarıdır. Okuyucu bu verileri bu bakış açısıyla de-

ğerlendirmelidir.

Kapitalist Gelişimin Genel Çizgileri:

Emek gücünün meta haline geldiği bir meta üretimi temelinde gelişen kapitalist süreç, evrimini, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın kavşak noktasında tekelle tamamladı. Bu süreçte meta üretimindeki her değişim, her olgu, üretim, büyüme, üretim tekniğinin gelişmesi, kârı arttırmanın farklı biçim ve yolları, rekabet, her şey; üretim ve sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesini yoluyla tekeli yarattı. Lenin; bu süreci “rekabet tekele dönüşür” özlü deyişle ifade etti.

Eşitsiz gelişim yasası altında başlangıçta sanayi ve finans alanında oluşan tekeli, giderek ekonominin tüm alanlarına yayılarak eski ilişkilerinin (serbest rekabet ve pre-kapitalist ilişkiler) “yanında ve üstünde” egemen ilişki oldu.

Tekel her ne kadar kapitalist gelişim sürecinin bir ürünü ise de, kapitalizm gerçek kimliğine onunla birlikte kavuştu. Tekelle birlikte kapitalizm, bir eğilim olmaktan çıkarak bir olgu haline dönüştü. Tekeli yaratan süreç, bizzat tekeli tarafından yeniden örgütlenerek tamamlandı. Başka bir deyişle alt yapıdaki bu değişim, üst yapıda (devlet, hukuk sistemi, ideoloji v.b.) bir değişimle tamamlandı. Artık söz konusu olan, kapitalistleşme süreci değil, kapitalizmin egemenlik sürecidir.

Bu süreci belirleyen temel olguları şöyle sıralayabiliriz:

1- Başlangıçta kapitalist gelişimin bir “araz”ı olarak görülen tekel, sanayinin tümüne yayılarak ekonominin ana unsuru haline geldiler. Bu süreç sadece sanayide gerçekleşmedi; mali sektörü (bankalar, finans kurumları vb.) de içine aldı. Süreç, sanayi sermayesi ile mali sermayenin iç içe geçtiği mali oligarşinin oluşumuyla tamamlandı. Burada mali sermaye, oluşan bu tekeli yapının sadece bir unsuru değil, pratikte binlerce örnekte görüldüğü gibi (ki mali sermaye sanayideki tekeli işletmeleri bile iflasa sürüklemeye muktedir) sistemin devindirici (aynı zamanda en zayıf halkası) gücü, baş aktördür. Kapitalizmde egemenliğin, zorun, bağımsızlığın ve özgürlüğün alanını belirleyen, mali sermayenin bu üstünlüğüdür.

2- Kapitalizm meta üretiminde bir büyüme ve pazarda bir genişleme olmadan var olamaz. Gitgide büyüyen ve ekonominin tümünü kap-

sayan meta üretimi için “her gün daha fazla sürüm alanları ve tüketim pazarları bulma zarureti, burjuvaziye yer kürenin her yanına seferber etmektedir. Burjuvazi her yerde yuvalanmak, çöreklenmek, ilişkiler kurmak ve her yeri kâr getirir duruma sokmak zorundadır.”

Tekel, olağanüstü bir büyüklük ve genişliğe kavuşan meta üretim ve dağıtımını birbirinden kopuk, dağınık ve yalıtık bir süreç olmaktan çıkararak başlangıçta ulusal, giderek uluslararası bir pazarda birleştirir. Bu “ulusal pazar” sadece ekonomik faaliyetin gerçekleştiği bir alan değil, tekellerin egemenliğinin de ilk biçimidir.

3- Ulusal pazarın oluşum süreci, aynı zamanda kapitalist devletin örgütleniş sürecidir. “Burjuvazi kendisini bundan böyle, yerel çapta değil, ulusal çapta örgütlenme ve ortalama çıkarlarına genel bir biçim verme zorunluluğunda görür. Bu genel biçim devlettir.” Ve “burjuvazinin hem iç, hem de dış amaçla mülkiyetlerinin ve çıkarlarının karşılıklı güvencesi için zorunlu olarak benimsediği biçimden başka bir şey değildir.”

4- Toplumun ekonomik-politik yaşamındaki bu değişime, toplumun sınıfsal yapıdaki bir değişim eşlik eder. Tekelleşme sürecine koşut olarak işçi sınıfı serpilip gelişir. Burjuvaziye tekeller hegemonyasında birleştirip örgütleyen süreç, her ne kadar üretimdeki yoğunlaşma- tekelleşme-, işçi yoğunlaşmasından daha hızlı olsa da, toplumun diğer kesimlerinin işçi sınıfı etrafında toplanmaya zorlandığı bir toplumsal kutuplaşmada ifadesini bulur. Emek-sermaye çelişkisi, toplumsal ilerlemenin merkezine oturur. Sınıf savaşımı ekonomik- demokratik (İngiltere’de Chartist hareketi, 8 saatlik iş günü mücadelesi vb.) biçimlerden açık siyasi (1830 Lyon ayaklanması, 1848 Fransız devrimi, 1872 Paris komünü vb.) biçimlere doğru yol alır. Bu, aynı zamanda kapitalist egemenlik altında yeni bir sürecin de başlangıcıdır. Kapitalizm kendini örgütlerken, kendi “mezar kazıcıları”nın da birleşmesi ve örgütlenmesi olanaklarını da çoğaltır.

5- Kapitalizm, içinde hareket ettiği dağınık ve yalıtık süreçleri genel gelişimin bir parçası olarak çoğaltır ve birleştirir. Bu durum, üretim tekniğinin gelişmesi için de böyledir. Rekabet ve aşırı kâr dürtüsünün hızlandırdığı teknik gelişme meta üretiminin büyük işletmelerde –bir çok üretim kolunun bir işletmede toplanması- entegre işletmeler- toplanması ve büyümesine olanak sağlayarak tekellerin süreçte bir kaldıraç

işlevi görür. İşletmelere aşırı kâr olanağı sağlayarak rekabetin bu işletmeler lehine sonuçlanmasına ve tekelleşme sürecinin hızlanmasına olanak sağlar.

Tekelleşmeyi hızlandıran koşullardan biri olarak süreçte yer alan “teknik gelişme”

tekelleşmeyle birlikte tekелci rekabetin ve tekел kârının ana unsuru haline gelir. “Tekeli yaratan rekabet” eski “masumiyetini” yitirerek, tekeli yok eden rekabete dönüşür. Rekabet, tek tek işletmeleri etkileyen bir sorun olmaktan çıkarak ulusal ekonomiyi etkileyen bir sorun haline alır. Aynı, ya da birbirini tamamlayan iş kollarındaki tekелci birleşmelerin olanaklılığı, rekabetin bu tekелci yıkıcı karakterinde aranmalıdır. Bu birleşmeler, çoğu zaman iki savaş arasındaki barış girişimleri gibidir ve başka rakipleri yok etmek için bir hazırlık ve güç birikimi sağlarlar. Kapitalizmde üretim tekniğinin gelişimi ve rekabetteki kesintiler geçici, teknik gelişmenin sürekliliği ve rekabetin artan yıkıcılığı mutlaklıdır.

Teknik gelişim ve rekabetin kapitalist ekonomideki rolü, sadece bunlarla sınırlı değildir. Tekniğin artan hızla ilerlemesi ve kâr hırsının koşullandırdığı büyüyen rekabet, kesintili kapitalist gelişimin de ana unsurlarıdır. Temelinde teknik gelişmenin bulunduğu kâr oranlarının düşme eğilimiyle birlikte aşırı meta üretimi, kapitalist ekonominin farklı alanları arasındaki uyumsuzluğu, kargaşayı çoğaltarak bunalımlara, krizlere yol açar. Krizler kapitalist gelişimin eşitsiz karakterlerini büyüttüğü gibi, onun kesintili gelişiminin de maddi temelini oluşturur. Başlangıçta, ekonominin bir ya da birkaç alanını etkileyen bu krizler, meta ekonomisinin sadece ulusal ölçüde değil, uluslararası ölçüde büyümesi ve yaygınlaşması, başka bir deyişle, tekелci yapının ve mali oligarşinin etkinliğinin artmasına paralel olarak o ölçüde sarsıcı ve yıkıcı olurlar. Bu döngüsel krizler aynı zamanda kapitalist çürüme ve çöküşün gerçekleşmesine işaret ederken, bu çöküş esas olarak başka faktörlerin de (sınıf mücadelesi- öznel etken) devreye girmesine bağlı olduğundan, döngüsel krizler çoğu zaman kendini onararak bir büyümeye de yol açarlar.

Sermaye İhracı ve Emperyalist Örgütlenme

Buraya kadar kapitalist gelişim sürecinin ana özelliklerini ele alarak meta üretiminde olağanüstü büyüme ve yoğunlaşmayla birlikte

ulusal pazarın oluşumunu, rekabetin tekele dönüşümünü, ulusal pazarın tekeller tarafından bölüşüm sürecini ve bu sürecin nasıl tekелci egemenlikle tamamlandığı gerçeğini ele aldık.

Bu süreç hiçbir yerde ve hiçbir zaman yalıtık bir şekilde salt ulusal pazarlarla sınırlı olarak süremezdi ve sürmedi.

Kapitalist ekonomide “İç Pazar” zorunlu olarak dış pazara bağlıdır. Bunun doğal sonucu olarak da iç pazarın tekелci bölüşümü, zorunlu olarak dış pazarın -uluslararası pazar- tekелci bölüşümüyle tamamlanır. Kapitalist süreçte iç-ulusal pazarın, dış-uluslararası pazara bu bağıllığı sadece büyüyen ve merkezileşen sanayi üretiminin gereksinimlerinin tamamen ya da büyük ölçüde iç pazardan karşılanamaması ya da olağanüstü ölçülere doğru yol alan meta üretiminin dış pazara gereksinim duyması nedeniyle değil (bu iki nedene bağlı bir uluslararası pazar, kapitalizm öncesi sömürge biçimlerinde az çok oluşmuş durumdadır.), esas olarak gittikçe büyümek zorunda olan yeniden üretim sürecini güvence altına alan egemenlik sisteminin oluşturulması nedeniyle zorunludur. Emperyalizm, bu zorunluluğun örgütlenmesidir.

Eşitsiz gelişim ve rekabet yasaları altında bu zorunluluk iki temel unsur üzerine yükselir: Bunlardan birincisi, tekelleşmenin giderek artan bir sermaye fazlası yaratacak düzeye yükselmesi - ki bu mali sermaye öncülüğünde bir tekелci yapının oluşması demektir- ikincisi ise, aynı sürecin bir devamı olarak ülkeler arasında gelişim farklılıklarının oluşması ve bunun birkaç ülkeyi öne çıkaracak biçimde aşırı ölçülere varmasıdır. Başka bir deyişle, tekelin emperyalizme dönüşümüdür. Bu da gösteriyor ki emperyalizmi ve tekeli yaratan süreç bir ve aynıdır. Lenin’in “Emperyalizm, kapitalizmin tekелci evresidir.” özlü tanımı tam da bunu anlatıyor. Lenin’in de belirttiği gibi bu tanım özlü, ama eksiltir. Çünkü bize emperyalizmin tam olarak ne olduğundan çok, onun nasıl oluştuğunu anlatır.

Emperyalizmin ne olduğu ise, ancak onu tekел öncesi biçimlerinden ayıran temel ayırt edici özelliğinin, yani sermaye ihracının ne olduğu irdelenerek belirlenebilir.

Emperyalizm tarihi, sömürgecilik tarihi kadar eskidir. Ortaçağ imparatorluklarına kadar uzanır. Buradaki emperyalizm, güçlü imparatorluklar tarafından silah zoruyla fethedilen ülkelerin zenginliklerinin yağmalanması ve düzenli haraç toplamaya dayalı bir emperyalizmdi.

Feodal toplumun çözülüş, kapitalist ekonominin oluşum sürecinde ise, emperyalizm sömürgelerin hammadde kaynaklarının yağmalanması ve gittikçe artan sanayi metası ihracına dayanıyordu. Kapitalist emperyalizm ise, bütün bu daha önceki yağma ve sömürü biçimlerinin yanında ve onların üstünde sermaye ihracını koyarak köklü bir dönüşümü gerçekleştirir. Artık sömürge fetihleri sadece eli silahlı ordularla değil, bunun yanında ve esas olarak “eli paralı” ordular vasıtasıyla ve sermaye ihracı yoluyla gerçekleşir. Bu, aynı zamanda dünya çapında meta ihracına dayalı eski kapitalist iş bölümünün üzerinde sermaye ihracına dayalı yeni bir iş bölümünün oluşmasıdır.

Dünyanın tekелci gruplar ve tekелci devletler arasında hem “pazar” ve hem de toprak bakımından bölüşümüne dayanan bu yeni iş bölümü, sermaye ihracının iki temel biçimi üzerinden gerçekleşir:

Bu biçimlerden birisi “doğrudan yatırım” diye adlandırılan, tekелci grupların diğer ülkelere yaptıkları yatırımlardır. Ucuz işgücüne erişmeyi sağlayan bu yatırımlar en başta aşırı kâr ve sermaye birikimiyle birlikte rekabet savaşında önemli bir avantaj sağlayan enerji ve hammadde kaynaklarının ele geçirilmesine yöneliktir.

1880’lerde başlayıp büyük bir hızla süren dünya pazarının bu tarzda bir paylaşımı 1. savaş öncesinde büyük ölçüde tamamlanmıştı. Gizli ve açık anlaşmalarla oluşan konsorsiyumlar temel sanayi dallarını -elektrik, petrol, demir-çelik, çinko, kurşun vb.- kendi aralarında bölüşmüşlerdi. Bu anlaşmalar sadece bilinen kaynakları değil, tekелci konumu korumak ve gelecek rekabet savaşında üstünlüğü elde tutmak amacıyla muhtemel kaynakları da içeriyordu.

Dünya pazarının bu bölüşümünden en büyük payı elektronik sanayinin 19.yy. sonu, 20.yy. başında ortaya çıkan devrim niteliğindeki gelişmeye dayanan Alman ve Amerikan konsorsiyumları elde ettiler. Böylece rekabet savaşında önemli bir avantaja dönüşerek tekeli bünyüten ve sağlamlaştıran teknik gelişme, kendi gelişim koşullarını da yarattı.

Dünya pazarının paylaşımı, bu paylaşımında yer alan tekелci gruplar arasındaki rekabete en azından bir süre için ara verirken bir bütün olarak ekonomik faaliyet içinde rekabet, etkisini bünyüterek sürdürdü.

Dünya pazarının bu bölüşümü, aynı zamanda tekелci gruplar arasında oluşan bir güç dengesinin de ifadesidir. Daha büyük bir serma-

yeye hükmeden daha mükemmel işletmeler, rekabet ve bölüşümde her zaman daha avantajlı konumda yer aldılar. Örneğin 1907'de Alman AEG ile Amerikan General Electric arasında elektrik sanayi pazarının bölüşümünü düzenleyen anlaşmada aslan payı Alman AEG alırken, (ABD ve Kanada General Electric'e bırakıldı; Avusturya, Rusya, Hollanda, Danimarka, Türkiye ve Balkan Ülkeleri Alman AEG'nin oldu). Petrol alanında Amerikan Standart Oil ile Alman Deutsche Bank'ın önderliğindeki konsorsiyum arasındaki paylaşım ezici bir biçimde Standart Oil lehine sonuçlandı.

Dünyanın tekелci gruplar arasındaki bu bölüşümü; aynı zamanda sermaye yoğunlaşmasının, teknik donanım ve rekabetin yeni bir düzeyini ifade eder ki bu, tekelleşmenin yeni bir düzeyidir. Tekelleşmenin bu yeni düzeyini belirleyen, tekелci grupların ulusal pazar üzerindeki konumları değil, uluslararası pazar üzerindeki konumlarıdır. Bu yeni konum aynı zamanda dünya çapında kapitalist gelişim düzeyinin göstergesidir.

Uluslararası pazarın oluşumu ve bölüşümü her ne kadar ulusal pazarın oluşumu ve bölümü tarafından öncelemiş görünse de, süreç bir bütündür. Başka bir deyişle ulusal pazarın oluşumunu ve bölüşümünü belirleyen etmenler (üretim ve sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi, teknik donanım rekabet vb.), uluslararası pazarın oluşum ve bölüşümünü de belirler. Yeniden paylaşım, hangi nedene dayanırsa dayansın, bu etmenlerin bir veya bir kaçında meydana gelebilecek bir değişimin sermaye ve güç dengelerinde yaratacağı farklılaşmanın kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkar. Bu da bize, kapitalizmi sarsan ve devindiren sürecin bir ve aynı süreç olduğu sonucuna vardırır.

Dünyanın ekonomik ve toprak bölgelerine ayrılarak bölünmesi, başka etkenler (sınıf mücadelesi, bağımsızlıkçı girişimler) dikkate alınmasa, salt ekonomik bakış açısından da dünyanın siyasi bölüşümünü zorunlu kılar. Çünkü sermayenin geleceği, kârın bir kez elde edilmesinde değil, onun sürekliliğinin güven altında alınmasındadır. Sermayenin ele geçirdiği alanların, imtiyazların güven altına alınması, rakiplerle girilecek rekabetin etkilerinin ve her şeyden önemlisi sınıf mücadelesinin yıkıcı etkisinin bertaraf edilmesi, ancak uluslararası alana yayılan bir örgütlenmeyle sağlanabilir.

Doğrudan sermaye ihracı yoluyla oluşan tekелci yapılar ve kurulan

ilişkiler, kapitalist sistemin dünya çapındaki emperyalist örgütlenmesinde önemli bir rol oynasa da, bu örgütlenmenin gerçekleşmesi sermaye ihracının en etkili ve sonuç alıcı biçimi olan mali sermaye ihracı (devletten devlete ya da devlet güvencesinde verilen borçlar, krediler, sendikasyon kredileri vb.) yoluyla gerçekleşir.

Askerî işgale dayalı sömürgecilik, bilinen en eski sömürge yöntemidir. Mali sermaye marifetiyle sermaye ihracı yoluyla dünyanın emperyalist devletler arasında bölüşümü, bu eski yöntemi dışlamamakla birlikte, yeni ilişki ve bağımlılık biçimleri yaratarak eski sömürgecilik sistemini, esas olarak sermaye hareketi üzerinden, yeni bir bağımlılık ilişkisi yaratarak yeniden düzenler.

Emperyalizmin ayırt edici özelliğinin “sanayi sermayesinde değil , ama tümüyle mali sermayede” olduğunu vurgulayan Lenin, mali sermaye ihracının belirleyici rol üstlendiği bu süreci şöyle özetliyor: “Kapitalizmin bugünkü aşaması (emperyalizm y.) bize gösteriyor ki kapitalist gruplar arasında dünyanın ekonomik yönden bölüşülmesi esasına dayanan bazı ilişkiler doğmakta, buna paralel ve bağlı olarak da siyasi gruplar, devletler arasında dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi sömürge savaşı “ekonomik değer taşıyan topraklar için mücadele” esasına dayanan bir takım ilişkiler kurulmaktadır.” ... “Kapitalistler dünyayı paylaşıyorlarsa, bunu kendilerinde bulunan hain duygulardan ötürü değil, ulaştıkları yoğunlaşma derecesi kâr sağlamak için kendilerini bu yola başvurma zorunda bıraktığı için yapıyorlar. Ve dünyayı, mevcut “sermayeleri”, “güçleri” oranında paylaşıyorlar, çünkü kapitalizmin ve meta üretim sisteminin mevcut olduğu bir ortamda daha başka bir paylaşım şekli söz konusu olamaz”. (Lenin- Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması- Sol yay. sh.-94)

Bu türden ilişkiler, emperyalist ülkeler ve bu ülkelerin mali gruplarının var olan sömürgelere ya da sömürge adayı ülkelere borç ve kredi adı altına giren mali sermaye yoluyla oluşturulur. Mali sermayenin her borç-kredi ilişkisi, aynı zamanda bu borç- krediyi veren emperyalist ülke ile alan ülke arasında bir antlaşmadır. Bu antlaşmalar, borcu veren ülke ile alan ülke arasında borç karşılığı elde edilecek rantı düzenleyen basit ekonomik anlaşmaların çok ötesinde, borç veren ülkeye bir takım ayrıcalıklar, imtiyazlar sağlayarak ilişkileri ekonomik alandan politik, askeri ve diplomatik alana taşırlar. Bu anlaşmalar, her borç-kredi

ilişkisinde yenilenmekte; borç alanın borç verene, yani sömürgelerin emperyalist ülkelere bağımlılığını yenileyerek derinleştirmektedirler. Bu anlaşmaların önemli bir özelliği de kredinin önemli bir kısmının krediyi veren ülkeden yapılacak satın almalarda kullanılmasıdır. Bu yolla sermaye ihracı, aynı zamanda meta ihracının hızlanmasının da kaldırıcı olur.

Mali sermaye ihracı, sömürgelerde yeni bir ilişki sistemi yaratırken aynı zamanda emperyalist devletlere, bu ülkelerdeki kapitalist gelişim sürecini belirleme olanağını da verir. Başlangıçta büyük ölçüde sömürgelerde kapitalist alt yapının oluşturulmasına yönelik (olan) sermaye akışı, giderek bu alt yapı üzerinde bağımlı –ithal ikameci- bir ekonominin oluşumunu sağlayarak bu ekonomileri kapitalist zincirin bir halkası olarak örgütler. Bu örgütlemeye belirleyici ilke güçtür. Ekonomik, askeri ve siyasi güçtür.

Sermaye ihracı sadece sömürgelere, gelişmemiş ülkelere yönelmez; Lenin’in de belirttiği gibi “mali sermaye, ekonomik ve uluslararası ilişkilerde o kadar önemli ve büyük bir güçtür ki, politik anlamda tam bağımsızlığa sahip devletlere bile boyun eğdirebilir; zaten eğdirmektedir de.”(age.-sh.-102)

Emperyalist devletler sömürge savaşından mümkün olan en büyük payı alabilmek için aralarındaki rekabeti sadece sömürge ülkelerle sınırlı tutamazlar; tersine bu amaçlarına en çok rekabeti birbirine karşı örgütleyerek ulaşabilirler. Gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye ihracı, bu rekabetin örgütlenmesidir. Bu olmadan, rakipleri bizzat kendi ülkelerinde denetim altında tutacak bağımlılık ilişkileri oluşmadan, bölüşülmüş toprakların rakiplerden koparılması olanaksızdır. 1900’lerin başında, eski sömürgeci birer devlet olan İspanya’nın, Portekiz’in, Hollanda’nın, Belçika’nın başına gelen tam da budur. 2. Savaş sonrası konumlarıyla savaş mağlubu Japonya ve Almanya’nın, sermaye ihracının bu biçimi ile bağımlılık zincirine eklenmeleri bir başka örnektir.

Sermaye ihracının belirleyici etkisi altında, dünyanın sayılı tekeldi gruplar ve devletler arasında hem pazar ve hem de toprak bakımından bölüşülmesi, kısa sürede (1880–1914) ve olağan üstü bir hızla -ki bu hız sermaye yoğunlaşmasının düzeyinin de bir göstergesidir- tamamlanmasıyla emperyalizm bir dünya sistemine dönüştü.

Bu dönüşüm salt ekonomik olgularla açıklanamaz. Tersine bu dö-

nüşüm esas olarak, sınıf savaşımı tarafından belirlenir. Emperyalizmin bir “çelişki ihracı”, bir “iç savaş ihracı” olarak nitelendirilmesi bu gerçeğin farklı anlatımından başka bir şey değildir.

Emperyalist dönüşüme yön veren kârın elde edilmesi, artı-değere el konulmasıyla sağlanır. Buraya kadar süreç ekonominin basit kuralları çerçevesinde işler ve ona yön veren esas etken ekonomik zordur. Ancak, sürece yön veren artı-değerin sermayeye dönüşmesi ve bu sermayenin belirli ellerde bir yoğunlaşma noktasına varması (ki bu yoğunlaşma sermaye ihracının temel koşuludur), ekonomik zorun yanında ve üstünde politik zorun örgütlenmesiyle gerçekleşir. Emperyalizm, bu politik zorun ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenmesidir..

Emperyalizm, bu haliyle sadece sınıf mücadelesinin bir ürünü değil, aynı zamanda bu mücadelede yeni bir dönemin de başlangıcıdır.

Bu yeni dönemi belirleyen, sadece burjuva sınıfı egemenliğinin uluslararası bir karakter (emperyalizm) kazanmasına paralel olarak işçi sınıfı hareketinin de uluslararası bir karakter kazanması, sınıf ilişkileri ve sınıflar arası çatışmanın yatay ve dikey olarak büyümesi değildir; aynı zamanda toplumun diğer katmanlarını (emekçi kesimleri) sömürgelerdeki anti-sömürgeci halk hareketlerini kucaklayarak genişlemesi ve keskinleşmesidir. Lenin’in emperyalizmi aynı zamanda “can çekişen kapitalizm” olarak tarif etmesi, sınıf mücadelesindeki bu yeni dönemin çarpıcı bir ifadesidir.

Emperyalizm sömürüyü, işçi sınıfından emekçi kesimlere ve sömürge halklarına yayararak sınıf mücadelesinin yükselmesi ve sınıf ittifaklarının oluşması için uygun bir zemin yaratmakla kalmaz aynı zamanda işçi sınıfının birliğini bölen, emekçilerin ve sömürge halkların işçi sınıfı etrafında birleşmesini engelleyen olguları da geliştirip güçlendirir. Bu olguların en başında ücret farklılaştırılması ve imtiyazlı gruplar yaratma yoluyla sınıf hareketinin bölünmesi yer alır. Ücret farklılaştırılması, esas olarak sömürgelerin aşırı sömürülmesinden elde edilen kârın bir kısmının emperyalist ülkelerdeki işçi sınıfına aktarılmasıyla sınıf içinde ayrıcalıklı bir katmanın oluşturulmasıdır. Bu oluşum, sömürgelerden toplanan göçmen işçilerin en düşük ücret ve en avantajsız, en ağır işlerde çalıştırılmasıyla sınıf içinde oluşturulan ve en altta bu göçmen işçilerinin olduğu, aşağıdan yukarıya doğru imtiyazları artan bir katmanlaşmanın oluşturulmasıyla tamamlanır. Bu

yöntemlerle oluşturulan “işçi aristokrasisi” burjuva devletin politik desteğiyle işçi hareketinde sadece bir bölünme yaratmakla kalmaz, aynı zamanda burjuva ideolojisini işçi hareketi içine sokarak, burjuvazinin sınıf içinde en önemli dayanağını oluşturur.

Uluslararası işçi hareketinde ilk ciddi bölünmenin (2. Enternasyonal’in ihaneti) emperyalist döneme denk düşmesi sınıf hareketinde bu bölünmenin tesadüfi ve geçici bir olgu olmadığını, tersine emperyalist gelişim ve politikanın işçi sınıfı içine sızmasının ve örgütlenmesinin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Kapitalizmin Dünya Egemenliği: Emperyalizm

Emperyalist gelişim sürecini iki ana evrede incelemek olanaklı görünüyor:

Birinci evre: 1880–1945 arasındaki dönemi kapsayan, kısaca Emperyalist oluşum ve paylaşım süreci olarak niteleyebileceğimiz süreçtir. Bu dönemi karakterize eden iki olgudan biri, emperyalist yayılma; diğeri, sınıf çelişkilerinin ve sınıf mücadelelerinin keskinleşmesi ve bunun sonucunda kapitalizmden komünizme dünya çapında devrimci dönüşüm sürecinin başlamasıdır.

1880’li yıllarda başlayan ekonomik-politik ve toplumsal değişim süreci, tarihin ondan önceki hiçbir döneminde görülmeyen bir hız ve yoğunluğa sahipti. Eskiden, on yıllarda kat edilen yol şimdi, sanki bir günde kat ediliyor gibiydi. Gelişmenin hızı o ölçüde baş döndürücüydü ki, konuyla uzmanlık ölçüsünde ilgilenenler dâhil, hiç kimse olan biteni tam olarak açıklayamıyordu. Ancak 20. yy sonunda gelişme varacağı yerlere vardığında ne olup bittiği net olarak anlaşılabildi.

Ekonomide ve toplumsal yaşamdaki bu hızlı gelişmeler, yeni güçleri dünya sahnesine çıkarırken, o ana kadarki güç dengelerini de altüst ediyordu. Her şey; ekonomik üstünlük, askeri üstünlük, diplomasi, devletlerin egemenlik biçimleri, devletlerarası ilişkiler, sınıf ilişkileri, ittifaklar, güç dengelerine bağlı olarak değişiyordu.

Sınıf çatışmaları bir yana*, Emperyalist sistem içinde yükselen güçlerle, gerileyen güçlerin çatışması dünyayı yeni bir paylaşım savaşına doğru sürüklüyordu.

Aşağıdaki tablo güç ilişkilerindeki bu hızlı değişimi net olarak or-

taya koymaktadır.

Demir/Çelik Üretimi Milyon ton Tablo -1

	1890	1900	1910	1913	1920	1928	1938
ABD	9,3	10,3	26,5	31,8	42,3	28,8	28,8
Britanya	8	5	6,5	7,7	9,2	7,4	10,5
Almanya	4,1	6,3	13,6	17,6	7,6	11,3	23,2
Fransa	1,9	1,5	3,4	4,6	2,7	9,4	6,1
Rusya	0,95	2,2	3,5	4,8			
Japonya	0,02		0,16	0,25	0,84	2,3	7
İtalya	0,01	0,11	0,73	0,93	0,73	1,7	2,3

Enerji Tüketimleri- Kömür eşdeğeri milyon metrik ton Tablo-2

	1890	1900	1910	1913	1920	1928	1938
ABD	147	248	483	451	694	762	697
Britanya	145	171	185	195	212	184	196
Almanya	71	112	158	187	159	177	228
Fransa	36	47,9	55	62,5	65	97,5	84
Rusya	10,9	29	40	49,4			
Japonya	4,6	4,6	15,4	23	34	55,8	96,5
İtalya	4,5	5	9,6	11	14,3	24	27,8

Nispi Perspektifle Toplam Sanayi Potansiyeli-1900=100 Tablo-3

	1880	1900	1913	1928	1938
ABD	46,9	127,8	298,1	533	528
Britanya	73,3	100	127,2	135	181
Almanya	27,4	71,2	137,7	158	214
Fransa	25,1	36,8	57,3	82	74
Rusya	24,5	47,5	76,6	-	-
Japonya	7,6	13	25,1	45	88
İtalya	8,1	13,6	22,5	37	46

Dünya İmalat Veriminde Nispi Paylar % **Tablo-4**

	1880	1900	1913	1928	1938
ABD	14,7	23,6	32	39,3	31,4
Britanya	22,9	18,5	13,6	9,9	10,7
Almanya	8,5	13,2	14,8	11,6	12,7
Fransa	7,8	6,8	6,1	6	4,4
Rusya	7,6	8,8	8,2		
İtalya	2,5	2,5	2,4	2,7	2,8

Kaynak; Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri- Paul Kennedy- Türkiye İş Bankası Yay.- Sayfa 250-51 tabl-15-16-17-18

Bu tablolar İtalya ve Japonya'da daha az olmak üzere, Almanya ve ABD'nin hızlı bir büyüme sürecinde olduğunu, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın tersine bir gerileme içinde olduğunu gösteriyor.

Sürece daha yakından bakarsak, İngiltere 1880'lerde dünyanın en büyük sömürge imparatorluğuydu. Sömürgeleri hemen her kıtaya yayılmış durumdaydı. Bu, aynı zamanda da dünyanın en büyük askeri gücü olduğu anlamına geliyordu. Daha 1880'de dünyanın en büyük denizasıırı filosuna ve donanma gücüne sahipti. Sterlin, dünya parası olarak işlem görüyordu. Ama 1900'lü yılların sonuna gelindiğinde İngiltere'nin üstünlüğü, hızla büyüyen ABD ve Almanya karşısında sarsıntıdaydı. İngiliz sanayi ürünleri, sahip olduğu sömürgeler ve elde tuttuğu Çin pazarı hariç hemen her yerde Almanya ve ABD'nin gümrük duvarlarına çarpıyordu. İngiltere, 1880'de dünya imalat sanayi üretiminin % 22,9'unu elinde tutarken bu rakam 1913'de % 13,6'ya düşmüştü. Dünya ticaretindeki payı ise % 23,2'den, 1914'de 14,1'e düşmüştü. İngiliz sanayii belli dallarda (demir, kömür vb.) hâlâ üstünlüğü elinde tutsa da, toplam sanayi gücü açısından ABD ve Almanya'nın gerisinde kalmıştı. İngiliz sanayinin bu gerilemesinin yanında sıkıntı yaratan çok daha önemli konu, sömürge imparatorluğunun korunmasıydı. Geçmiş bütün sömürge mücadelesi boyunca Rusya ve Fransa, İngiltere'nin en ciddi rakipleriydi ve bu rakiplerle birçok ciddi sömürge savaşları vererek İmparatorluğunu kurmuştu. 1890'larda İngiltere'nin karşısında sadece bu eski rakipler yoktu. İngiltere, Fransa ve Rusya'dan daha güçlü rakiplerle karşı karşıyaydı. Sömürgeleri bu

yeni rakiplerin tehdidi altındaydı. İngiltere için Rusya uzak doğuda hâlâ bir tehditti. Japonya'nın uzak doğuda bir güç olarak yükselişi İngiltere'yi Rusya'dan daha fazla kaygılandırıyordu. ABD, Kanada ve Latin Amerika'daki diğer İngiliz sömürgeleri için başka bir tehdit kaynağıydı. Özellikle Avrupa'nın bağrında yükselen Almanya hepsinden daha önemli bir tehlike habercisiydi. İngiltere hemen her cepheden hırpalanıyordu. Birleşik Devletlerle Venezuela ve İngiliz Guyana'sı yüzünden çatışmaya girmiş, Güney Afrika'da karşı karşıya gelmişlerdi. Fransızlarla Afrika, Rusya'yla Hindistan'da çatışmalar yaşanmıştı. 1905'de Japonların Rusya'yı mağlup etmesi, uzak doğuda Rusların yerini Japonların aldığına göstergesiydi. Kısacası İngiltere savunmadaydı; ordu ve donanmayla surlarını tahkim etmek zorundaydı. Sorunları giderek artıyor, gücü ise geriliyordu. Fransa da İngiltere'den farklı değildi. 1880'lerde dünyanın 2. güçlü sömürgeci ülkesiydi ama o da tıpkı İngiltere ve Rusya gibi yeni yükselen güçler karşısında savunmadaydı. Fransa'nın yanı başında Almanya'nın yükselişi Fransa'nın işinin İngiltere'den daha zor olduğunu gösteriyordu.

Fransa kapitalist sürece İngiltere gibi erken giren ülkelerdendi. Ama aynı zamanda sınıf çatışmalarının da en keskin olduğu ülkeydi (monarşiyle süren mücadeleler, işçi sınıfının 1830 Lyon ayaklanması, 1848 devrimi ve Fransa'yı idam sehpasına taşıyan 1872 Paris Komünü) ve bütün bunlar Fransa'nın istikrarlı bir gelişme sağlamasını engelliyordu. Yine de Fransa 20. yy sırasında güçlü bir bankacılık ve demir-çelik sanayi, demir ve kömür rezervlerine sahipti. 20 yy. başında dünya otomobil sanayinin lideriydi. Mali faktörünün güçlülüğü sayesinde dış yatırımlar 1914'de 9 milyar dolara ulaşmıştı. Fransa aynı zamanda bu dönemde Avrupa'nın en çok borç veren ülkesiydi. Rusya büyük ölçüde Fransa'dan aldığı borçlarla ayakları üstüne duruyordu. Fransa bu yolla hem Rusya'yı denetim altına alma, hem de onu İngiltere'ye ve büyük bir hızla güçlenen Almanya'ya karşı kullanma olanağını elde ediyordu.

İngiltere-Fransa arasındaki sömürge savaşları bu iki ülke tarihinde önemli bir yer tutmakla birlikte özellikle 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesiyle daha da keskinleşmişti. İki ülke 1884-1890 yılları arasında pek çok cephede (Kongo, Batı Afrika, Siyam (Tayland) ve Nil Vadisi) karşı karşıya geldiler. Fransızlar bu savaşların pek çoğun-

da geri çekilmek zorunda kalsalar da, bu savaşlardan güçlü bir kara ve deniz gücüne sahip olarak çıktılar.

1990'lü yılların sonlarında tıpkı İngiltere gibi Fransa da bir gerileme sürecindeydi. (tablo-1,2,3,4) 1913'e gelindiğinde özellikle Almanya'nın yükselişi karşısındaki bu gerilik daha da çarpıcıydı. 1913'te Almanya'nın GSMH'sı Fransa'nın% 40'ı civarındaydı. Bir yıl sonra, 1914'de ise bu oran yüzde 50'ye çıkmıştı. Demir, çelik ve kimya sanayi alanında ise Almanya'dan oldukça geride kalmıştı.

İngiltere ve Fransa'nın konumlarındaki bu nispi gerileme ve sömürge savaşında savunma konumları, aralarındaki rekabeti bir kenara bırakarak bu yeni süreçte müttefik olarak yer almalarını koşullandırmıştı. Gelişmeler emperyalist dünyanın ekonomik olarak en geri ülkesi Rusya'yı (1914'te dahi nüfusun ancak yüzde 1.75'i sanayide istihdam ediliyordu) - yüzyıllık bir İngiliz-Rus çatışmasının ardından- İngiltere ve Fransa'nın yanına itiyordu. Çünkü Rusya Almanya'nın Avrupa'da yükselişinin Fransa gibi doğrudan tehdidi altındaydı. Bu gelişmeler savaşın "itilaf" cephesinin (İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya-sonrada Romanya, Yunanistan, ABD itilaf cephesine katıldılar) savaştan önce oluştuğunu gösteriyordu.

Başta ABD ve Almanya olmak üzere, Japonya ve İtalya hızlı ekonomik, politik ve askeri açıdan gelişme ve güçlenme süreçleriyle mevcut statüyü zorlayan ülkelerdi. İtalya, emperyalist sürece 1871'de otuza yakın küçük devleti birleştirerek girmişti. Ancak İtalya bu süreçte yine de erken bir doğumu temsil ediyordu. Bir sanayi ülkesinden çok, bir tarım ülkesiydi. Ekonomik açıdan çok kıt olanaklara sahipti. Sanayi hammaddelerinin hemen tümünü ithalatla karşılamak zorundaydı. Dünya sanayi üretimindeki payı 1913'de bile yüzde 2,4 düzeyindeydi. Askeri açıdan da oldukça geriydi. Sömürge edinmek için girdiği ilk savaştan (1886'da Habeşistan'ı işgal etmek istedi.) yenilerek çıkmıştı. İtalya, bütün bu zayıflığıyla Avrupa ülkeleri arasında ancak Almanya'nın, Fransa üzerinde sağladığı üstünlüğe dayanarak yer bulabiliyordu. 1914'e gelindiğinde İtalya kaplanların arasında, sömürge edinmek için yanıp tutuşan bir aç kurt gibiydi.

Çok farklı koşullar içinden geçerek dünya sahnesine çıkan Japonya, ekonomik ve askeri gelişim bakımından Almanya'nın küçük bir Uzakdoğu versiyonuydu. 19.yy ortalarına kadar Japonya kendi içine

kapalı, Avrupalı sömürgecilere yem olmamak için direnen bir ülkeydi. Ancak, 1868’de başlayan Reform hareketiyle hızlı bir gelişme trendini yakalayabildi. Hem bir köylü toplumu oluşu (nüfusun 3/5’ü küçük tarımla uğraşıyordu.) ve hem de coğrafyanın elverişsizliği (hammadde kaynakları çok az olan bir ada ülkesi olması) nedeniyle diğer emperyalist ülkelerle karşılaştırıldığında önemli bir dezavantaja sahipti. Bu olumsuz koşullara rağmen Reform süreciyle birlikte başlattığı sanayi atılımıyla 1914’lere gelindiğinde dünya sanayi üretimindeki payını önemli ölçüde büyütürken sanayi devrimini tamamlama yolundaki tek batılı olmayan ülkedir. Japonya’nın bir dünya gücü haline gelmesi, yukarıda belirtilen dezavantajları ortadan kaldıracak bir yayılmayla, “büyük Doğu Asya’nın yaratılmasıyla aşılabildi.

1905 savaşında Rusya’ya indirdiği darbeye Japonya, ciddi bir zaferi sağlamanın ötesinde, Doğu Asya’ya hükmedecek bir güç olmanın da kapılarını açıyordu. Ancak, bunu gerçekleştirmek için Japonya’nın güçlü bir donanmaya, güçlü donanma için de zamana ihtiyacı vardı. Japonya’nın 1. Paylaşım Savaşından uzak kalması, ona bu zamanı kazandıracaktı.

1880-1914 arasında esas güç dengelerini değiştirerek dünyanın mevcut paylaşımını zorlayan iki ülke Almanya ve ABD’ydi. ABD iç savaştan önce (iç savaşı 1861 Nisanında patlak verdi) bile ekonomik bakımdan oldukça gelişmişti. 1860 yılında sanayi verimliliği açısından İngiltere’den sonra 2. sıradaydı. Bu gelişmede İngiltere’yle olan ekonomik ilişkilerin (İngiltere’den sermaye ve meta akışına karşılık, ABD’den hammadde, özellikle pamuk akışı) önemli bir payı vardı. ABD potansiyel olarak ciddi avantajlara (zengin tarım ve hammadde alanları, teknolojik birikim) sahipti. Bu avantajları nispeten istikrarlı bir gelişme döneminin sonunda güce çevirerek 20 yy. başında adeta bir sanayi devi haline geldi. Sanayideki dev tekeller (General Electric, International Harvester, Dupont Bell, Cold, Standart Oil) Avrupa’daki rakipleriyle her bakımdan boy ölçüşecek güçteydi. ABD’nin diğer bir üstünlüğü de, iç pazarının genişliği idi. İç pazarın bu genişliği sanayinin hızlı gelişmesine olanak vererek, sermaye yoğunlaşmasını hızlandırarak, ABD tekellerine daha da büyümeleri için geniş imkânlar sunuyordu. Bu hızlı sanayileşme, dış ticaretin yapısını da değiştirmişti. 1890’larda sanayi malları ithal eden ABD, 1900’ların

başında sanayi malları ihracatçısı ülke haline geldi. Dünya dış ticaretinde ABD'nin payı 1913'de % 8'e yükselmişti. Dozu yükseltilmiş petrol, pik demiri, çelik ve elektrik üretiminde rakiplerine önemli bir üstünlük sağlamıştı.

20. yy başında ABD sadece meta ihraç eden bir ülke değil aynı zamanda özellikle Avrupa'ya (İngiltere) sermaye ihraç eden bir ülkedi de. ABD'nin bu ekonomik gücü, kara ordusunun küçüklüğüne rağmen güçlü bir deniz gücüyle tamamlanıyordu. ABD'nin büyüyen bu ekonomik ve askeri gücüne karşılık, sahip olduğu sömürge alanı 1914'de 0,3 kilometre kareydi. (İngiltere'nin sahip olduğu alanın yüzde 0,1'i) Bu çelişki ancak yeni bir sömürge savaşıyla çözülebilirdi. ABD daha sömürge savaşı başlamadan bu yolda ilk adımlarını atmaya başlamıştı bile, Latin Amerika'ya yayılma girişimi İngiltere'yle Venezuela sınır anlaşmazlığı, 1898'de Küba'yı sömürgeleştirmek için İspanya'yla giriştiği savaş, Asya'da Filipinlerin işgali ve Çin üzerindeki yayılmacı emelleri ABD'nin sömürgeleri genişletme savaşının da başlangıcıydı.

Emperyalist dünyanın büyük bir ekonomik ve askeri güce, buna karşılık küçük bir sömürge alanına sahip (1914'te 2,9 kilometrekare) diğer bir ülkesi de Almanya'ydı. Almanya tıpkı İtalya ve Japonya gibi dünya sahnesine geç giren ülkelerdendi. Almanya 1970 - 71 savaşlarıyla dağınık Alman devletçiklerinin (39 devlet) birleştirilmesiyle Avrupa'nın tam göbeğinde yerini aldı. Tek başına Almanya'nın bu kuruluşu bile Avrupa'daki eski dengenin bozulması için yeterliydi. Bu geç doğum büyük bir hırs ve şiddet birikimi de içeriyordu. Almanya, Prusya'dan devraldığı ekonomik ve askeri güç üzerinde baş döndürücü bir hızla yükseldi. 1880-1914 arasındaki performansıyla Almanya ekonomik ve askeri güç bakımından Fransa'yı geride bırakıyor, İngiltere'nin üstünlüğünü de tartışılır hale getiriyordu. 1914'de elektrik-elektronik (AEG), kimya (Bayern, Hoches) ve optik sanayinde Avrupa'da liderliği ele geçirmişti bile. Sanayideki bu hızlı gelişme Almanya'nın ihracatını da 1890-1913 arasında üç kat artmıştı. Alman ticaret filosu İngiltere'den sonra dünyanın 2. büyük ticaret filosuydu. Dünya imalat sanayindeki payı ile (1913'te 14,8) İngiltere ve Fransa'yı geride bırakmıştı.

Bu ekonomik büyümeye rağmen Alman ekonomisinin en büyük

sorunu sanayinin temel hammadde gereksinimleri (demir, kömür, bakır, kauçuk) bakımından dışarıya, bu kaynakları büyük ölçüde elinde tutan İngiltere ve Fransa'ya bağlı olmasıydı. Ekonominin bir diğer sorunuysa gittikçe büyüyen sermaye birikiminin dışarıya akış kanallarının tıkalı olmasıydı. Coğrafi bakımdan Avrupa'nın ortasındaki "kuşatılmışlığı" Almanya için aşılması gereken başka bir engeldi. Nereye el atsa karşısında paylaşılmış sömürge alanları ve onların sahipleri ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya vardı. Tıpkı ABD gibi, Almanya ekonomik ve askeri büyük bir güçtü (donanma gücü açısından Avrupa da İngiltere'den sonra geliyordu). Güçlü bir kara ordusuna, hem ekonomik ve hem askerî alanda eğitimli bir insan gücüne sahipti; ama bu gücü geliştirecek ve süreklileştirecek koşullara henüz sahip değildi. Almanya'nın Avrupa'da bu hızlı yükselişi sadece güç dengelerini değiştirmekle kalmadı, yeni ittifakların oluşmasını da belirledi. Almanya 20.yy başında eski düşmanları, Fransa, Rusya, İngiltere'yi yeni bir ittifak içinde birleştiren yegâne etkendi.

Dönemin başında (1876–1900) sömürge savaşı, dünyanın eski sömürgeci güçleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya arasında sürüyordu. Hem en büyük sömürgeci güç olmaları hem de sömürgelerinin büyük ölçüde aynı coğrafyada olması -bu savaşta İngiltere ekonomik ve askeri bakımdan ne kadar avantajlı olsa da- İngiltere ile Rusya'yı karşı karşıya getiriyordu. Fransa bu savaşlarda Rusya'yı finanse ederek, Afrika'da İngiltere'yle sürmekte olan sömürge savaşında üstünlüğü ele geçirmeye çalışıyordu.

İngiliz sömürgelerinin simgesi olan Hindistan'ın Rus sömürgeciliğinden uzak tutulması, ancak Hindistan'a giden yolların Çanak-kale'den Himalayalara, Cebelitarık'tan Bora'ya kadar olan alanların denetim altına almasına bağlıydı. Yalnız bu da Doğu Hindistan genel valisi George Curzon'un "Türkistan, Afganistan, Hazar ötesi, İran bu adlar benim için çok büyük uzaklıkları akla getirmektedir. Bunların, dünyaya hâkim olma oyununun piyonları olduklarını itiraf etmeliyim." sözünde dile getirildiği gibi, zorunlu ve zor bir işti. İşte İngiltere ile Rusya'yı yüzyılı aşkın bir süre karşı karşıya getiren dünya egemenliği denklemi buydu.

Aşağıdaki tablo 1876–1914 arasındaki dönemde sömürge savaşının seyrini, bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Büyük devletlerin sömürgeleri
Yüzölçümü: milyon kilometrekare nüfus milyon kişi

	Sömürgeler			
	1876		1914	
	Km	Nüfus	Km	Nüfus
İngiltere	22,5	251,9	33,5	393,5
Rusya	17	15,9	17,4	33,2
Fransa	0,9	6	10,6	55,5
Almanya	-	-	2,9	12,3
ABD	-	-	0,3	9,7
Japonya	-	-	0,3	19,2

Diğer ülkelerin sömürgeleri: (Belçika, Hollanda v.b) 9,9 - 45.3

Yarı sömürgeler: (İran, Çin, Türkiye)14,5- 361,2

Kaynak:Lenin emperyalizm sh.-100

Tablodan da anlaşılacağı gibi, kapitalizmin emperyalizme dönüşüm tarihi olarak kabul edilen 1876'da dünyanın üç büyük güç, İngiltere, Rusya, Fransa arasında paylaşılması önemli boyutlara varmıştı. Dünya sahnesine yeni giren dört emperyalist devlet (ABD, Almanya, Japonya ve İtalya) henüz sömürge sahibi değillerdi. 1914'e gelindiğinde ise, eski sömürgeci üç gücün sömürgelerini az da olsa arttırarak (büyük ölçüde Hollanda, Belçika, Portekiz sömürgelerinin bir kısmını ellerinden alarak) yine en büyük sömürgeci güç olarak yerlerini korudukları, buna karşılık arkadan büyük bir hızla gelen yeni güçlerin paylaşılmış dünyada yeni bir paylaşımı zorladığını görüyoruz.

Eşitsiz gelişme zembereği hızla dönüyordu. Rusya'nın "köhne" kapitalizminin, 1905 Japon yenilgisi, ayaklanmalar ve iç çatışmalarla güçten düşmesi, İngiltere'ye rahat bir nefes aldırırken, İngiltere'yle kıyaslandığında sürece çok geç dâhil olan Almanya hızlı ekonomik ve askeri gelişim, teknik donanım iyi örgütlenmiş gücü ile kurulmuş dengeleri altüst ediyordu. Yeni güçler yeni dengelere yol açıyordu; yeni dengeler de yeniden paylaşım savaşına.

Savaş çanlarının çalmasına yol açan, sadece Almanya başta olmak üzere ABD ve Japonya'nın mevcut güç ilişkilerini altüst eden yükselişleri değildi. Emperyalist paylaşımın yeni ilgi odağı Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Ön Asya'nın "hayali imparatorluğu", "Hasta Adamı" Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu dağılma süreci de çan seslerinin yükselmesine yol açıyordu.

Yakın Doğu'da paylaşım süreci, savaş öncesi çoktan başlamıştı bile, 1907'de İngiltere ve Rusya Asya'daki pozisyonlarını yeni bir antlaşmayla güncelleştirdiler. Tibet tarafsızlaştırıldı; Rusya, Afganistan'daki çıkarlarından İngiltere lehine vazgeçti. İran, biri Rus biri İngiltere egemenlik alanı, diğeri tarafsız olmak üzere üç bölgeye bölündü.

Paylaşım sırası artık Osmanlı Devletindeydi. Hemen savaş öncesi Osmanlı Devleti, Afrika ve Balkanlarda önemli toprak kaybına uğrayarak oldukça küçülmüştü. İngiltere 1883'de Mısır'ı işgal etmişti. Osmanlı Mısır'ı hâlâ kendi toprağı olarak tanımlıyordu, ama Mısır gerçekte İngiliz sömürgesiydi. Kıbrıs ve Körfez kıyısındaki Şeyhlikler de İngiliz işgalindeydi. Lübnan, Hristiyan bir vali tarafından yönetiliyordu ve aynı zamanda İngiliz ve Fransızların denetimi altındaydı. Balkanlarda ise, İngiliz, Fransız ve Rusya'nın desteğıyle yeni devletler (Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ) oluşmuştu. Bosna-Hersek, Avusturya'nın işgalindeydi. 1912'de İtalya Trablusgarb, Rodos ve Ege adalarını işgal etmişti. İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti üzerinde geniş ayrıcalıklara sahipti.

Ama yine de Osmanlı Devleti sahip bulunduğu geniş topraklar ve içinde bulunduğu çözülme süreci nedeniyle paylaşım masasının ana menüsüydü. Daha savaş başlamadan İngiltere ve Rusya bu "hasta adamı" aralarında nasıl paylaşacaklarını gizli bir anlaşmayla belirlemişlerdi.(Reval anlaşması-1907)

Ancak Osmanlı Devleti aynı zamanda yükselen emperyalist güç Almanya'nın da ilgi odağındaydı. Osmanlı Almanya ilişkileri çok yeni olmasına rağmen Almanya kısa sürede Osmanlı üzerinde ekonomik, diplomatik ve askeri alanda önemli bir nüfuz elde etti. Bağdat demiryolu projesiyle Almanya, Osmanlı Devleti'nden önemli imtiyazlar koparıırken, İngiliz ve Rus sömürgeciliğı için ciddi bir tehdit oluştuyordu.

İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından paylaşım masasına yatırılan

Osmanlı için Almanya ile ittifak kurmak dışında bir seçenek yok gibiydi. Osmanlı bu ittifakla süreçten mümkün olduğu kadar zararsız çıkabileceğini, hatta Rusya'nın Müslüman sömürgelerinin bir kısmını kendi topraklarına katarak, Batı'da kaybettiğini Doğuda telafi etmeyi bile hayal edebilirdi.

Savaş öncesi panorama kısaca böyleydi. Artık yeni paylaşım için savaş dışında bir seçenek yoktu. Her şey bir kıvılcıma bağlıydı. Kıvılcım Sırbistan'da parladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahtı Franz Ferdinand, sömürgesi olan Saraybosna'yı ziyaretinde bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü.(28 Haziran 1914) Avusturya buna savaş ilanı ile karşılık verdi. Ve zaten bir süredir devam eden savaş, birbirini izleyen savaş ilanlarıyla resmileşti.

İngiltere, Rusya, Fransa savaşı kendi emperyalist planlarına, göre yürütüyordu. İngiltere ve Fransa, İngiliz işgalindeki Mısır'da karargâh kurarak Osmanlı Devletine güneyden saldırıyordu. Bu cephede çok büyük kayıp vermelerine rağmen sonuçta belirleyici bir başarı elde etmiş değillerdi. Kuzey cephesini Rusya tutuyordu ve itilaf güçleri bütün savaş sürecince tek ve kesin zaferi bu cephede elde ettiler. Osmanlı ordusu bozguna uğradı. Ruslar, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmını ele geçirdiler. İngiliz birlikleri Çanakkale'de ağır bir yenilgi aldı. Savaşın Avrupa cephesinde ise, Alman-Avusturya ittifakı belirli bir üstünlüğü elde tutuyordu.

Savaşın başlamasından iki yıl sonra 1916'da İngiliz maliyesi iflasın eşiğindeydi ve ancak gittikçe artan ölçüde ABD finansmanı ile savaşa devam edebiliyordu. Savaşın kötü gidişatı yüzünden İngiltere, Fransa ve İtalya'da iş başındaki hükümetler istifa etmek zorunda kalmışlardı. Savaşta tek kesin zaferin sahibi Rusya ise, ittifakın ekonomik, askeri ve toplumsal bakımdan en zayıf ülkesiydi.

Savaş belirli bir güç dengesi etrafında kilitlenmiş gibiydi. Savaşan taraflardan hiçbirisi (İtilaf-ittifak devletleri) kesin bir üstünlüğe sahip değildi.

İngiltere ve Fransa savaşı lehlerine çevirecek yeni ittifak arayışlarındaydı ve ABD'nin savaşa dâhil olmasını istiyorlardı. Zaten İngiliz savaş giderlerini finanse ederek savaşa bir anlamda dâhil olan ABD, savaşa fiili olarak da girmenin yollarını ararken (ABD'de halk savaşa girmeye karşıydı) imdadına, 17 Mart 1917'de "Almanya tarafından

batırılan üç şilep”i yetiştirdi. Almanya’nın üç ticaret gemisini batırması ABD’ye beklediği fırsatı sağladı. Nisan 1917’de ABD itilaf devletleri yanında resmen savaşa dahil oldu. Ardından Romanya ve Yunanistan’ın ittifaka alınmasıyla denge, ittifak devletleri lehine değişir gibi oldu. Ancak kısa bir süre sonra beklenmedik bir şekilde Ekim Devriminin zaferiyle Rusya ittifaktan düştü. Bir anlamda savaş yeniden kilitlendi.

Ekim Devrimi ve Emperyalist Savaş

Ocak 1918’de Sovyet Rusya, İngiltere ve Rusya arasında 1907’de Asya’daki paylaşımı düzenleyen Reval anlaşmasını fesh ettiğini açıkladı. Osmanlı Devleti’ndeki işgalci askerlerini geri çağırdı. Devrimin zaferini garanti altına almak için İngiliz ve ABD desteğindeki karşı devrimci güçlerle amansız bir hesaplaşmaya giren Sovyet Rusya, Mart 1918’de Almanya’yla koşulları çok ağır olan bir anlaşma (Brest-Litovsk anlaşması) imzalamak zorunda kaldı. Bolşeviklerin henüz iktidarı alamadıkları eski Rus sömürgelerinden birçoğu (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Türkistan v. b.) bağımsızlıklarını ilan ederek Sovyetlere karşı İngiliz himayesine başvurdular.

Bütün bu yeni gelişmeler savaşın karakterini olduğu kadar, seyrini de değiştirdi. Doğu Avrupa ve Osmanlı topraklarında süren savaş eski Rus topraklarını da içine alarak genişledi. Almanya, Gürcistan üzerinde kontrolü ele geçirirken, İngiltere Azerbaycan ve Ermenistan’ı işgale koyuldu. Savaşın başında Osmanlı Devleti için hayal olan doğuya doğru büyüme artık gerçekleşebilir bir hedef gibi görünüyordu. Rus işgalinin ortadan kalkmasıyla Osmanlı devleti de Trans Kafkasya’ya taşınan savaşta yerini aldı.

1918 yılına gelindiğinde savaşın faklı cephelerindeki durum aşağı yukarı şöyle görünüyordu: Almanya, Mart 1918’de Sovyet Rusya’yla oldukça iyi bir anlaşma (Brest-Litovsk anlaşması) imzalayarak bu cephede kesin bir üstünlük elde etmişti. Trans Kafkasya’da Gürcistan Almanya’nın denetimi altındaydı. Almanya Doğu Fransa ve Belçika hattında başarılı bir savaş yürütüyordu. Suriye ve Filistin cephesinde savaş sürüyordu. İngiltere ve Fransa bu cephede belirli bir ilerleme sağlamış olsa da zaferin henüz çok uzağındaydı. İran’daki İngiliz etkisi ise, bağımsız İran devletinin kurulmasıyla birlikte ortadan kalk-

mıştı. Kısaca savaşıyan güçler (İngiltere, Fransa-Almanya, Avusturya) açısından ortada ne kesin bir yenilgi, ne de kesin bir zafer vardı.

Ama nasıl olduysa Almanya 3–4 Ekim 1918’de ABD başkanı Wilson’a başvurarak ateşkes talebinde bulundu. Osmanlı devleti Almanya’nın ateşkes başvurusunu önceden bildiğinden 1 Ekim’de İngiltere ve Fransa’ya ateşkes için başvurmuştu.** İngiltere genel kurmay başkanı 1918 yazında Londra’da savaş kabinesinde yaptığı konuşmada; ”Avrupa’daki savaşın 1919 ortalarından önce bitmeyeceğini ve daha olası bir tarihin 1920 yazı olacağını” bildirdi. Savaşın bu ani bitişinin beklenmediğini gösteren bir diğer olgu ise, İngiliz genel kurmayının ateşkes yürürlüğe girmeden önce 2 Ekimde Mezopotamya’daki İngiliz komutanlığına Ortadoğu’nun ele geçirilmesi gerektiğin emretmesiydi. (age 361-362) Savaşıyan güçlerin savaşı bitirecek kesin zaferden oldukça uzak olduğu, savaşın daha uzun bir süre devam edeceği (gerçekte savaş çeşitli cephelerde 1922 yılına kadar devam etti) beklentisine rağmen savaşın beklenmedik bir şekilde, beklenmedik bir anda bitmesini sağlayan neydi?

Bu sorunun cevabı emperyalist güçler arasındaki ilişki ve çatışmanın sınırları içinde kalınarak verilemez. Çünkü bu çerçevede kalınarak sorunu açıklama girişimi, sonuçta “Almanya’nın yenileceğini gördüğü için teslim olduğu”ndan başka sonuca varmaz. Böyle bir cevap ise sadece savaşın bu ani bitişini değil, onun çıkışını da anlamsız kılmanın ötesinde bir işe yaramaz.

Sorunun gerçek cevabı emperyalist güçler arasındaki çatışmada değil, tersine sınıf savaşı alanında ne olup bittiğine bakılarak verilebilir.

Henüz savaş başlamadan çok önce işçi hareketi, 1871 gericilik yıllarının ardından, bir toparlanma ve büyüme sürecine girmişti. Özellikle Almanya’da Alman Sosyalist Demokrat Partisinde temsil edilen işçi sınıfı ciddi bir güç konumundaydı. SDP bu konumuyla 2. Enternasyonal’in de yönlendirici gücüydü. Savaşın ayak sesleri duyulduğunda savaşa karşı nasıl bir tavır takınılacağı işçi hareketinin, 2. Enternasyonalin başlıca gündem maddesiydi. Lenin, işçi hareketini bekleyen tehlikeyi önceden gördüğünden, daha savaş başlamadan savaşa karşı işçi sınıfının tavrının 2. Enternasyonal tarafından karar altına alınmasını sağlamak için yoğun bir çaba sarf etti.

1912 Basel Kongresi’nde işçi sınıfının savaşa karşı tavrı; “sava-

şın her hangi bir yerde patlak vermesi durumunda, onun hızla sona erdirilmesi için işe karışmak ve böylece kapitalist sınıfın yönetimini devirmeye hemen girişmek için savaşın yarattığı ekonomik ve politik bunalımdan yararlanmak, işçi sınıfının ve onun parlamenter temsilcilerinin görevidir.” olarak belirlenerek karar altına alındı.

Savaş başladığında Lenin’in endişelerinin boş olmadığı ortaya çıktı. Başta Alman SDP’si olmak üzere, 2. enternasyonalin bütün kalburüstü partileri kendi emperyalist burjuvalarının arkasına dizildiler. İşçilerin ve emekçilerin milliyetçilik ve yurtseverlik sarhoşluğu 2. Enternasyonal çoğunluğunun ihanetiyle birleşince, işçi hareketi henüz yükselme aşamasında yeniden dağılma sürecine girdi.

Çok sürmedi, savaş iki yıl gibi kısa bir sürede, işçi sınıfı ve emekçi halktaki bütün o milliyetçi, yurtsever yanılsamaları dağıttı. Ama onlar yine de 2. Enternasyonal partilerinden tamamen kopmuş değillerdi. 1916 yılında işçi hareketi, bütün Avrupa’yı kapsayan bir yükseliş sürecine girdi. Lenin’in, savaşın devrim olasılığını güçlendireceği öngörüsü artık sadece bir öngörü değil, bir gerçektir.

1916’da Finlandiya sosyal demokratları seçimleri kazanarak iktidara geldi. 1918’de Finlandiya’da işçiler, işçi Cumhuriyetini ilan ettiler. Finlandiya işçi sınıfının bu girişimi ancak, Alman birliklerinin Finlandiya burjuvasının yardımına koşmasıyla önlenebildi.

1916’da İrlanda halkı, İngiliz emperyalizmine karşı Dublin’de ayaklandı. Ayaklanma, İngiliz ordusu tarafından bastırılrsa da İrlanda bağımsızlık hareketinin silahlı döneminin başlangıcı oldu. 1917 yazında Fransa’da askerler ayaklandı, ayaklanmayı savaş karşıtı gösteriler, Lyon’da başlayıp Paris’e yayılan kitlesel grevler izledi. 1918 Ocak ayında Almanya ve Avusturya daha çok kendiliğinden gelişen grevlerle sarsıldı; grevler ancak Alman SDP’nin (çoğunluk sosyal demokratları) aktif grev kırıcılarıyla önlenebildi. 1918 Kasımında Almanya’daki donanma isyanını, Münih işçilerinin zaferi izledi. İşçiler Bavyera eyaletinde Sovyet Cumhuriyetini ilan ettiler. Bunu Berlin’de askerlerin de desteklediği bir ayaklanma izledi. Alman burjuvazisi için Ekim Devrimi artık Moskova’da değil, egemenliğinin kalbinde Berlin’de, Münih’teydi. Alman burjuvazisi bu ayaklanmaları engelleyebilmek için özel birlikler (FreiKorps- Özgür Kafalar) örgütledi. Burjuva terörü bütün Almanya’yı kapsadı. Mayıs 1919’da Münih Sovyet Cumhuriyeti

yıkıldı.

1918’de Avusturya- Macaristan monarşisi çöktü. 1919 yazında Macaristan Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Sovyet Rusya’yla birlikte hareket etme kararı alan Macar Sovyet Cumhuriyeti sosyal demokratlar ve İngiltere destekli Romanya ordusunun saldırısıyla çökertildi. 1920’de işçiler bütün kuzey İtalya’yı kapsayan fabrika işgallerini başlattılar.

(Bütün bu direniş ve ayaklanmalardan sonra işçi sınıfının elinde kalan sadece 8 saatlik iş gücü ve grev hakkıydı.)

Bütün bunlar emperyalist destekli iç savaşta boğulacağına kesin gözüyle bakılan Ekim Devrimi’nin bütün Avrupa’yı etkisi altına alan bir devrim dalgasına dönüştüğünü gösteriyordu.

Churchill, Ekim Devrimi’nin Avrupa burjuvazisinde yarattığı korkuyu şöyle dillendiriyordu. “O kadar korkunç şeyler olmuş, kurulu düzenlerin yıkılmasına tanık olunmuş, milletler o kadar acı çekmişti ki, herhangi bir titreme bile her devletin temellerini sarsmaya yeterliydi.”(David Fromkin -Barışa Son Veren Barış Sabah Kitapları sh-384)

Henüz galibi olmayan savaşın öyle apar topar bitirilmesini sağlayan bu korkuydu. En büyük fedakârlık da bu korkuyu ensesinde hisseden Alman burjuvazisine düştü. Savaş sonrası Almanya’ya dayatılan Versailles anlaşmasında bu “fedakârlığın” izi bile yoktu. Almanya, 1918’de Sovyet Rusya’yla yaptığı anlaşmadan kat be kat ağır bir anlaşmayı imzalamak zorunda kaldı. Devrim tehlikesinin bertaraf edildiği koşullarda, Almanya’nın İngiltere ve Fransa için taşıdığı potansiyel tehlike, onun burjuva düzenin varlığını koruması için gösterdiği “fedakârlıktan” ağır bastı. Ekim Devrimi İngiltere’ye umulmadık bir anda dünya egemenliğinin kapılarını açtı. İngiltere’nin Ortadoğu ve diğer yerlerde elde ettiği topraklar, daha öncekilerle kıyaslanamaz boyutlardaydı.

Ekim Devrimi’nin Avrupa devrimiyle tamamlanmasını önlemek için Avrupa’da ara verilen savaş, Kafkaslar ve Orta Doğu’da devam ediyordu. Kafkaslarda, devrim-karşı devrim ekseninde süren savaş devrimin zaferiyle sonuçlandı ve Sovyet sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin kurulmasıyla tamamlandı.

Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Asya’da ise, Ekim Devrimi’nin etkisiyle savaş, yeni bir boyut kazanarak, sömürgecilğe karşı siyasal bağımsızlık savaşı olarak devam etti. Savaşa İngiliz sömürgesi ola-

rak giren Mısır'da 1919 yılında bağımsızlık istemiyle ayaklanmalar başladı. Ayaklanma, yukarı Mısır'ı İngiliz etkisinden temizlediye de, İngiltere'nin Mısır'a yeni birlikler sevk etmesiyle önlenebildi.

1919'da Afganistan'da yönetimi darbeyle ele alan Emanullah Han, 1907'de imzalanan ve Afganistan'ın kontrolünü İngiltere'ye veren Rus- İngiliz anlaşmasını tanımadığını açıklayarak bağımsızlığını ilan etti. Afgan birlikleri İngiliz sömürgesi olan Hindistan'a girdi. İngiltere, Afgan birliklerini Hindistan'dan çıkarmayı başardıysa da Afgan bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Afgan hükümeti bir adım daha atarak Sovyet Rusya'yla dostluk anlaşması imzalayıp bağımsızlığını perçinledi.

Arabistan'da ise sömürgeciliğe karşı mücadele, İngiliz sömürgelelerinin en uysalı olarak, İngiliz parası peşinde koşan aşiret kavgasının ötesine geçemedi. İngiliz sömürgeciliği aşiretler arası para paylaşımıyla konumunu her seferinde biraz daha pekiştirdi.

İngiliz-Fransız ittifakının yumuşak karnı olan Suriye, 1920'de her iki emperyalist ülkeye karşı ayaklandı. Ayaklanma, ancak Suriye'ye sevk edilen yeni Fransız birliklerinin müdahalesiyle önlenebildi. Fransızlar yeni ayaklanmaların önünü alabilmek için Suriye'yi birkaç parçaya ayırarak egemenliklerini sürdürebildiler. İngiliz işgalindeki Filistin'de ise, bağımsızlık mücadelesi Arap-Yahudi çatışmasının sürekli kılınmasıyla önlenebildi. 1920'de Irak'ta (Mezopotamya) İngiliz işgaline karşı ayaklanma başladı. Kuzeyde Sünni, Güneyde (Basra) Şii Araplar İngiliz sömürgeciliğine karşı cihat ilan ederek ayaklandılar ve ayaklanma bütün Irak'a yayıldı. Ayaklanma, geçici Arap Hükümeti kurarak kısmi bir başarı elde ettiyse de 1921'de İngiliz birliklerinin saldırısına dayanamadı ve yenildi.

İran'da olanlarsa İngiltere için tam bir hezimetti. 1920'de Kuzey İran'da (Gilan) İran Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. İngiltere buradaki birliklerini çaresiz geri çekmek zorunda kaldı. Arkasından 1921'de Rıza Han, Ahmed Şah'ı devirerek Tahran'da iktidarı ele geçirdi. Rıza Han ilk iş olarak İngiliz-İran anlaşmasını tanımadığını ilan etti. Rıza Han'ı iktidarı alması için teşvik eden İngiltere daha ne olup bittiğini anlamadan, İran- Sovyetler Birliği dostluk anlaşmasının imzalanmasıyla ikinci darbeyi aldı ve İran'ı terk etmek zorunda kaldı.

1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan

Mondros Ateşkes anlaşması ile Osmanlı'nın paylaşımı ana hatlarıyla gerçekleşti. Bu anlaşma ile aynı zamanda Anadolu'da kurulacak yeni devletin sınırları da "Misak-i Milli" olarak belirlendi. Mondros ateşkesi imzalanmıştı ama bu anlaşmayı uygulayacak bir muhatap henüz yoktu. Çünkü "Misak-i Milli" sınırları içinde egemenliğin hangi sınıf eliyle yürütüleceği sorunu henüz çözülmuş değildi. İşgal altındaki İstanbul'a sıkışıp kalan Padişah ve kabinesinin ülkeyi yönetebilecek ne gücü, ne de olanağı vardı. 1908 devrimini gerçekleştiren İttihat-Terakkinin savaştan sorumlu tutulan önder kadrosu yenilgiden sonra dağılmıştı. İttihat Terakki'nin yeniden toparlanmaya, bunun için de zamana ihtiyaç vardı. Üstelik Osmanlının 18 yüzyıldan başlayarak ulusal kurtuluş mücadeleleriyle başı dertteydi. Özellikle Balkanlarda birçok ulus (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk vb.) bağımsızlıklarını elde etmişti. Şimdi bu mücadele, ortaya çıkan iktidar boşluğunda, yeni Türkiye'nin sınırları olarak kabul edilen "Misak-i Milli"de Kürt ve Pontus ayaklanmaları olarak sürüyordu. En önemlisi de Türkiye'de sınıf mücadelesinin serpilip gelişmesini güçlendiren Ekim Devrimi'nin yayılmasının yarattığı korkuydu. Mondros ateşkesinin karşı tarafının durumu da hiç iç açıcı değildi. İngiltere ve Fransa'nın hem içerde işçi hareketi, hem de sömürgelerdeki mücadelelerle başı dertteydi. Bu belirsizlikler ve kaos ortamı Mondros antlaşmasını bir an önce sonuçlandırmak üzere Fransa, İngiltere ve İtalya'yı harekete geçirdi. Bu üç devlet Mondros'ta Osmanlıya dikte ettirdikleri anlaşmanın İtilaf devletlerine, güvenlikleri tehlikeye girdiği anda "Misak-i Milli" sınırları içinde stratejik noktaları işgal hakkı veren bir maddesine dayanarak Anadolu'da yeni bir işgal hareketini başlattılar. İşgalin amacını değiştiren atak İngiltere'den geldi. İngiltere'nin Yunan birliklerinin İzmir'e çıkartması hem kalıcı bir karakter vererek, işgalin amacını değiştirdi, hem de işgalci güçler arasında Osmanlının paylaşımına ilişkin çatışmaları su yüzüne çıkardı. Yunanistan'ın İzmir'e çıkmasıyla, İtalyanların önünü kesme girişimleri, zaten aralarındaki paylaşımında ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle sorun yaşayan İngiliz, İtalyan, Fransız ittifakının çözülme sürecini de başlattı.

Yunanistan'ın işgal hareketine bu tarzda dahil edilmesi, halkın burjuvazinin arkasında toplanarak işgale karşı bir hareketin başlamasını da kolaylaştırdı. Sovyetler Birliğinin işgale karşı Türk burjuvazisi önderliğindeki mücadeleye verdiği çok boyutlu destek, birçok cephede

(iç savaş, Kafkaslar vb.) Sovyetler Birliği ile karşı karşıya olan İngiltere'nin endişelerini daha da büyüterek, uzlaşma kanallarının açılmasına olanak sağladı.

İlk olarak İtalyanlar Ankara Hükümetiyle bir anlaşma imzalayarak işgalden çekildi. Osmanlı topraklarından alacağını almış olan Fransa, İtalya'yı izledi. 1921 baharında Ankara Hükümetiyle, Ankara'yı Türkiye'nin tek yasal hükümeti olarak tanıyan bir anlaşma imzalayan Fransa da elindeki silahların bir kısmını Ankara Hükümetine bırakarak Anadolu'dan çekildi. Aynı yıl imzalanan Türk- Sovyet anlaşması ile Sovyetler Birliği Ankara Hükümetini Türkiye'nin meşru hükümeti olarak tanıdı. Müttefikleri tarafından yalnız bırakılan İngiltere Bolşevik tehlikesini de dikkate alarak, Türkiye'yle ilişkisinin daha fazla gerilmesini göze alamadı ve Yunanistan'a verdiği desteği çekti. Yalnız kalan Yunanistan Ankara Hükümetinin önüne atılmış bir yem gibiydi. 1922'de Yunan birlikleri Misak-ı Milli sınırları dışına çıkarıldı. İmzalanan Mudanya ateşkesiyle savaş sona erdi. İngiltere de Türkiye'yi daraltılmış Misak-ı Milli sınırları içinde bağımsız bir devlet olarak tanıdı. Önemli petrol rezervlerine sahip Musul ve Kerkük İngiltere'de kaldı. Bu gelişmelerle yeni Türkiye'nin toplumsal düzeni ve politik yapısı da belirlenmiş oldu. Burjuvazi 1908'de başlattığı iktidar mücadelesini kesin olarak kazandı. Churchill 23 Kasım 1920'de İngiliz kabinesine verdiği bir muhtıradaki Yeni Türkiye ile ilgili görüşlerini şöyle özetledi: "Güçlü, dayanaklı ve gerekli Türk ve Müslüman güçleri yabancılaştırmamak için Mustafa Kemal'le anlaşmalı ve iyi bir barış yapmalıyız. Böylece şimdiye kadar bizim için önemli olan Rus emellerine yeniden bir Türk engeli yaratmış oluruz.....biz Araplarla ve Türklerle dost, Bolşeviklerle düşman olmalıyız ve Yunanlıları önemsememeliyiz." (age. sh.-495)

Paylaşımın bu geçici tamamlanmasını sağlayarak savaşın birinci perdesini kapatan "barış" dünya arenasında yer alan güçler arasından savaşın ikinci perdesi açılınca kadar sadece bir nefes alma, güç toplama dönemiydi. Bu güç toplama döneminde, hem sömürge savaşı ve hem de sömürgecilğe karşı mücadele ile devrim ve sosyalizm savaşı, geçici yenilgiler ve anlaşmaların örtüsü altında düşük yoğunluklu olarak devam ediyordu.

Ekim Devriminin Avrupa devrimiyle tamamlanarak dünya devrimi-

ne dönüşmesinin önlenmesi, emperyalist burjuvaziye ne kadar rahatlatırsa da, iç savaştan siyasi olarak güçlenerek çıkan SSCB'nin varlığını sürdürmesi de o kadar rahatsız ediciydi. Lord Curzon 1920'de Ekim Devriminin yarattığı korkuyu şöyle dile getiriyordu; "Doğu'daki Rus (Bolşevik) tehlikesi benim zamanımda Britanya İmparatorluğunun başına gelenlerle kıyas kabul etmeyecek kadar büyüktür." (age sh-460)

Emperyalist Savaş sonrası Gelişmeler

"Barış" sonrası dünya birçok bakımdan artık eski dünya değildi. Emperyalist ülkeler, sömürge ve yarı sömürge ülkelerden oluşan eski dünyanın yanı başında sosyalizmin boy verdiği yeni bir dünya vardı. Bu yeni durum sınıf mücadelesinin olduğu kadar, toplumsal gelişmenin de yeni bir aşamasıydı.

Savaş sonrası Avrupa da artık eski Avrupa değildi. Çarlık Rusyası ve Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasıyla birlikte yeni ulusal devletler; Polonya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Yugoslavya, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya, Avrupa sahnesinde yerlerini alıyordu. Bu ise emperyalist devletler için yeni yeni sömürge alanları demekti ve gelecekte emperyalist çatışmanın daha da keskinleşeceğini bir göstergesiydi.

Savaşın mağlup ülkesi Almanya, süreçten çok az bir toprak kaybıyla –Alsace Lorraine'nin Fransa'ya geri verilmesi, Belçika ve Danimarka'yla yapılan sınır düzenlemeleri- ama bütün sömürgelerini kaybederek çıktı. Sömürgelerinin büyük bir kısmını İngiltere'ye, geri kalanını da Fransa'ya kaptırdı. Versailles anlaşmasıyla Almanya'nın, Fransa ve İngiltere tarafından vesayet altına alınması, toprak ve sömürge kayıplarından çok daha önemliydi. Bu anlaşmayla Almanya, genelkurmayı dağıtılarak askerden arındırıldı (Almanya'nın elinde çok küçük bir ordu bırakıldı.). Her canlanma belirtisinde devreye girebilecek yaptırımlar Almanya'nın başının üstünde tutulan keskin bir kılıçtı. Bütün bunların yanında Almanya galip devletlere çok büyük miktarda tazminat ödemeye mahkûm edilmişti. Fransa ve İngiltere açısından Almanya'nın defteri dürülmüş gibiydi.

İngiltere görünürde savaşın en kazançlı ülkesiydi. Sadece Alman sömürgelerinin önemli bir kısmını almakla kalmadı; aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin paylaşımından da en büyük sömürgeci güç ola-

rak çıktı.

Fransa, savaşın galip güçlerinden bir diğeri idi. Ancak, Polonya ve Sırbistan'la birlikte savaştan en çok zarar gören ülkeydi de, Kuzey Fransa neredeyse harabeye dönmüştü. Sömürge savaşından beklemediğini alamadıysa da, yine de savaştan sonra dünyanın ikinci büyük sömürgeci gücüydü. Zaferi kazanmış olmasına rağmen, Almanya'nın solugunu hâlâ ensesinde hissediyordu.

ABD, savaş galipleri arasında yer aldığı halde barış masasına oturmayı reddettiği gibi, Versailles Anlaşmasını da tanımamıştı. ABD'nin planları daha başkaydı; eski sömürgeciliğin yıkılma sürecinde olduğunu, sömürgelerin artık eski yöntemle yönetilemeyeceğini, yeni bir sömürgeci politikanın oluşması gerektiğini görüyordu. ABD başkanı Wilson, daha savaşın başlarında 14 maddelik deklarasyonla (Wilson Prensipleri) bu yeni sömürgeci anlayışın temellerini atmıştı bile. Ayrıca Wilson savaş sonrası barışın kalıcı olmayacağını da görmüştü. 1919'da barış konferansına giderken bu öngörüsünü şöyle dile getiriyordu. "Bu barışın en yüksek adalet (bunu daha adil bir sömürgecilik olarak anlamak gerekiyor-y) ilkelerine dayandırılmadığı takdirde bir kuşak geçmeden, dünya milletleri tarafından çiğneneceğine inanıyorum. Başka türlü bir barış olacaksa kaçıp saklanmak isterdim...çünkü arkasından daha fazla çatışma değil felaket gelecek" (age- sh-257)

Wilson sözünü tutuyor ve "barış" masasına oturmuyor. Ama aynı zamanda sömürge halklara "yağmurdan kaçarken doluya yakalanma" şansını da sunuyordu.

ABD, resmi olarak paylaşım masasında yer almamasına rağmen, ganimetten pay almayı da ihmal etmedi; Osmanlı'nın paylaşılmasından, Türkiye üzerinde önemli ayrıcalıklar (Boğazlardan serbest geçiş hakkı, Amerikan misyoner koleji ve girişimlerinin korunması, arkeolojik araştırma ve ticari faaliyette imtiyazlar tanınması vb.) ve Irak petrolünden önemli bir pay da elde etti. Irak petrolünün İngiltere ile ABD arasındaki bu bölüşümüyle, petrol de ilk kez sömürge savaşının önemli bir unsuru haline geliyordu.***

Emperyalist ülkeler ve tekeller için daha büyük kârlar, sömürge ve egemenlik alanları demek olan savaş, halklar açısından ölümler, daha büyük acı, sefalet ve işsizlik demekti. 8 milyon asker fiili savaş sıra-

sında ölmüş, 7 milyon sakat kalmış ve 15 milyon kişi de hafif ya da ciddi olarak yaralanmıştı. Buna ek olarak 5 milyon sivil, savaş ya da savaştan kaynaklanan nedenlerle hayatını yitirmişti. Rusya'nın kayıpları ise, iç savaş sırasındaki ağır kayıplar da eklendiğinde yukarıdaki rakamlardan çok daha fazlaydı. Savaşın toplam kayıpları 60 milyon olarak hesaplanıyordu. ABD, Kanada, Avustralya hariç hemen her yerde yıkım, sefalet ve işsizlik vardı. Sömürgelerdeki durum ise daha da ağırdı.

1920'de İngiltere sömürge bakanlığına bağlı olarak kurulan Orta-doğu dairesinin üç yöneticisinden biri olan ve bütün bu sömürge savaşları boyunca Arap halkını birbirine kırdırmakla ün salan T.E. Lawrence, sömürge zulmünü 1920'de şu sözlerle itiraf ediyordu: "Bizim yönetimimiz Türk sisteminden bile kötü; onlar yerel halktan 14.000 asker alır ve barışı korumak için yılda 200 Arap öldürürlerdi. Bizim ise uçaklı, zırhlı araçlı, gambotlu ve zırhlı trenli 90.000 askerimiz var; sadece bu yaz çıkan isyanlarda 10.000 Arap öldürdük. Bu ortalamayı devam ettiremeyiz."(age, sh.497) Sömürge vahşetini hiç bir söz, herhalde bundan daha iyi anlatamazdı.

Yeni Bir Paylaşım Doğru

"Barış" sağlandığında kapitalist ekonominin durumu kısaca şöyleydi: 1920'de dünya imalat sanayi, 1913'deki düzeyinin % 7 gerisindeydi. Savaşın sanayide sekiz yıllık bir gecikmeye yol açtığı hesaplanıyordu. Tarım alanında durum, sanayi alanından daha da kötüydü. Tarımsal üretim, savaş öncesi üretimin ancak 1/3'i düzeyindeydi. Ama savaş aynı zamanda, özellikle cephe hattının dışında kalan ülkeler, (ABD, Kanada, Avustralya vb.) için büyük kârlar ve teknolojik ilerlemeler ifade ediyordu. Özellikle savaşla ilgili sanayi dalları (motorlu araç üretimi, rafine petrol ürünleri, kimyasal ürünler, elektronik, boya, ilaç ve çelik alaşımları, havacılık ve denizcilik sektörü) hızlı bir gelişme içindeydi. Sanayi malları ve tarımsal ürünler üretimi ve dış satımı olağan üstü bir hız kazanmıştı.

Aşağıdaki tablo ABD'nin savaştan büyüyerek çıktığını, buna karşın, Avrupa'nın küçüldüğünü ve özellikle SSCB'nin gördüğü zararın ölçüsünü de göstermektedir. Lenin'in 1915'te yazdıkları, 1. Paylaşım Savaşının sonuçlarıyla doğrulanıyordu.

Dünya imalat sanayi üretim endeksleri 1913 – 1925

	1913	1920	1925
Dünya	100	93,6	121,6
Avrupa*	100	77,3	103,5
SSCB	100	12,8	70,1
ABD	100	122,2	148
Dünyanın geri kalanı	100	109,5	138,1

*B.Krallık, Belçika, Hollanda, Almanya, Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Yunanistan, İspanya: Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü, sh.340 Tablo-26

“Tekeller, oligarşi, özgürlük eğilimi yerine egemenlik eğilimi, sayıları gitgide artan küçük ya da zayıf ulusların zengin ya da güçlü birkaç ulus tarafından sömürülmesi - bütün bunlar, emperyalizme, onu asalak ve çürümüş bir kapitalizm haline getiren ayırıcı özellikler kazandırmıştır. Burjuvazinin, ihraç edilen sermaye ve “kesilen kuponlar”la yaşadığı, “rantiye-devlet”in, tefeci-devletin yaratılması, emperyalizmin gitgide daha belirgin olan bir eğilimi olmaktadır. Ancak bu çürüme eğiliminin kapitalizmin hızlı gelişimini durduracağını sanmak yanlış olur.Emperyalist dönemde bazı endüstri kolları, burjuvazinin bazı tabakaları, bazı ülkeler bu eğilimlerden birini ya da ötekini, küçük ya da büyük ölçüde gösterirler. Bütünüyle kapitalizm eskiye göre daha büyük bir hızla gelişmektedir. Bu gelişme gerçekte eşitsiz ölçüdedir; özellikle en zengin ülkelerde (İngiltere gibi) görünen çürümeyle birlikte kendini gösterir.”(Lenin –Emperyalizm, sh.155) 1920 - 29 arasında olanlar Lenin’i tümüyle haklı çıkarır nitelikteydi. 1920’lerde ABD’de görülen hızlı gelişme 1929’da emperyalist tarihin en yakıcı bunalımıyla kesildi.

1914–18 arasında savaşın artan finansal ihtiyacı, dış borçlanma yoluyla karşılanıyordu. Savaşın sonunda borç o kadar büyümüştü ki (yaklaşık olarak 260 milyar dolar olarak hesaplanıyordu.) hiçbir devletin hazinesinde borçlarını ödeyecek para ya da altın rezervi yoktu. ABD de dahil bütün ülkelerin paraları, altın karşılığı ilkesinden kop-

muştı. 1919 yılında ABD yeniden altın karşılığında ilkesine döndüğünde ise, hiçbir Avrupa ülkesi onu izleyecek durumda değildi (sadece Fransa çok daha sonra altın karşılığına dönebildi.). Ulusal paralar yerlerde sürünüyor, enflasyon ise üç haneli rakamlara doğru yol alıyordu. İtilaf devletleri, İngiltere ve Fransa da dahil, hepsi ABD'ye borçluydu. 1916'da John Maynard Keynes İngiliz kabinesini uyararak, yıl sonuna kadar "Amerikan yöneticisinin ve Amerikan halkının bu ülkeye emrecek duruma geleceğini" söylüyordu.(age- sh.-247)

Savaş sırasında ve sonrasında dünyanın mali merkezi artık Londra değil, New York'tu. Ancak, New York, Londra'nın gördüğü işlevi (uzun vadeli borçlarla sistemin işlemlerini sağlamak) yerine getirebilecek durumda değildi. ABD, ne borçlarını tahsil edebiliyor ne de yeni borç verebiliyordu. Kendi sanayisinin borç taleplerini dahi karşılayamayacak durumdaydı.

1928'de ABD, alacaklarını tahsil etmeye kalktığında toplu çöküş süreci başladı. Fransa ve İtalya, Almanya'dan alacakları olan savaş tazminatlarını alıncaya kadar borçlarını ödemeyi reddettiler. Almanya ise, savaş tazminatı ödemesinin mümkün olmadığını ilan etti. Bu çöküşün mali cephesiydi. Çöküşün diğer yüzünde ise, üretim ve tüketim arasındaki açılan makas, yani "aşırı meta üretimi" vardı.

Yukardaki tabloda görüleceği gibi, 1920'li yılların ortasından itibaren Avrupa hem sanayi üretimi ve hem de tarımsal üretim alanında bir toparlanma ve büyüme sürecindeydi.

Bu süreç, Avrupa'nın ABD ve Kanada gibi ülkelerden yaptığı, savaşta sonra dahi artarak süren ihracatta kaçınılmaz bir düşüşe yol açtı. Bunun anlamı ABD ve Kanada da sanayi ve tarımsal bir aşırı meta yığının oluşmasıydı. Hem borçların ödenememesinin yarattığı mali kriz ve hem de aşırı meta üretiminin yol açtığı kriz, borsanın ve fiyatların dibe vurmasına yol açtı. Emperyalizm, tarihin en ciddi kriziyle yüz yüzeydi. ABD dolarının Altın karşılığı ilkesi yeniden bozuldu. Paranın karşılığı, basıldığı kâğıt kaddı. ABD, bu krizin ardından savaş sonrası emperyalist dünyada yakaladığı hegemonya olgusunu başka bir bahara ertelemek durumunda kaldı. Kriz en çok ABD'yi etkilerken derece derece bütün emperyalist ülkeleri ve bir bütün olarak (SSCB hariç) dünyayı etkisi altına aldı. Birçok ülkede sanayi üretimi yeniden 1913'deki düzeyin altına düştü. 1928'de 58 milyar dolar olan

dünya ticaret hacmi, 1935'te 20,8 milyar dolardı. Hemen her yerde artan enflasyon, işsizlik ve yoksulluğun etkileri altında sınıf mücadelesi de bir toparlanma ve yükselme dönemine girdi.

Avrupa'yı yeniden kasıp kavuran bu ekonomik ve siyasal istikrarsızlığa, hummalı bir savaş hazırlığı eşlik ediyordu. Savaşa doğru yol alan bu istikrarsızlık ortamında belli başlı emperyalist devletlerin, Fransa, İngiltere, ABD, İtalya, Japonya ve Almanya'nın konumları, güçleri ve savaş hazırlıkları şöyle özetlenebilir:

Fransa- İngiltere

Fransa ve İngiltere paylaşım savaşından galip çıkmış olsalar da, bu iki ülke için 1900'larda başlayan nispi gerileme süreci, egemen bir eğilim olarak varlığını sürdürüyordu. Bu eğilim her iki ülkeye de zaferin meyvelerini toplama olanağını sağlamıyordu. Her iki ülkede savaştan en borçlu ülkeler olarak çıkmıştı. Bu iki ülkede de (İngiltere'de daha az olmak üzere) sınıf mücadelesi, iç çatışmalar varlığını sürdürüyordu. Her iki ülke 1914'ten sömürge alanlarını artırarak çıkmıştı; ama sömürgelerdeki durum, bağımsızlık hareketleri, ayaklanmalar, ekonomik ve politik çalkantılar hiç de iç açıcı değildi. Bu durum zaten istikrarsız olan ekonomik ve politik durumu daha da istikrarsızlaştırıyordu.

Ama yine de 1922-28 arasında iki ülkede de ekonomik ve politik durumda ibre yukarıya doğruydı ve bu belli bir rahatlama sağlıyordu. 1929 bunalımı, Fransa ve İngiliz ekonomilerinin sağladığı nispi istikrarın yeniden bozulmasına yol açtı. Gerçi 1929 bunalımı Fransa'yı İngiltere'ye oranla daha az etkilemişti. Ancak, 1933'e gelindiğinde Fransa ekonomisi İngiltere'den çok daha kötü durumdaydı. Ülkenin dış ticareti neredeyse çökmüştü (İthalat % 60, ihracat % 70 oranında azalmıştı); altın standardına bağlı tek para birimi olarak kalan Frank yerlerde sürünüyordu. 1934'te ulusal gelir, 1929'daki düzeyin % 18 altındaydı. İngiltere'nin durumu da bundan çok farklı değildi. 1929 bunalımı İngiltere'nin "hasta ekonomisini" kökünden sarstı. İngiltere'nin ihracatı önemli ölçüde düştü. Dünya ticaretinin sömürge alanlarına göre bölünmesiyle birlikte ortaya çıkan para blokları nedeniyle sterlinin değerinin düşüşü yıllara göre artarak sürdü. (Sterlin, 1913'te % 14,15, 1929'da % 10,75, 1937'de ise, % 9,8 değer kaybetti) Sömürge yağmasından elde edilen gelirler bile bu açığı kapatamaz durumdaydı.

Fransa'nın savaş sonrası karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de, Almanya'ya karşı Avrupa'da atmak istediği her adımın müttefikleri İngiltere ve ABD tarafından etkisizleştirilmesi idi. ABD ve İngiltere, Fransa'nın, Avrupa'nın tek egemeni durumuna gelmesinin bu kıtanın kendilerine kapanmasına yol açacağı bilinciyle, sürekli olarak Fransız girişimlerini baltalıyorlardı. Bu baltalamalarda İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünü yaparak kurduğu Milletler Cemiyeti adeta Fransa aleyhine iş görür hale gelmişti. Milletler Cemiyeti'nin, İtalya'nın Habeşistan'ı işgaline, Hitler'in Renanya'yı (Rheinland Pfalz) silahlandırmasında, Almanya-Avusturya birleşmesinde ve Çekoslovakya'nın işgalinde öneleyici hiçbir güce sahip olmadığını, tersine Avrupa'da Hitler lehine bir durumun ortaya çıkmasını kolaylaştırdığı ortaya çıkmıştı. Fransa'nın savaş sonrasında doğu Avrupa'da oluşturmaya çalıştığı "Anti-revizyonist" pakt (Belçika, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya, Polonya), hem Fransa'nın üstlendiği ekonomik, politik yükümlülükleri yerine getirememesi, hem paktı oluşturan ülkelerin Almanya'yla gelişen ilişkilerinin etkisi ve hem de 1936'da Belçika'nın tarafsızlığını ilan etmesiyle dağılma sürecindeydi. Bütün bunlar 1930'ların başlarında Avrupa'da güçlü konumdaki Fransa'nın (bu yıllarda Fransa, SSCB'den sonra en güçlü orduya ve hava kuvvetlerine sahipti.) Avrupa'daki etkinliğinin (ekonomik, politik ve askeri) -1929 ve 1933 krizleriyle zayıfladığını gösteriyordu.

Almanya cephesinde ise, bunun tam tersi bir eğilim vardı. Almanya 1935'te, savaş sonrasında Fransa'ya kaptırdığı Saarland'ı geri aldı, arkasından askerden arındırılmış Renanya'yı işgal etti. Bu gelişmeler, Fransa için ciddi bir savaş uyarısıydı. Fransa'ya bir uyarı da 1936'da İtalya'nın Habeşistan'ı işgaliyle geldi. İtalya artık karşı cephede idi.

Fransız ekonomisinin tersine İngiliz ekonomisi 1934'den sonra bir toparlanma sürecindeydi. ABD'nin 1937'de borçlu ülkelere borç vermeyi durdurması en çok İngiltere ve Fransa'yı etkiledi. Ancak, uzak doğuda gelişen Japonya tehdidi ve İtalya'nın Kuzey Afrika için oluşturduğu tehdit, Almanya da hesaba katılınca ekonomideki olumsuzluklar daha önemliydi. 1938-39'larda İngiltere ve Fransa dünya üzerinde bir yalnızlığa doğru yol alıyordu. Tehlikenin yaklaştığı 1939'da İngiltere ve Fransa aralarında anlaşma imzalayarak, sürece birlikte müdahale azmini ortaya koydular. Bu anlaşma Fransa'yı ekonomik

açıdan da önemli oranda rahatlattı (Fransız ekonomisinin hammadde ihtiyacı kömür, petrol, kauçuk vb. İngiliz İmparatorluğundan karşılanıyor ve İngiliz gemileriyle taşınyordu). Böylece 1939'da İngiltere ve Fransa'da yoğun bir savaş hazırlığı süreci başlamış oluyordu. Ama yine de İngiltere ve Fransa'nın savaş potansiyeli henüz Almanya'nın çok gerisindeydi (1937 yılında Almanya'nın ürettiği 5606 uçağa karşılık, Fransa'nın üretimi 370'di). İngiltere ve Fransa 1939-40 yıllarında Almanya karşısındaki geri konumlarını, ancak müttefiklerle kapatabilirdi. Japonya ve İtalya'nın savaşdaki konumları netleşmiş olduğuna göre, geriye bir tek ABD kalıyordu. Savaşın kapıda olduğu 1940 yılında ABD ile ittifak, Fransa ve İngiltere için tek çıkış yolu olarak görülüyordu.

ABD:

ABD, 1922'de ara verilen savaşın sömürge açısından olmasa da, ekonomik ve politik açıdan tek galibiydi. Savaşta hiçbir zarar görmemişti, tersine savaştan sömürge alanını az da olsa genişleterek, ama ekonomisini büyüterek çıkan tek ülkeydi. 1920'li yıllarda ABD'nin gündemi Latin Amerika ve Japonya ile sınırlı gözükiüyordu. Latin Amerika'da İngiltere'yle yaşadığı sınır sorunları dışında ABD egemenliği sorunsuzdu. Japonya'yla olan sorun ise, 1922'de imzalanan Washington anlaşmasıyla ABD lehine çözülmüştü.

Ancak, 1929 krizi bütün yükseliş trendini ters yüz etmeye yetmişti. GSMH'sı 1929'da 98,4 milyar dolarken, 1932'de ancak bunun yarısı kadardı. Ekonomide toplam meta üretimi 1933'te 1929'daki düzeyin dörtte birine, dünya dış ticaretindeki payı 1929'da yüzde 13,8'den 1932'de yüzde 10'a düşmüştü. 1934'den sonra ekonomideki yeniden canlanma 1937'de yeni bir krizle ters yüz olmuştu. Ekonominin yeniden toparlanması, ancak 1938'de başarılabilirdi. Bu toparlanmayla birlikte ABD'nin savaş hazırlıkları da hız kazandı. 1938'de kongrenin "en büyük donanma" yasasını onaylamasıyla ABD de savaş sürecindeki yerini almış oluyordu.

İtalya:

Daha 1922'de Mussolini'nin iktidara gelmesiyle niyetini de açıkça ortaya koymuştu. Mussolini; 1. Paylaşım Savaşında Ortadoğu'daki ganimetlerinin zor ve hileyle İtalya'nın elinden alındığını ileri sürerek, "ülkesinin büyük emperyalist bir kaderi olduğunu" ilan etmişti bile.

(age, sh.-535)

Daha önce de belirtildiği gibi, İtalya, kapitalist sürece geç katılmış bir ülke olarak tekelleşmenin düzeyi, sermaye yoğunlaşması ve teknik olanaklar bakımından diğer Avrupa ülkeleriyle (Almanya-Fransa) kıyaslandığında, henüz yolun başında sayılırdı. 1. Paylaşım Savaşı'nın sonunda bile İtalya, bu özelliğini koruyordu. Az gelişmiş ülkelere özgü kimi göstergeler, İtalya ekonomisi için de geçerliydi. Üretici verimliliği, nüfusun okuma-yazma oranı düşüktü. Nüfusun yüzde elliden fazlası hâlâ küçük ölçekli tarımda istihdam ediliyordu. Bölgeler arası eşitsizlik (Kuzey-Güney farkı), ciddi boyutlardaydı. Özel şirketlerin elindeki sermaye yetersizdi ve dışarıdan borç sermaye alabilmeleri, 1930'lu yılların koşulları hesaba katıldığında çok sınırlıydı.

Bu koşullarda Mussolini devleti devreye sokarak, “devlet şirketleri” eliyle planlı bir kalkınma hamlesi başlattı. Bu model, hem özel şirketleri (devlet siparişleri, ihaleleri yoluyla) beslerken, hem de emek-sermaye çelişkisini minimize ederek daha az sorunlu ekonomik gelişmeyi sağlıyordu. Bu program, İtalyan ekonomisine ciddi bir ivme kazandırdı. Elektrik üretimi artırılarak, demir ve kara yolları ağı genişletilerek sanayinin alt yapısı iyileştirildi. Elektrokimya sanayi genişledi; motorlu araçlar üretimi -özellikle otomobil üretimi- artırıldı. Ama yine de 1938'de İtalya'nın dünya imalat sanayindeki payı yüzde 2,8 düzeyindeydi. Dünya çelik üretiminin payı yüzde 1 kömürde ise, yüzde 0,1 kadardı. Tarım ise sürekli devlet desteğiyle ayakta duruyordu. Ekonomi, hammadde ihtiyacı bakımından (petrol, gübre kömür, ham demir, bakır, kauçuk vb.) büyük ölçüde ithalata bağımlıydı. Olanaklar ise son derece sınırlıydı (1930'lu yılların sonlarında İtalya, günlük ihtiyaçlarını gidermek için dahi döviz sıkıntısı çekiyordu.)

Ekonomideki bu zayıflığa rağmen, İtalya büyük bir askeri güç olma hedefine kilitlenmiş görünüyordu. Ekonominin bütün olanakları güçlü bir donanma (Mussolini Akdeniz'in bir İtalyan denizi olacağını söylüyordu.) ve hava kuvvetlerinin yaratılmasına seferber edildi. 1930'ların sonuna gelindiğinde bu hedeflere büyük ölçüde ulaşılmıştı. İtalya güçlü bir deniz ve hava filosuna sahip olmuştu. (SSCB'den sonra dünyanın en geniş deniz altı gücüne sahipti.). Kara ordusu da özel eğitilmiş birliklerle takviye edilerek yeniden yapılandırıldı. Ancak İtalya'nın elindeki bu savaş gücü, teknolojik açıdan rakiplerle karşı-

laştırıldığında oldukça yetersizdi. Bu zayıflık, eğitilmiş personelin yetersizliği yüzünden kara ordusu için de geçerliydi. Bütün bu zaafırlara rağmen Mussolini İtalya'yı yeniden Avrupa sahnesine bir güç olarak çıkarmıştı. 1925–38 arası Avrupa'daki bütün antlaşmalarda, İtalya bir taraf olarak yerini alıyordu.

1922–39 arasındaki dönem İtalya için sadece bir savaş hazırlığı dönemi değil, aynı zamanda bir savaş dönemidir de. Birçok Avrupa devleti açısından 1922'de ara verilen savaş, gerçekte İtalya için aralıksız devam ediyordu. 1923'de Libya'yı “susturma” saldırısı, 1936 İspanya iç savaşına 50.000 askerle müdahale ve 1935–37 Habeşistan'ın baştanbaşa istilası, Mussolini'nin erken meydan okumalarıydı.

Japonya:

Japonya'nın 1914'te başlayan paylaşım savaşının dışında kalması, biri kendi dışında, diğeri kendi içindeki iki önemli faktörün üst üste gelmesiyle mümkün oldu. Savaş Japonya'nın çok uzağında başlamıştı ve Japonya'yı doğrudan etkilemiyordu; Japonya'nın savaşa dâhil olmasını zorunlu kılacak iki rakipten biri olan ABD, savaşın dışında kalmıştı. Diğeri, yani Rusya ise, savaşın başında Osmanlı cephesinde savaşıyordu. 1916'dan sonra gücünü iyice kaybetmiş ve 1917'de devrimle birlikte savaştan düşmüştü. Bu durum hızlı bir gelişme trendinde olmasına rağmen henüz ekonomik ve askeri güç olarak savaşa hazır olmayan Japonya için bulunmaz bir fırsattı. Japonya bu fırsattan yararlanarak Avrupa ülkelerine savaş malzemesi ihraç ederek, savaş nedeniyle Avrupa'nın Asya ticaretinde oluşan boşluğu kullanarak ekonomisini iyileştirdi. Savaş, aynı zamanda Japonya'ya Asya egemenliğinin ana dayanağı olacak olan güçlü bir donanma oluşturma zamanı kazandırdı. 1930'lu yıllarda Japon sanayi gelişme hızı bakımından ABD'nin önündeydi. 1938'de ise, Japon ekonomisi Fransa'yı bile geride bırakmıştı. Bununla birlikte Japon ekonomisinin yapısal güçsüzlüğü (hammaddeye olan bağımlılığı) savaş sırasında petrolün artan ekonomik ve askeri önemiyle daha da yakıcı hale gelmişti ve bunun yeni sömürgeler elde etmek dışında bir çözümü yoktu. Japonya için bu, “ekonomik güvenliğin” vazgeçilmez koşuluydu. 1931'de Mançurya'nın işgali Japonya için “ekonomik güvenliği” sağlamanın ilk adımıydı. İkinci adım 1937'de Çin'in işgal girişimiydi. Çin'i iş-

gal girişiminin bir türlü sonuca ulaştırılamaması, Japon ekonomisini önemli ölçüde sarstı. 1930'ların borç veren ülkesi, sonuçsuz Çin işgalıyla birlikte borç alan ülkesi haline gelmişti. Ekonomideki bu istikrarsızlığa (1938'de birçok malda karne uygulaması başlatılmıştı) rağmen Japonya bütün olanaklarını seferber ederek savaş hazırlığını sürdürüyordu. Devlet harcamalarından savaş hazırlığına ayrılan pay 1931'de % 32'den 1938'de % 70'e çıkmıştı.

Savaş sonrasında Japonya, Washington anlaşmasıyla,**** ABD ve İngiltere'nin yarısı kadar bir donanma gücüne sahip olmayı kabul etmek zorunda kaldığı halde, 1938'e gelindiğinde bunun kat kat üstünde bombardıman uçağı ve torpido taşıyan bir deniz gücüne sahip olmuştu. 1939 ve 1941'de olanlar ise Japonya için sömürge savaşının başlayacağına işaretliydi. 1939'da ABD Japonya'yla olan ticaret anlaşmasını feshettiğini açıkladı. Arkasından ABD, İngiltere ve Hollanda, Japonya'ya karşı ticari ambargo uygulamasını başlattılar. 1941'de ABD, Çin Hindi'ni işgal etti. Artık ipler kopma noktasındaydı. Bu gelişmeler Japonya açısından iki olguyu netleştiriyordu. Birincisi; "ekonomik güvenlik"ti ve bu da ancak ABD ile savaşılarak kazanılabılırdi. İkincisi ise, kazanıp kaybetme hesabı ortadan kalkmıştı. Savaş kapıdaydı.

Almanya:

Vesayet altında olmasına ve ekonomik istikrarsızlığa rağmen Almanya, potansiyel olarak (insan gücü ve ekonomik kaynakları bakımından) Avrupa'da Fransa'dan daha büyük bir güçtü. Fransa'yla kıyaslanmayacak bir demir-çelik kapasitesine, iç ulaşım ağına, güçlü bir kimya ve elektronik sanayine (Almanya, savaşta Fransa kadar bir hasara da uğramıştı.) sahipti. Fransa'nın Doğu Avrupa'da Almanya'ya karşı bir blok kurma çabaları, savaş sonrası çizilen sınırlara bu ülkelerden bazılarının itirazı olması yüzünden sallantıdaydı. Ayrıca Almanya'nın dış ticarete zorunlu olarak takas yöntemine başvurması, zaten döviz rezervine sahip olmayan Avrupa'nın küçük ülkeleriyle Almanya arasındaki ticari faaliyetin gelişmesini sağlıyordu. Bu avantajlarıyla Almanya, en kötü durumda bile, Avrupa'da gizli bir güç merkeziydi.

1920'deki görüntüsüyle Almanya, Versailles Anlaşmasıyla eli kolu bağlanmış, onuru kırılmış durumda Avrupa'nın en zayıf ülkesiydi. Alman ekonomisinin alt yapısı, savaştan çok fazla etkilenmemişti,

ama 1923’de yaşanan büyük enflasyon ve Versailles anlaşmasıyla Almanya’nın ödemek zorunda kaldığı ağır tazminat yükü, zaten oldukça zayıflamış olan ekonomiyi daha da zayıflatmıştı. Yine de Alman ekonomisi bütün güçlüklerle rağmen 1923–29 arasında bir toparlanma içindeydi. Bu toparlanma ile 1928 yılında ancak savaştan önceki düzeyini yakalayabilmişti.

Almanya ayrıca, 1929 bunalımından en fazla etkilenen ülkelerin başında geliyordu. 29 bunalımının etkisi o derece büyüktü ki 1932’deki sanayi üretimi, 1928’deki üretimin % 58’i kadardı. İthalat ve ihracat yarı yarıya, GSMH ise, 89 milyar Reich Mark’tan 57 milyara düşmüştü. İşsizlik 1.4 milyondan 5.6 milyona yükselmişti. Başka nedenler yanında Hitler’in iktidara gelmesinde bu ekonomik tablonun önemli bir payı olduğu açıktır. Hitler’in iktidara gelmesiyle Almanya’nın Avrupa’daki konumu da (Versailles anlaşmasıyla vesayet altındaki konumu) değişmeye başladı. 1933–36 arasında Almanya’yı yeniden Avrupa’nın en büyükleri arasına sokan sanayi potansiyelinin harekete geçirilmesiyle, ekonomide ciddi bir büyüme sağlandı. Bu dönem aynı zamanda Almanya üzerinde Versailles anlaşmasıyla dayatılan koşulların İngiliz, Fransız anlaşmazlıklarına bağlı olarak çözülmeye başladığı bir dönemdir. Hem ekonomik gelişmenin sağladığı olanaklar, hem de Almanya üzerindeki kısıtın gevşemesi, Alman savaş potansiyelinin yeniden harekete geçmesini olanaklı kıldı. Versailles anlaşmasıyla asker sayısına getirilen sınırlama (100.000 asker sınırlaması) askerliğin zorunlu hale getirilmesiyle aşıldı. Hava kuvvetleri ve tank sayıları için getirilen sınırlamalar, 1938’de devlet harcamalarının % 52’sinin (GSMH’nın % 17) silahlanmaya ayrılmasıyla tamamen geçerliliğini yitirdi. Ekonominin bu oranda askerileşmesi elbette sıkıntı yaratıyordu. Sanayi metalleri üretimi sürekli düşüyor, ihracat ithalatı karşılamıyordu. Bu zorluk savaş harcamalarından kısıntı yapılmadan ticarete “takas” yönteminin devreye sokulmasıyla aşılmaya çalışılıyordu. Çünkü savaşa kilitlenmiş Almanya için savaş harcamalarının kısıtlanması düşünülemezdi. Versailles anlaşması adım adım yırtılıp atılıyordu. 1936’da Hitler anlaşmalara göre askerden arındırılmış bölge olan Renanya’yı işgal etti. 1938’de ise, Avusturya ile birleştğini ilan etti.

1938’de Almanya büyük bir ordu ve donanmaya sahipti. Alman

hava kuvvetleri, İngiltere ve Fransa'dan hem nicelik hem de nitelik olarak çok üstündü.

1936-39'da Avrupa'nın her yerinde savaş hazırlıkları başlamıştı bile. Hitler 1936'da İtalya ve Japonya ile ayrı ayrı yaptığı anlaşmalarla (Berlin-Roma ve Berlin-Tokyo Mihveri) yaklaşmakta olan savaşın ittifak alt yapısını oluşturmuştu. Savaşın kapıda olduğu bu koşullarda İngiltere ve Fransa, Almanya'nın savaş gücü bakımından bu açık üstünlüğünü, savaş harcamalarını artırarak kapatmaya çalışıyordu. Hitler "düşmanlarına" zaman kazandırmak niyetinde değildi.

Paylaşılmış Dünyanın Yeniden Paylaşımı

Krizin başka bir etkisi de kapitalist sistem içinde farklı güç odaklarının oluşum sürecinin hızlanması oldu. İngiltere, kendi sömürgeleleriyle birlikte bir güç merkezi olma özelliğini zaten koruyordu.(Sterlin bloğu). Fransa, doğu Avrupa'nın yeni devletlerini yanına çekerek bir güç merkezi oluşturma uğraşındaydı (Altın bloğu). Japonya uzak doğuda bir güç kurmuştu (Yen bloğu). Ve ABD, yaşadığı yıkıcı krize rağmen bir güç merkeziydi (Dolar bloğu)

"Kapitalizm koşullarında bozulan dengenin yeniden kurulmasında ekonomide kriz, siyasette savaştan başka yol yoktur." Olaylar tam da Lenin'in bu tespiti doğrultusunda gelişti. 1918-1938- "Barış" aralığında 1918'de kurulan denge adım adım değişmişti. Bu değişim paylaşım savaşını kaldığı noktadan yeniden alevlendirdi. Savaş çanları yeniden çalmaya başladı.

Savaş Hitlerin 1938'da Çekoslovakya'yı işgali ile fiili olarak başladı. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Münih anlaşmasıyla***** Çekoslovakya'nın işgalini onaylaması Almanya'yı durdurmaya yetmedi. Hitler 1939'da Çekoslovakya'nın tümünü işgal etti, 1940'ta Polonya ve Arnavutluk'a girdi. İngiltere ve Fransa Almanya'yı denizden abluka alarak ikmal yollarını kesmeye çalıştıysa da bunun Almanya'ya ciddi bir olumsuz etkisi olmadı. Polonya işgalini Danimarka ve Hollanda'nın işgali izledi. Mayıs 1940'ta Fransa'ya saldırdı. Fransa perişan bir durumda teslim oldu. Bu arada Almanya'nın kısa bir sürede üst üste kazandığı zaferler, Alman askeri üstünlüğünü gösterdiği gibi, ekonominin ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Hitler, girdiği her yeri yağmalıyordu.

İngiltere savaşın hem içinde hem de dışındaydı. Manş denizi Hitlerin İngiltere'ye girmesini önlüyordu; ama İngiltere de Manş denizini geçip Avrupa'ya girmek niyetinde değildi. Kuzey Afrika'da sömürgelerini korumakla meşguldü. Kuzey Afrika, Somali ve Habeşistan'da İtalyan - İngiliz savaşı, İngiltere'nin üstünlüğüyle sonuçlandı. ABD her türlü destekle (bu destek daha çok ödünç verme, kiralama "üsler karşılığı destroyer" anlaşmaları vb. biçimindeydi) İngiltere'nin yanında yer aldı. Bu destek şüphesiz karşılıksız değildi. ABD daha savaşa girmeden İngiliz sömürgelerinde elde ettiği üsler karşılığında yaptığı bu yardımlarla kendine bir sömürge zemini yaratmıştı bile.

Daha 1941 yılının başlarında, yani savaşın birinci yılında Hitler ortalığı kasıp kavurarak alacağını almıştı. Avrupa'daki işgal harekâtını büyük ölçüde tamamlayan Hitler, 1941 Haziranında Sovyetler Birliği'ne yöneldi. Savaşın ilk dört ayında Alman birlikleri Sovyetler Birliği'nin içlerine doğru ilerlemeyi sürdürüyordu. 1941 Aralığında Sovyetler Birliği'nin yaklaşık bir milyon mil karelik toprağı Alman işgalindeydi. Sovyetler Birliği bu süre içinde üç milyon kayıp vermişti ama, Hitler'in üç ay içinde Sovyetler Birliği'ni işgal planını suya düşürerek direnişini sürdürüyordu.

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması Japonya için "ekonomik güvence" zamanının geldiğini gösteriyordu. Japonya Aralık 1941'de ani bir baskınla Pearl Harbor'da ABD'nin Pasifik'teki dayanma üssüne saldırıya geçti. ABD'nin önceden haberdar olduğu bu "ani baskın", savaş karşıtı ABD halkını ikna etmek açısından ABD yönetimi için bulunmaz bir fırsattı. 1917'de batırılan üç ABD şilebinden sonra "kader" bir kez daha ABD'nin yanındaydı. Pasifik'teki savaşın ilk altı ayı, Japonya'nın üstünlüğünde sürdü. Japonya, Singapur ve Filipinler'i işgal etti. Ancak ABD, hem deniz ve hem de hava kuvvetleri bakımından öyle büyük bir üstünlüğe sahipti ki, Pasifik savaşı bir yıl sonra Japonya'nın yenilgisiyle sonuçlandı. Bu savaşta ABD'nin gücü sadece mevcut silahların üstünlüğüne dayanmıyordu; aynı zamanda ABD savaş sanayi, sürekli olarak bu gücü takviye ederek büyütüyordu. Bu durum, belli ölçüde İngiliz savaş sanayi için de geçerliydi (1941'de İngiltere, uçak üretimi bakımından Almanya'nın önüne geçmişti.).

1942 Aralığında İngiliz- Amerikan ordusu Kuzey Afrika'ya girdi. Mayıs 1943'te Kuzey Afrika'daki savaş, Alman ve İtalyan ordularının

teslim olmasıyla bitti. 1942 baharında Almanlar, Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir taarruz başlattı. Stalingrad yerle bir edildi, ama aşılamadı

1943 yazı, Alman- Sovyetler Birliği savaşının kaderini belirliyordu. Stalingrad'dan sonra Kursk'a saldıran Alman ordusu, Kızıl ordu tarafından yenilgiye uğratıldı. Böylece, Kızıl ordu için artık "Berlin yolu açılmıştı".

1943'de cephelelerdeki durum kısaca şöyleydi: Japonya'nın 1942 ortalarına kadar Pasifik ve Güneydoğu Asya'daki ilerlemesi ABD, Avustralya ve Kanada ittifakıyla engellenmişti. Bu bölgede, ABD ancak 1943'ün sonunda deniz üstünlüğünü ele geçirdi. Akdeniz'de müttefik hava kuvvetleri ve deniz altıları hâlâ büyük kayıplar veriyordu. Kuzey Afrika'da Alman- İtalya ilerlemesi, ancak Mayıs 1943'de durdurulabilmiş, Alman - İtalyan kuvvetleri teslim alınmıştı. Avrupa'da Alman üstünlüğü hâlâ sürmekteydi. 1944 Kasımında bile Almanya'nın doğu cephesindeki asker sayısı 3,4 milyondur. Finlandiya'da 117 bin, Danimarka ve Norveç'te 483 bin, Fransa ve Belçika'da 1.370 bin, Balkanlar'da 622 bin, İtalya'da 412 bin askeri vardı. 1944 Yılıının sonunda bile kendi ana vatanından daha geniş bir alan Almanya'nın işgali altındaydı. Buna rağmen Almanya'nın Kursk yenilgisi ve ABD'nin İtalya'ya girmesinin ardından savaştan çekildiğini açıklaması 1918'dekiyle benzer ilginç bir "tesadüftür.

Tarih "tesadüflerle doludur." ABD'yi savaşa sokmak için sürekli bahane yaratan tarih, Sovyetler Birliği'nin her zaferinden sonra da ABD'yi işin içine sokuyor. İlki 1917'deydi. 1917 Ekim Devrimi'nin hemen ardından batırılan üç şilebiyle ABD, Avrupa'nın kurtarıcısı olarak savaşa dâhil oluyordu. 1943'te ise, Berlin yolundaki Kızıl orduyu durdurmak için, 1944 Haziranı'nda Normandiya çıkarmasıyla ikinci cepheyi açtı. Bunu savaşın fiili olarak bitiminden çok sonra 6 Ağustos 1945'de Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atarak pekiştirdi. Almanya bir kez daha dünya kapitalizmini kurtarmak adına tıpkı 1918'de olduğu gibi erken bir yenilgiyi kabul ederek kendini feda etti.

Kızılordunun Kursk zaferi ve arkasından ABD'nin Normandiya çıkarması, paylaşım savaşının da sonu oldu. Artık geriye müttefik ordularına 1918'de yapamadıklarını yapmak kalıyordu. Almanya, İtalya ve Japonya teslim oldukları halde yerle bir edildiler. Öyle ki ABD bombalardan kurtulan Alman fabrikaları, yağmalanmaktan kur-

tulamadı. Fabrikalar sökülerek taşındı. Japonya’da ise, Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombasıyla tam bir insan kıyımı gerçekleşti. Sömürgeci Hitler, sömürge sahibi olmak isteyen Hitler’den öç alıyordu. Ama Hitler’in hayaleti bu vahşeti örtüyordu. Tıpkı günümüzde olduğu gibi...

Savaşın bitimiyle birlikte Avrupa’nın dünya kapitalizmi tarihi içindeki beş yüz yıllık egemenlik dönemi de kapanıyordu. Avrupa’nın emperyalist devletleri ya Almanya ve İtalya örneğinde olduğu gibi tümüyle çökertilmişti, ya da, Fransa ve İngiltere örneğindeki gibi yeniden ayağa kalkabilmek için ABD mali sermayesine bağımlı hala gelmişlerdi. Almanya, İtalya ve Japonya, emperyalist savaşın galipleri İngiltere, Fransa ve ABD için sadece bu devletlerin sömürgelerine göz diken savaşın “baş sorumluları” değil, aynı zamanda savaşın mağluplarıydı da. Savaş sonrasında bu ülkelerin yeni statülerini- bir daha ekonomik, politik ve askeri bakımdan bir güç haline gelemeyecek bir statü- belirleyen de buydu. Almanya savaştan önce ve savaş sırasında elde ettiği bütün kazanımları kaybettiği gibi kendi topraklarının bir kısmını da (Silezya, Doğu Prusya) kaybetti. Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra geriye kalan Alman toprakları üzerinde dört işgal bölgesinin de (ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB işgal bölgeleri) içinde yer aldığı Federal Almanya Cumhuriyeti oluşturuldu. Aynı şekilde İtalya ve Japonya da savaş sırasında işgal ettikleri ülkelerle birlikte eski sömürgelerini de kaybettiler. İtalya ve Japonya’ya ABD, İngiliz ve Fransız işgal güçleri yerleşti. Bütün bunlar savaşta mağlup olmanın bedelleriydi. Ancak ABD, İngiltere ve Fransa için bunlar yeterli değildi. Savaş sonrası oluşturulacak emperyalist egemenlik sisteminin statükosu en azından bu üç emperyalist ülkenin tehdidinden uzak tutulması ve bu üç devletin yeniden bir güç odağı olamayacak ölçüde küçültülerek denetim altına alınmasıyla mümkündü. Savaş 1943’de fiili olarak bittiği halde bu üç ülkenin galip devletlerin bombardımanı ile tahrip edilmesi, bu planın daha savaş sırasında uygulamaya konulduğunu gösteriyordu. Bu süreç savaş sonrasında bu üç ülkenin yeniden bir emperyalist güç olamayacak biçimde yeniden dizaynı ve bombardımanlardan zarar görmemiş durumdaki sanayi demirbaşının sökülmesiyle sürdürüldü. Savaş sonrası bu üç ülkeyi betimleyen kelimeler, kaos ve yıkımdı.

Sınıflar Mücadelesi: Zaferler ve Savrulmalar

Lenin, sınıf hareketi içindeki 1900'lerin başında ortaya çıkan yeni ideolojik politik bölünmenin (Bernsteincilik, ekonomizm, vb.) köklerinin emperyalizmin özelliklerinde aranması gerektiğini; emperyalizmin sadece bu bölünmenin temelini atmakla kalmadığını, aynı zamanda onu sürekli besleyerek büyüttüğünü belirtmişti. Sınıf hareketinde bu bölünmenin paylaşım savaşı öncesinde nasıl ortaya çıktığı ve sınıf hareketinin hangi sonuçlara yol açtığı üzerinde önceki bölümlerde durmuştuk. Şimdi de savaştan sonra bu bölünmenin yeni biçimler altında büyüyerek varlığını nasıl sürdürdüğünü özetlemeye çalışacağız.

Öncelikle işçi hareketi tarihinin incelenmesinin bu çalışmanın konusu olmadığını hatırlatarak, kısaca savaş sonraki dönemde işçi hareketinin genel durumuna bir göz artarak başlamalıyız.

1917 Ekim Devrimi'nin ateşlediği dünya devrimi, Avrupa'nın birçok ülkesinde grevler, ayaklanmalar ve iktidar denemelerinden sonra 1921'e gelindiğinde yenilgiye uğramıştı. Bu yenilgiyi işçi sınıfı tarihindeki diğer yenilgilerden farklı kılan yegâne olgu, Ekim Devrimi'nin ağır bir iç savaş ve emperyalist kuşatmadan ayakta kalarak çıkmayı başarmasıydı. Bu, işçi hareketinin Avrupa'da yenilgisinin ardından kısa bir sürede toparlanmasının da önemli bir etkenidir.

1917–1920 yılları arasında hem savaşın keskinleştirdiği çelişkiler ve hem de Ekim Devrimi'nin etkisiyle tüm Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Afrika'daki sömürge ülkeler dünya devriminin etki alanı içerisindeydi. Özellikle Almanya başta olmak üzere Avrupa'da grev dalgaları ve ayaklanmalarla devrimci durum olgunlaşırken, güçlü, devrimci bir sınıf partisinin olmayışı, gelişen dünya devriminin en ciddi sorunuydu. Savaş öncesinde işçi sınıfının örgütlendiği sosyal demokrat partiler (İkinci Enternasyonal'in hemen hemen bütün partileri) daha savaş başlamadan kendi burjuvalarının yanında saf tutarak, burjuva reformist partilere dönüşmüşlerdi. Bu partilerin ana amacı, işçi sınıfının iktidarı değil, burjuva düzenin revize edilmesiydi.

Gittikçe olgunlaşan bir devrimci durum ve güçlü bir devrimci önderlikten yoksun ama eylemli bir işçi sınıfı. İşte Mart 1919'da Bolşevik Partisi'ni, Komünist Enternasyonal'i kurmaya iten bu gereklilikti. Lenin Komünist Enternasyonal'in 1. kongresi için gelen delegelerle yaptığı toplantıda delegelere şöyle sesleniyordu: “Bu salonda bulunan

yoldaşlar ilk Sovyet cumhuriyetinin kuruluşunu gördüler, şimdi Üçüncü Komünist Enternasyonal'in kuruluşunu görüyorlar ve "Federatif Dünya Sovyetleri Cumhuriyeti"nin kuruluşunu da görecekler." Fernando Claudin- Komintern'den Kominforma- cilt-I-Belge Yay. sh.-68)

Ancak, devrimin Avrupa'daki zaferi için zorunlu olan bu girişim (Komünist Enternasyonal'in kurulması) zaferi kazanmak için yeterli olmadı. Her şeyden önce Komünist Enternasyonal'in apar topar kuruluşunu zorunlu kılan, devrimin siyasal öncü gücünün yaratılması görevi, amaca ulaşma açısından zorunlu ama nitelik açıdan zayıf bir hamleydi. Bolşevik Partisi hariç Komünist Enternasyonal'i oluşturan partilerin büyük çoğunluğu sosyal demokrat partilerden henüz yeni kopmuşlardı ve bu partilerin ideolojik, politik ve örgütsel etkilerinden tam olarak arınamamışlardı. Bunun yanında sınıf içinde de belirli bir örgütlülüğe sahip değillerdi. Avrupa devriminin merkezi olan Almanya'da, komünist parti henüz yeni kurulmuştu ve güçsüzdü. Kuruluş aşamasında Komünist Enternasyonal'in en güçlü partileri (Bolşevik Partisi hariç) Norveç, Finlandiya ve Bulgaristan sol sosyal demokrat partileriydi. Bu partiler dahi işçi sınıfı içinde daha güçlü mevziler tutmalarına rağmen, güçlü bir merkezi örgütlenmeye sahip değillerdi. Avrupa'da işçi sınıfının büyük çoğunluğu tükenmemiş umutlar, önyargılar ve alışkanlıklarının etkisiyle hâlâ 2. Enternasyonal burjuva-reformist partilerin etkisi altındaydılar. Devrim kapıdaydı, ama onun gerektirdiği örgütlülüğü oluşturacak strateji - taktik yeni yeni geliyordu. Zaman ise çok azdı. Dünya devrimi, bu etkenler altında en gelişmiş biçimlerini ortaya koyduğu Almanya ve Macaristan'da ve en sonunda Kızıldordu'nun Polonya ordusuna yenilmesiyle geri çekilme sürecine girdi. Bu geri çekiliş, aynı zamanda, önceden kestirilemeyen bir dizi ideolojik, politik ve taktik sorunu komünist hareketin gündemine soktu.

Dünya devrimi yenilmişti; ama proletarya, tarihinde sahip olmadığı kadar bir güce ve etki alanına sahipti. Sovyetler Birliği onun en gelişmiş ve en direngen eseri idi. Bu gücün emperyalist kuşatma koşullarında "ne pahasına olursa olsun" korunması, gelecekte devrimin büyümesinin de güvencesiydi. Çünkü, Sovyetler Birliği'nin varlığı, dünya devriminin bir sonraki zaferlerinin maddi, manevi dayanağıydı.

Sovyetler Birliği'nin dünya işçi hareketi ve sömürge kurtuluş ha-

reketleri üzerinde bu rolü, etkisini kısa sürede gösterdi. 1919 yenilgilerinden iki yıl sonra 1921’de Komünist Enternasyonal, Almanya, Fransa, İtalya, Norveç, Bulgaristan, Çekoslovakya, Polonya ve Finlandiya’da legal ve yarı legal biçimlerde önemli bir güce kavuştu. Ancak, Sovyetler Birliği’nin bu esinlendirici rolü, dünya devriminin yeni bir dalgası için tek başına yeterli olamazdı. Özellikle 1924 sonrası emperyalizmin sağladığı kısmî istikrar ve bu istikrara dayanarak 2. Enternasyonal partilerinin birçoğunun hükümet olması (ya da hükümete ortak olması), sınıf hareketinin yeniden bir durgunluk dönemine girmesine yol açtı

1928’lerden sonra ise, durum tam tersini gösteriyordu. 1929 bunalımı ile birlikte sınıf mücadelesi her bakımdan sert bir döneme giriyordu. Bunalımla birlikte iki olgu dikkat çekiciydi: Birincisi, 1917’den 1930’ların ortalarına kadar emperyalizmin işçi hareketinin tehdidi altında varlığını sürdürmek zorunda kalması, Sovyetler Birliği’nin tehdit edici varlığı ve Avrupa işçi hareketinin (inişli-çıkışlı) yükselişinin yarattığı tehdit. Diğer ise, emperyalist burjuvazinin sosyal demokrasiyi dayanak noktası yaparak ekonomik ve politik istikrarsızlığı yenemeyeceği, emperyalist yayılmacılığı sürdüremeyeceğinin ortaya çıkmasıyla yeni arayışlara yönelmesi. Komünist hareket açısından süreci zorlaştıran etkenler sadece sosyal demokrasinin işçi sınıfı ve halk yığınları (özellikle küçük burjuva yığınlar) üzerindeki etkisinin kırılması ve artan emperyalist saldırganlığın karşılama noktasında değildi. Bunlara ek olarak sınıf hareketinin inişli çıkışlı gelişimi, komünist hareket içinde çalkantılara ve aşırı savrulmalara yol açıyordu. Bundan daha da önemlisi, Sovyetler Birliğinin sınıf hareketi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileriydi. Bu etkilerin kaynağı, proletaryanın 1917 sonrası devrimci süreçte işgal ettiği konuma dayanıyordu. İşçi sınıfı 1917 sonrası süreçte, hem burjuvazinin karşısında temel devrimci bir güç ve hem de bu gücün en üst düzeyde örgütlülüğünün ifadesi olan Sovyet Devleti olarak yer alıyordu. İşçi sınıfının süreçteki bu varlığı, yeni sorunları da beraberinde taşıyordu. Sovyetler Birliği’ni koruma görevi ile onu bir dünya devrimine dönüştürme görevi - her ne kadar sürecin birbirini tamamlayan ikili görev olarak görünse de - özünde bu görevlerin birincisi statükonun, ikincisi ise, devrimin taşıyıcısıdır. Özellikle emperyalist saldırganlığın sivri ucunun, işçi sınıfının en örgütlü gücü olması nedeniyle Sovyetler Birliği’ne yönelmesiyle Sov-

yetler Birliği'ni koruma görevinin öne çıkarak, devrimci sürecin bu ikili görevi arasındaki uyumun bozulmasına yol açmıştır.

Süreç içinde dünya devriminin bu ikili görevi arasındaki açının, Sovyetler Birliği'nin korunması lehine açılmasıyla statüko, adeta devrimin ayak bağına dönüşüyordu.

Böylece 1917 Devrimi'nin geri çekilmesine yol açan, gerçekleşemeyen dünya devrimi, bizzat 1917 Devrimi tarafından geri çekiliyordu. Bu geri çekilişin yol açtığı ideolojik ve politik eğilimlerin kökleri, savaş sonrasında emperyalist gelişmenin karakterinde aranmalıdır. 1922–1943 arasındaki dönemde işçi hareketinde yaşanan ideolojik ve politik savrulmaların nedenlerinden biri, bizzat emperyalist gelişme tarafından işçi sınıfına dayatılan ve savaş öncesinden başlayarak, savaş sonrası dönemde keskinleşerek varlığını sürdüren bölünmedir. Savaş sonrası dönemde bu bölünme, bir uçta sosyal demokrat partilerin (2. Enternasyonal), diğer uçta komünist partilerin (Komünist Enternasyonal) yer aldığı ideolojik ve politik olarak net bir bölünmeydi. 1923'e gelindiğinde artık sorun, sosyal demokrat partilerin niteliği sorunu değildi. Savaş sonrasında sosyal demokrat partilerin bütünüyle burjuva-reformist partilere dönüşmesiyle bu sorun aşılmıştı. Sorun bu partilerin bu yeni kimlikleriyle hâlâ işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin devam etmesiydi. Komünist partilerin, sorunun çözümünü, “ihanel” ve “ittifak” ikileminde aramaları, işçi sınıfının bu partilerden kopmasını sağlamadığı gibi, bir bütün olarak sınıf hareketinde ciddi ideolojik ve politik savunmalara yol açtı.

Esasında bu savrulma, emperyalizmin savaş sonrası gelişimiyle doğrudan bağlantılıydı. Savaş sonrasında özellikle Almanya, İtalya ve Japonya'daki gelişmeler, emperyalist saldırganlığın olduğu kadar yeni bir paylaşım savaşının da habercisiydi. Bu üç ülkedeki gelişme sınıf savaşında da bugüne kadar olandan farklı bir şeylerin olduğunu gösteriyordu. Ekonomik ve siyasal istikrarsızlık ortamında büyüyen hoşnutsuzluk Almanya ve İtalya'da, birçok başka faktörlerin de etkisiyle emperyalist burjuvazinin bayrağı altında kendine yeni bir kanal açıyordu.

Fransız Devrimi'nden bu yana burjuvazi ilk kez yeniden kitlelerle buluşuyordu ve özellikle küçük burjuva kitleleri kendi emperyalist yayılmacılığı amacı etrafında toplayarak seferber edebiliyordu. Bu kitle

desteği Alman, İtalyan ve Japon burjuvazisini “parlamento, demokrasi”, “özgürlük”, “hukuk” vb. ayak bağlarından da kurtarıyordu. Burjuva devlet şiddeti, kitle desteğiyle beslenerek aşırı şiddet kullanımına olanak sağlıyordu. Şiddet, işçi sınıfından toplumun tüm kesimlerine doğru yayılıyordu. Doğal olarak diğer burjuva partilerde bu aşırı güç kullanımından nasibini alacaktı. Bu aşırı şiddet, dünyanın yeniden paylaşımı hedefine kilitlenen emperyalist burjuvazinin bir “iç temizlik” hareketiydi.

Komünist Enternasyonal, gelişen bu emperyalist saldırganlığı tespit etmekle birlikte onu anlamada son derece yetersizdi. Bu saldırganlığın temellerini ve nedenlerini araştırmaktan çok, ortaya çıkan sonuçlardan hareket ederek, sürecin arkasına takılarak, sınıf mücadelesinin sonraki seyrini etkileyecek önemli sonuçlara varıyordu. Saldırının, işçi sınıfına yönelik olduğundan hareket ediliyordu. Ancak daha da ileri gidilerek, bu saldırının aynı zamanda burjuva demokrasisine (burjuva düzene) yönelik bir saldırı olduğu varsayılıyordu. Bu yanılsamanın temelinde, emperyalist saldırının, burjuva devletin demokratik biçiminden değil de onun farklı bir devlet biçimi olan “faşizm”den kaynaklandığı görüşü yatıyordu. Böylece faşizm “burjuva demokratik” devleti de aklamanın aracına dönüşüyordu.

1923’te, Mussolini’nin İtalya’da iktidarı almasıyla işçi hareketinin gündemine giren “faşizm”*****Komünist Enternasyonal’in bu tarihten sonraki hemen her kongresindeki bitmez tükenmez tartışmaların da odak noktasıydı. Küçük burjuvazisinin başkaldırısı, lumpen proletaryanın başkaldırısı gibi birçok tanımlamalardan sonra Dimitrov’un Komünist Enternasyonal’in Yedinci Kongresinde yaptığı tanımlama en doğru tanımlama olarak kabul edildi. Bu kongrede “faşizm” bir dizi “en”in bir araya getirilmesiyle bir tekelci ‘en’ olarak tarif edildi. Sonuçta, Komünist Enternasyonal partilerinin üzerinde hem fikir olduğu (çok bilinmeyenli) bir tanım yapılmıştı. Ne var ki bu tanım sorunu çözmekten çok, onu daha da anlaşılmasız kılıyordu. Bu tanım temel alınarak geliştirilen “birleşik cephe” ya da “halk cephesi” formülasyonları, proletarya diktatörlüğüne ulaşmanın bir ön aşaması olarak kabul edildi.

Böylece daha önce henüz kapitalizmin ileri derecede gelişmediği ülkeler için öngörülen aşamalı devrim teorisi, “faşizme” karşı müca-

dele ve “birleşik cephe” ve “halk cephesi” taktikleriyle gelişmiş kapitalist ülkelere taşındı. Dimitrov bu taktiği 7. Kongre’de şöyle ifade ediyordu: “proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesinde güç kazanabilmesi için bugün acil çıkarlarına saldıran sermayeye karşı, faşizme karşı savunurken, yarın nihai kurtuluşunu sağlayacak koşulları yaratabilecek bir konuma gelebilmesi için işçi sınıfının eylem birliğini istiyoruz. İşçi sınıfını yorulmadan, durumda bir değişiklik olduğunda, mücadele biçimlerinde ve yöntemlerinde hızlı bir değişiklik yapmaya hazırlanmalıyız. Harekete girerirken, işçi sınıfının birliği güçlenirken daha ileri gitmeli ve politik bir kitle grevinin örgütlenmesi yönünde hareket ederek sermayeye karşı savunmadan saldırıya geçmeye hazırlanmalıyız.” Dimitrov daha da ileri giderek. “faşizme” karşı burjuva demokrasisini savunmayı, işçi sınıfının önüne bir görev olarak koyabiliyordu.

Komünist Enternasyonal’de üzerinde uzlaşılan bu tanım kuşku yok ki İtalya ve Almanya’da önlenemeyen “faşizmin” yükselişi ve kaybedilen kitle desteğinin geriye çekici (ideolojik ve politik savunma pozisyonuna çekilişin) izlerini taşıyordu. Halbuki 1929’da ortaya çıkan kriz ve sonrasındaki gelişmeler başka bir duruma işaret etmekteydi. Özellikle 1936-1944 yılları arasındaki dönem tıpkı 1914-1921 yılları arasındaki dönem gibi kriz, savaş ve devrimin aynı tabloda yer aldığı bir dönemdi. Almanya hariç, Avrupa’nın birçok ülkesinde sınıf mücadelesi yükseliş trendindeydi. Bu dönemde, farklı tarihlerde birçok ülkede –Fransa, İspanya, İtalya, Sırbistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan vb.- devrimci durumlar oluşmuştu. Bu gelişmelere rağmen Komünist Enternasyonal’in hâlâ savunma stratejinde kalarak “faşizme” karşı burjuva demokrasi hedefinde ısrar etmesi, 2. Enternasyonalin 1914’teki durumunun başka koşullar altında bir tekrarıydı.

1936 yılında Fransa’da halk cephesinin seçimleri kazanmasıyla gelişen olaylar, proletarya diktatörlüğüne geçişin ön aşaması olarak kabul edilen “halk cephesi” taktiğinin, tam tersine proletaryayı nasıl iktidardan uzaklaştırmanın aracına dönüştüğünü ortaya koydu. Fransa’da seçimlerin kazanılmasının ardından, daha “Halk Cephesi” hükümeti kurulmadan, işçi sınıfı -bağlı oldukları partilerden bağımsız olarak- Fransa tarihinin en büyük grevini başlattı. İşçiler fabrikaları işgal ettiler. Ancak bu kez eylem kırıcıları burjuvalar değil, “Halk Cephe-

si” partileriydi (Fransız Komünist Partisi ve Sosyalist Parti). Fransız Komünist Partisi genel sekreteri Thorez işçilere şöyle sesleniyordu: “Ekonomik talepler uğruna bir hareketi başlatmak elbette önemlidir. Ama aynı zamanda buna nasıl son verileceğini bilmek de gerekir. Şu anda iktidarı ele geçirme sorunu yok. Herkes biliyor ki amacımız değişmez bir biçimde işçi, köylü ve askerlerden oluşan bir Fransız Konsey Cumhuriyeti kurmaktır. Ama bu gece ve yarın sabah olacak bir şey değil bu.” (Fernando Claudin- Komintern’den Kominforma- cilt-I-Belge Yay. Sh.263) Fransız Komünist Partisi’nin başka bir yetkilisi de grevdeki fabrika işçilerine seslenerek, Thorez’in sözlerine açıklık getiriyordu: “Hitler tehdidi karşısında, Fransız güvenliğini tehlikeye sokacak bir politikayı kabul edilmez buluyoruz.”(age sh. 267) 1936 İspanya iç savaşında yaşananlar ise, proletarya diktatörlüğünün burjuva demokrasisine feda edilşinin daha vahim bir tekrarı oldu.

Kıscacası faşizme karşı demokrasiyi koruma stratejisi, uygulandığı her ülkede işçi sınıfının yenilgisi ve burjuva demokrasisinin güçlenmesiyle sonuçlandı. Bu noktada sorun yaratan, yaşanan yenilgiler değildir. Çünkü sınıf savaşı da dahil her savaş yenilginin soyut olasılığını kendi bağrında taşır. Sorunu yaratan zaferi ta baştan olanaksızlaştıran izlenen rotadır.

İzlenen bu rotanın bir sonucu olarak Komünist Enternasyonal’in iflası daha savaş başlamadan kesinleşmiş gibiydi.1942’ de Komünist Enternasyonal’in fesih kararı zaten bitmiş olan bir şeye son noktanın konulmasıydı. Ama yine de Fesih gerekçesi, sürecin nasıl başladığı ve bitiş noktasına geldiği hakkında net bir bilgi vermektedir.15 Mayıs 1942’de Komünist Enternasyonal’in resmi fesih kararında şöyle deniliyordu: “1919 yılında eski işçi partilerinin büyük çoğunluğunun politik çöküşünün bir sonucu olarak kurulan Komünist Enternasyonal’in tarihsel rolü, işçi sınıfı hareketi içinde oportünist unsurların kabalaştırma (völgarizasyon) ve çarpıtmalarına karşı Marksizm’in ilkelerini yükseltmek, bir dizi ülkede ileri işçilerden oluşan öncülerin gerçek işçi partileri içinde toplanmasına yardımcı olmak, ekonomik ve politik çıkarlarını savunmaları, faşizme ve onun hazırladığı savaşa karşı mücadele etmeleri ve faşizmin karşısındaki başlıca siper olan Sovyetler Birliği’ni desteklemeleri için işçileri harekete geçirmede bu partilere yardım etmekten ibaretti.” ...“Komünist enternasyonalin yürütme ko-

mitesi prezidyumu komünist enternasyonalin bütün taraftarlarını işçi sınıfı ve çalışanların can düşmanının - Alman faşizmi, müttefikleri ve iş birlikçileri - en hızlı biçimde yenilgiye uğratılması için, bütün enerjilerini Anti-Hitler koalisyonu dâhil halkların ve ülkelerin kurtuluş savaşını candan destekleme ve bu savaşa aktif biçimde katılma üzerinde yoğunlaştırmaya çağırır.” 22 Mayıs 1943’te 3. Enternasyonal’in kapatılmasıyla ilgili Reuters Ajansına verdiği demeçte Stalin şunları söylüyordu: “Sanırım bir araya gelen bütün bu koşullar, Hitler’ci tiranlığa karşı zafer kazanmak için savaşan müttefiklerin birleşik cephesinin ve diğer birleşmiş ulusların daha da güçlenmesiyle sonuçlanacak. Komünist Enternasyonal’in kapatılmasının mükemmel biçimde zamanlandığını düşünüyorum. Çünkü tam da şimdi, faşist canavar son gücünü kullanıyorken bu canavarın işini bitirmek ve halkı faşist baskıdan kurtarmak için özgürlüğü seven ülkelerin ortak saldırısını örgütlemek gerekir.” (age-sh.46-49-51)

2. Enternasyonal’in çöküşü, paylaşım savaşında işçi sınıfının devrimci mücadelesinden vazgeçerek, kendi emperyalist burjuvalarının yanında saf tutmasıyla başladı. Bu, aynı zamanda Komünist Enternasyonal’in kuruluşuna giden sürecin başlangıcı oldu. Komünist Enternasyonal, 2. Enternasyonal’in çöküşünün işçi sınıfı üzerindeki etkisini yok etmek ve işçi sınıfını gelişen dünya devrimine hazırlamak için zorunlu ve acil bir eylem planı olarak kuruldu. 1943’te yayınlanan Komünist Enternasyonal’in fesih kararı, onun kuruluş amacıyla tam bir zıtlık içindedir. Fesih kararında, işçi sınıfının devrimci öncüsü olarak kurulan Komünist Enternasyonal, işçi sınıfının mücadelesine yardımcı olan adeta bir “hayır” kurumu olarak tarif ediliyor. Aslında bu tarif, Komünist Enternasyonal’in kapatılmasını haklı göstermek için girilen bir ön hazırlıktır. Kapatılmanın esas gerekçesi ise, hem Komünist Enternasyonal karar metninde ve hem de Stalin’in demecinde açıkça görüleceği gibi “Anti-Hitler koalisyonun” kurulmasını sağlamaktır. Bu, en hafif deyişle 2. Enternasyonal’in 1914’deki konumuna oturmaktadır. Yalnız şu farkla ki, 1914’de 2. Enternasyonal partilerinin çöküş süreci kendi emperyalist burjuvalarını desteklemekle başlamıştı; şimdi ise, Komünist Enternasyonal partileri çöküş sürecine; Alman, İtalyan, Japon “faşizmine” karşı İngiliz, Fransız ve ABD emperyalist burjuvazisini destekleyerek dâhil oluyordu. Böylece Komünist Enternasyonal’in kuruluşuna yol açan nedenler, onun çöküşünün de neden-

leri haline geliyordu.

Bütün bu süreç kısaca şöyle özetlenebilir: Komünist Enternasyonal, 1923'te oturduğu kapitalist eğik düzlemde aşağıya doğru hızla hareket ederek 1943'te 2. Enternasyonal'den boşalan yere dolmuştur. Ama bunun işçi hareketi içinde yarattığı dağılma ve savrulma 2. Enternasyonal'in yarattığı dağılma ve savrulmayla kıyaslanamayacak ölçüdedir. Çünkü bu savrulma, işçi hareketinin sadece önemli bir bölümünü değil, hemen tümünü etkisi altına almıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi bu savrulmanın kökleri, 1923'te ortaya çıkan ve 3. Enternasyonal tarafından "faşizm" olarak nitelenen yeni emperyalist saldırganlığın, neden Almanya, İtalya ve Japonya'da ortaya çıktığının ve nasıl kitlesel bir güce eriştiğinin ve bir şiddet yumağına dönüştüğünün anlaşılması için en başta bu üç ülkenin gelişme özelliklerini ele almak gerekiyor. "Faşizm"ın ne olduğu, ancak sınıf mücadelesinin ulaşmış olduğu evre ve her şeyden önce bu üç ülkenin özelliklerinin incelenmesiyle anlaşılabilir.

Bu özelliklerin birincisi; Almanya, İtalya ve Japonya'nın emperyalist sürece geç dâhil olmalarıdır. Sürece geç dâhil olmak, aynı zamanda bağımsız var olmak ve büyümek (kısaca rekabet) açısından bir dezavantajdır. Bu dezavantajın panzehiri ise, hız ve şiddettir. Bu yüzden her geç başlangıç, büyümek için daha büyük bir hız ve daha yoğun bir şiddetle gelir. Daha önce kendi içinde kapalı küçük bir ada devleti olan Japonya, esas olarak 1868 reform hareketiyle dünyaya açıldı. Hızlı bir kapitalistleşme sürecinden geçerek 1900'lerin başında küçük emperyalist bir güç olarak dünya sahnesinde yerini aldı. Her ne kadar Almanya, daha önce ciddi bir kapitalist birikime sahip olsa da, İtalya ile birlikte 1871'de ulusal birliklerini tamamlayarak sürece dâhil oldular. Bu ülkelerin dünya arenasında yer aldıkları dönem dünyanın, büyük emperyalist güçler (İngiltere, Fransa, ABD ve bunlar arasında kapitalist gelişme bakımından en geri konumdaki Rusya) tarafından hem pazar ve hem de toprak bakımından paylaşılmasının büyük ölçüde tamamlandığı dönemdi.

Almanya, İtalya ve Japonya kendi ekonomilerinin gereksinim duyduğu bir hammadde zenginliğine sahip olmadıkları gibi bunları kolayca elde edebilecekleri sömürgelere de sahip değildi. Üstelik kapitalizmin gelişme hızı ne kadar büyükse, hammaddeye duyulan ihtiyaç da o

kadar artar, hammaddeye ulaşmak için rekabet de o ölçüde keskinleşir. Hızla gelişen sanayinin gereksinimi, hammaddeleri (demir, çelik, kömür, bakır, kauçuk vb. - savaş sonrası bu listeye stratejik bir hammadde haline gelen petrol de ekleniyordu.) ancak ithalat yoluyla ve rakiplerinden karşılayabilirlerdi. Bu ise, bu devletlerin bir “ekonomik büyüme güvenliğine” sahip olmadıkları anlamına geliyordu. Paylaşılmış bir dünyada bu güvenlik ancak bir yeniden paylaşım, yeni sömürgelere sahip olmakla sağlanabilirdi. Sürece geç girmek, zorlu bir rekabete hazır olmayı gerektiriyor; bu da aşırı hırs ve şiddet birikimi anlamına geliyordu. İkincisi; bu üç ülke de büyük imparatorlukların küllerinden doğmuştu. Arkalarında ciddi bir imparatorluk gelenek ve kültürü vardı. Bu gelenek ve kültürün beslediği aşırı tutku, hırs, güce tapınması ve disiplin bu ülkelerin sadece yönetici sınıflarında değil, sanki “genetiklermiş” bir eğilim olarak bütün toplumsal sınıflar üzerinde etkiliydi. “Genlerdeki” bu gizil gücün açığa çıkması, bir kitle desteğine, bir şiddet yumağına dönüşerek egemen sınıfın (emperyalist burjuvazi) emrine amade haline gelmesi ise üçüncü ortak özellik tarafından sağlanıyordu:

Paylaşım savaşı başta Almanya olmak üzere, İtalya ve Japonya’nın zorlamasıyla başladı. Japonya, daha zayıf olmak üzere, her üç ülke de 1914’de başlayan paylaşım savaşından törpülenerek, aşağılanarak, ulusal onurları ayaklar altına alınarak çıktılar.

Japonya savaşa girmediği halde, savaş sonrası ABD ve İngiltere’nin çıkarlarına zarar verdiği gerekçesiyle, donanmasını bu iki ülkenin yarısı kadar bir güçle sınırlayan bir anlaşmaya imza atmak zorunda bırakıldı. Bu Japonya’nın “ekonomik güvenliğine” olduğu kadar, bağımsızlığına yöneltilmiş bir saldırıydı ve Japon İmparatorluk geleneklerine indirilmiş bir darbeydi. Bu durum, devlete bağlılığın bir gelenek olduğu Japon halkı açısından yeterince onur kırıcıydı. İtalya savaş galibi bir ülke olmasına karşın Fransa ve İngiltere tarafından işgal ettiği bütün sömürgelerden kovulmuş, adeta savaş mağlubu bir ülke muamelesine tabi tutulmuştu. Mussolini, 1923’te iktidara geldiğinde bunu bir güç biriktirme unsuru olarak kullandı. Bununla da kalmadı; Roma İmparatorluğu’na atıfta bulunarak, ülkesinin “büyük emperyalist kaderi” olduğunu ileri sürmesi, Mussolini’nin gerekli gücü nerede aradığını da gösteriyordu. Almanya’ya gelince, Almanya savaş sonrası Avrupa’nın

ulusal bağımsızlığı ve onuru elinden alınmış tek büyük gücüydü. Savaş sonrası Alman burjuvazisinin aşırı büyüme hırsını denetim altına almak için Almanya'ya dayatılan Versailles Anlaşması, Alman burjuvazisi için olduğu kadar Alman halkı için de tam bir bağımlılık belgesiydi ve bu da Alman halkının Hitler'in bayrağı altında toplanmasını kolaylaştıran önemli bir faktördü.

Dördüncüsü; Ekim Devrimi'nin ve bu devrimin etkileri altında işçi hareketinin Avrupa'daki eylemliliğinin yarattığı korkudur ki, bu açığa çıkan emperyalist şiddetin iç boyutunu belirlemekteydi. Yukarıda da özetlendiği gibi, Almanya ve İtalya Ekim devriminin kahredici etkilerini enselerinde yeterince hissetmişlerdi. Özellikle Almanya bir anlamda ipten dönmüştü. Japonya'ya gelince, Rusya Japonya'nın emperyalist emellerinin önündeki en büyük engeldi. Ekim devrimi sonrasında artık Japonya'nın karşısında 1905'de yendiği güçsüz bir Rusya değil, iç savaşı kazanmış, emperyalist kuşatmayı yarmış, dünya proletaryasının destek ve güvenini kazanmış bir Sovyetler Birliği vardı. Üstelik bu Sovyetler Birliği Japonya'nın Çini sömürgeleştirme girişimlerini boşa çıkaran Çin Komünist Partisinin de en büyük destekçisiydi. Dünya devrimi ve onun eseri Sovyetler Birliği düşmanlığı bu üç devleti "Anti-Komintern Pakt"ta birleştirdi. "Anti-Komintern Pakt" Almanya - Japonya antlaşmasıyla savaş çanlarının sesinin yükseldiği 1936'da kuruldu. İtalya 1937'de pakta dahil oldu. Savaşın başlamasıyla "Anti-Komintern Pakt" da genişlemeye başladı. 1939'da İspanya ve Macaristan pakta katıldı, 1941 de Türkiye "Anti-Komintern Pakt"ta gözlemci statüsüyle yerini aldı.

Bütün bu koşullar; sadece Alman, İtalyan ve Japon emperyalist burjuvazisinin saldırganlığının temellerini ortaya çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda bu saldırganlığın kitle gücüyle birleşerek büyümesini de olanaklı hale getiriyordu.

Aslında olanlar; Komünist Enternasyonal'in formüle ettiği gibi (zaten hareket halindeki) "n" lerin harekete geçmesi değil, kitlelerin ön yargılarının, tutkularının anti Sovyet, anti-komünist, milliyetçi şoven bir ideolojik konseptle harekete geçirilerek emperyalist yeniden paylaşımın hizmetine sokulmasıydı. Bu gelişmede yeni olan, şiddet değil; (şiddet egemen sınıfın varlığını sürdürme koşullarından biri olarak hep devredeydi ve hep devrede olacaktır) bu şiddetin, belirli bir kitle

desteğiyle büyütülerek aşırı şiddete dönüşmesi idi.

“Faşizm” tanımı, bu süreci açıklayamamanın ötesinde süreci örten bir incir yaprağı gibiydi. Bu incir yaprağı Komünist Enternasyonal’in çöküşünü örtüyordu ve bütün kötülükleri kendinde toplayarak burjuva iktidarını (burjuva demokrasisi) aklıyordu. O, artık dünya burjuvazisinin elinde, 3. Enternasyonal dönemindeki kullanımıyla olumlu sonuçları elde edilmiş bir korku kılıcıydı. Tıpkı ninelerin torunlarını yola getirmek için başvurduğu masal canavarları gibi...

(Devam edecek)

*Sınıf mücadelesi, 1872 Paris Komünü zaferi ve arkadan Fransız ve Alman burjuvazisinin birlikte Komün’ü gaddarca boğmalarıyla, sadece Fransa’da değil Avrupa’nın hemen her yerinde çok ciddi bir parçalanma ve dağılma sürecine girmişti.

**Enver ve Cemal Paşa’lar, Osmanlı devletinin parçalanmaktan kurtarılması için ateşkese karşı çıkararak savaşın sürdürülmesini istediler.

*** paylaşım savaşı öncesi petrolün sanayi ve askeri alanda kullanımı son derece sınırlıydı. Bu savaş petrolün askeri önemini büyüttü. Özellikle savaşın son döneminde kullanılmaya başlayan uçak ve tanklar petrole stratejik bir hammadde unvanını kazandırdı.

**** Washington anlaşması 1922’de ABD önderliğinde İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya arasında imzalandı. Bu anlaşma ABD ve İngiltere’yi donanma gücü bakımından ayrıcalıklı konuma getirirken, diğer ülkelerin donanma gücünü önemli oranda sınırlandırdı.

*****Fransız, İngiliz ve İtalyan başbakanları 1938’de Almanya’nın Münih şehrinde Hitlerle yaptıkları anlaşma ile Hitlerin Çekoslovakya işgalini onayladılar. Bu onay ister Hitleri dizginlemek için verilmiş bir taviz, isterse İngiltere’nin, Fransa’nın Avrupa’daki etkinliğinin kırılmasına yönelik bir girişim olsun, sonuçta 1918’de ara verilen savaşın yeniden başlatılmasının başlangıcı olmuştur.

***** İlk kez İtalya’da Mussolini tarafından kendi politik hareketi için kullandığı Faşizm eski Roma’da otorite simgesi olarak taşınan

çubuk demetine sarılı balta - fascio” sözcüğünden türetilmiştir

Yararlanılan Kaynaklar:

-Lenin - Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Sol Yay.
baskı tarihi: 1969

-Paul Kennedy - Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü - İşBankası
Yayınları

-Davit Fromkin - Barışa Son Veren Barış- Sabah Kitapları

-V. Vahruşev - Yöntemleriyle ve Manavralarıyla Yeni Sömürgecilik
Konuk Yayınları

-Fernando Claudin - Kominternden Kominforma - Belge Yayınları

-G. Dimitrov - Düşüncelerin Aforizmaları - Yeni Dünya Yayınları

-Zbigniew Brzezinski - Büyük Santranc Tahtası - Sabah Kitapları

Brexit

Avrupa Birleşik Devletleri fikri 1. Paylaşım Savaşının hemen öncesinde burjuva politikacılar tarafından Avrupa’da olası bir savaşı önlemenin yolu olarak ileri sürüldü. İkinci Enternasyonal’in reformist Sosyal Demokrat ve Sosyalist partileri bu girişimi hararetle desteklerken, Lenin 1915 de Kaleme aldığı “Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine” makalesinde bu girişimi, “Emperyalizmin iktisadi koşulları, yani sermayelerin ihracı ve dünyanın “ileri” ve “uygar” sömürgeci devletler tarafından paylaşımı” olarak nitelendirerek, bunun kapitalizm koşullarında “ya olanaksız ya da gerici bir nitelik taşıdığı”nın altını çizdi.

Savaş sırasında ve sonrasında gündemden düşen bu girişim Lenin’in makalesinden kırk iki yıl sonra Fransa’nın girişimiyle yeniden gündeme getirildi. 1957’de bir araya gelen altı Avrupa ülkesi, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya Lüksemburg, Roma anlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kurduklarını açıkladılar. İngiltere ise kendi çıkarlarına uygun görmediği bu anlaşmayı, dışında kalarak etkisizleştirme yolunu seçti.

AET’yi kuran Roma Anlaşması’nda amaç, benzer bütün emperyalist anlaşmalarda olduğu gibi, “kalkınma, iş birliği, serbest ticaret” gibi sermayenin sihirli terimleriyle açıklansa da, gerçek amaç İkinci savaş sonrasında kapitalist sistemde oluşan ABD hegemonyası karşısında Avrupa’nın Fransa ve Almanya önderliğinde kendini yeniden örgütlemesiydi.

Elli yıllık kader birliğinin ardından Fransa ile İngiltere'yi karşı karşıya getiren ve 50 yıllık Fransız Alman düşmanlığına son veren Roma anlaşması ile Almanya, İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında içine düştüğü vesayetten kurtulmayı, Fransa ise eski sömürgeleri üzerinde kaybetmeye başladığı denetimi yeniden kurmayı hesaplıyordu. Roma anlaşmasının eski Fransız ve Belçika sömürgelerini aday üye olarak kabul eden maddesi, Fransa'nın bu amacını açıkça ortaya koyuyordu.

Başlangıçta anlaşmanın dışında kalarak anlaşmayı etkisizleştirmeyi deneyen İngiltere, bunun sonuç alıcı olmadığını görerek tepkisini 1959'da AET içindeki 6'lı birliğe karşı Avrupa'nın diğer 6 ülkesini, İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Avusturya ve Portekiz bir araya getirerek "Avrupa Serbest Ticaret Birliği" EFTA'yı kurarak ortaya koydu.

Uzun süre AET'yi dışında kalarak, alternatif birlikler oluşturarak istikrarsızlaştırmaya çalışan İngiltere bu girişimlerden sonuç alamayınca, 1964 ve 1967'de iki kez birliğe üye olmak için başvurdu. Bu başvurular birlik içinde dengeleri bozacağı gerekçesiyle Fransa tarafından reddedildi. İngiltere'nin AET'ye girme ısrarı 1973'de sonuç verdi ve AET'nin yedinci üyesi oldu. İngiltere'nin ardından diğer EFTA üyeleri de AET'ye katıldılar. 1973'te Danimarka, İrlanda, 1981'de Yunanistan, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla AET'nin üye ülke sayısı 12 ye yükseldi.

1957-1991 yılları arasında AET, gerek ABD'nin kapitalist sistemdeki hegemonik konumu, gerekse İngiltere'nin istikrarsızlaştırıcı etkisi altında zaman zaman tökezleyerek yoluna devam etti. Bu yıllar aynı zamanda emperyalist devletler arasında mevcut güç dengelerinin değiştiği yıllar oldu. Kapitalist sistemde ABD hegemonyası görece güç kaybederken, Almanya, özellikle ekonomik alandaki gelişmesi ile Avrupa'da öne çıkmaya başladı. Fransa Almanya'nın ekonomik gücünden yararlanarak eski sömürgeleri üzerinde etkisini güçlendirmeye çalıştı ve bu sürecin siyasi önderliğini üstlendi.

1991'de Sovyetler Birliği'nin resmi çöküşü, AET için de bir dönüm noktası oldu. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ekonomik temelleri zayıflayan ABD hegemonyasının üzerinde yükseldiği ayaklardan biri olan ve Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı korunması biçiminde ifade edilen hamileliğin de -bu aynı zamanda ABD'nin dünya devrimi karşısında üstlendiği ideolojik-politik bir roldü- çökmesine yol açtı. Böylece Sovyetler Birliği karşısında emperyalist güçler arasındaki çelişkileri minimize eden tutkal da çözüldü. Bu çözülme ile birlikte emperyalist

güç odakları arasındaki rekabet ve çelişkiler eskisinden daha güçlü bir biçimde yüzüne çıkmaya başladı.

Hegemonya koşullarında kapitalist pazarın emperyalist yeniden bölüşümü için kurulan AET, 1991’de Sovyetler Birliği’nin çözülmesinin ardından bu işlevine uygun koşullar yakaladı. Bu yeni duruma göre birliği yeniden örgütlenme çabaları, 1993’te sonuçlandırıldı. Birlik, ekonomik ve siyasal bir birlik olarak yeniden tanımlanırken, ismi de Avrupa Birliği (AB) olarak değiştirildi. Böylece Doğu Avrupa, Baltık Ülkeleri ve Balkanlar’ın yeniden paylaşım süreci de başlamış oldu.

Doğu Avrupa ve Balkanlarda paylaşım mevcut devletlerin parçalanması yeni devletlerin inşası, parçalanmış ve inşa edilen devletler üzerinde emperyalist denetim kurulması olarak sürdü. Fransa bu yeni paylaşım sürecini esas olarak Kuzey Afrika’da eski sömürgelerini denetim altına almak için değerlendirirken, İngiltere Doğu Avrupa ve Balkanlardaki paylaşımından en az payı alan emperyalist devlet oldu. Paylaşımından aslan payını ise son dönemin en iyi örgütlenmiş ileri kapitalist devleti olan Almanya kaptı. Bu paylaşım süreci aynı zamanda birliğin yeniden örgütlenme süreci oldu. Avusturya, Finlandiya, İsveç 1995’te, Doğu Avrupa ve Balkanlar’ın yeni devletleri Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Slovenya ve Slovakya 2004’de AB üyesi oldular; aynı tarihte Macaristan, Malta, Polonya ve Kıbrıs, 2007’de Bulgaristan ve Romanya, 2013’de Hırvatistan birlik üyeliğine kabul edilerek AB’nin üye sayısı 28’e yükseldi.

Doğu Avrupa, Balkanlar ve Baltık ülkelerinin yeniden paylaşım süreci aynı zamanda AB’nin merkez güçleri Almanya, Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet ve çelişkilerin keskinleştiği bir süreç oldu. Özellikle İngiltere ile olan çelişkiler, verilen tavizlerle (parasal birliğin ve Schengen’in dışında tutulması, gümrük ve serbest dolaşım ayrıcalıkları vb.) örtülmeye ve minimize edilmeye çalışıldı.

Özellikle 2008 dünya kapitalizmin yapısal krizi sonrasında AB’nin merkezi ülkeleri ve bu ülkelerle diğer AB üyeleri arasındaki rekabet ve çelişkiler daha da keskinleşti. İngiltere’nin AB’ye gelişinin asıl nedeni, Avrupa’nın Almanya ve Fransa arasında bölüşümünü engellemektir. Ancak gelişmeler tersini gösterdi; İngiltere, özellikle Almanya’nın güçlenmesi karşısında kendini eli kolu bağlı bir konumda buldu. Artık İngiltere politikası için tek yol AB’den çıkmak, ve AB’yi istikrarsızlaştırma yolu ile etkisizleştirmek, dağılmanın önünü açmaktır. 2008 krizi sonrasında AB içinde ortaya çıkan Portekiz, İspanya, Yunanistan

vb. sorunlar İngiltere için bu yönde bir hamlenin zeminini oluşturdu. Özellikle, Yunanistan'ın AB den ayrılmasını gündeme getiren krizi, İngiltere AB karşıtı politika için bir fırsat olarak değerlendirdi. Yunanistan'ın birlikten ayrılması için elinden geleni yaptı. AB'nin gerek İspanya ve Portekiz, gerekse Yunanistan krizlerini dağılmadan atlatması İngiltere'nin bu hamlelerini de boşa çıkardı. Öyle ki; İngiltere, İngiliz politikasının geleneksel etkisi altında olan Yunanistan'ı bile kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Kısaca, Avrupa'da Fransa ve Almanya etkisini önlemek için yola çıkan İngiltere, tam tersine, politika oluşturamaz duruma düştü.

İngiliz politikasının Fransız politikasının gölgesinde kaldığını gösteren başka bir olgu da Kuzey Afrika'da, Ortadoğu'daki paylaşım oldu. Özellikle Suriye'de İngiliz yayılmacılığının bariz bir biçimde Fransız yayılmacılığının gölgesinde kalması, İngiltere'yi AB ile ilişkilerini gözden geçirmeye zorlayan son halka oldu. Brexit, bu sürecin bir sonucu olarak ortaya çıktı. İngiltere'yi yeniden paylaşım sürecinin etkin bir unsuru haline getirmeyi amaçlayan bu girişim, ırkçı-milliyetçi ve şoven bir kampanya ile İngiliz halkına onaylatıldı. Böylece İngiltere yeni yayılmacı politikasının kitle desteğini de sağlamış oldu.

İngiltere'nin AB'den ayrılması, kapitalist dünyada rekabet ve çelişkilerin keskinliğinin düzeyinin göstergesi olduğu gibi, dünyanın, emperyalist güçler arasında değişen güç dengelerine bağlı olarak yeniden paylaşımının vardığı boyutu ve bunun geri dönülmez bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Brexit kararının ardından Alman şansölyesi Merkel'in yaptığı açıklamalar bu vargıyı doğruluyor. Brexit'i, "Avrupa tarihinde bir kırılma olarak" nitelendiren ve Avrupa'da belli başlı güç odakları arasındaki patlamaya hazır çelişkilerin yeniden savaşa dönüşmeyeceğine dair bir garanti olmadığı uyarısında bulunan Merkel, açıklamasını, "Şimdi hayal etmek zor olsa bile, özellikle bu sıralarda, unutmamalıyız ki Avrupa Birliği fikri, barış fikridir. Yüzyıllarca süren korkunç kan dökülmelerinden sonra, Avrupa Birliği'nin kurucuları, altmış yıl kadar önce, uzlaşma ve barış yönünde Roma anlaşmalarıyla sonuçlanan ortak bir yol buldular." dedikten sonra Almanya'nın bu gelişmeler karşısındaki konumunu, "Alman hükümeti bu süreçte Alman vatandaşlarının ve Alman ekonomisinin çıkarlarını nazarı dikkate alacaktır," olarak belirledi. Merkel'in bu sözleri hiçbir yoruma açık kapı bırakmayacak biçimde Avrupa'nın yeniden bir paylaşım savaşına doğru yol aldığını doğrular niteliktedir.

Brexit sonrası burjuva iktisatçıların orada koydukları tablo, İngiltere'nin olduğu kadar AB'nin de ağır ekonomik ve siyasal sorunlarla karşı karşıya kalacağını gösteriyor. İngiltere bir yandan Brexit'le daha da ağırlaşan ekonomik sorunların yanında, İskoçya ve Kuzey İrlanda sorunu ile boğuşken, aynı zamanda AB içinde siyasal etkisinin olduğu devletler vasıtasıyla AB'yi istikrarsızlaştırmayı da sürdürecektir. Öte yandan, Brexit kararı Almanya ile Fransa arasında, İngiltere'nin AB içindeki sorunlu varlığının örttüğü çelişkileri daha da görünür hale getirecektir. Ayrıca son dönemde sistem içinde hegemonyası önemli ölçüde sarsıntıya uğrayan ABD'nin, AB içinde ve AB - İngiltere arasında artan çelişkileri hegemonyasını güçlendirmek için kullanacağı da açıktır. Nitekim Brexit'in hemen ardından Varşova'da yapılan NATO toplantısında Rusya'nın baş düşman olarak ilan edilmesi, Rusya'ya sınır AB ülkelerine NATO kuvvetlerinin ve yeni silahların yerleştirilmesi "Rus tehdidi" adı altında eski Sovyet tehdidi konseptine geri dönüşün adımlarıdır. Bu yöneliş, ABD'nin NATO konsepti adı altında yeni bir hegemonya inşa etmeye çalıştığını göstermektedir.

Kapitalist dünyadaki rekabet ve çelişkilerin puslu havasını biraz daha aydınlatan Brexit, İkinci Savaş sonrasında bir istikrar, barış, demokrasi ve refah adası olarak inşa edildiği varsayılan AB'nin, emperyalist yeniden paylaşımın bir biçimi olduğunu, "ortak Avrupa evi mistifikasyonunun" sonuna yaklaştığını işaret ediyor. Bunun hangi hızla gerçekleşeceği ve hangi sonuçlara yol açacağı ise önümüzdeki dönemin cevaplandırılması gereken temel sorunlarından biri olarak önümüzde duruyor. Brexit öncesi ve sonrasını özetleyen bu tablonun ortaya koyduğu bütün bu gelişmeler, madalyonun bir yüzüdür. Madalyonun öteki yüzünde bu gelişmelerin, burjuvaziyle proletarya arasındaki sınıf savaşı üzerindeki etkileri vardır. Hiç bir paylaşım savaşı işçi sınıfına karşı açılan çok yönlü, çok boyutlu bir savaş olmadan yürütülemez. Bugün işçi sınıfına yönelik çok yönlü savaşın altında yatan temel siyasal saik, emperyalist savaşla sınıf savaşı arasındaki bu ilişkidir.

Aşamalı Devrim Teorileri-2

N. Fırat

Türkiye sosyalist hareketi, 1960'lı yıllarda sahiplenerek devraldığı MDD tezlerini, pratikte defalarca aksi kanıtlanmış olmasına rağmen, kısmi düzeltmelerle sahiplenmekten vazgeçmemiştir. Teorik olarak iç tutarlılığında ciddi sorunlar olan bu tezleri savunmakta bir beis görmemekte, sürekli olarak bu tezlerin düzeltilmiş versiyonlarını gündeminde tutmaya devam etmektedir. Örneğin geçmişte savunulan “tam bağımsızlık” kavramı o denli karmaşık hale gelmiştir ki, bugünkü ulusalcı yaklaşımların dayandığı argümanlar hâlâ o tezlere içkindir. En önemli teorik yanlış olarak söylenebilecek temel nokta, kapitalist ilişki biçimlerinde köklü bir değişim olmaksızın ulusal tam bağımsızlığın sağlanabileceğine ilişkin söylemlerde görülebilir. Lenin, emperyalist çağda ulusal bağımsızlığın elde edilebilirliği tartışması yürüttüğü P. Kievski'ye Yanıt* adlı risalede emperyalist çağda ulusal bağımsızlığın elde edilmesinin zor ama mümkün olduğunu söylerken emperyalizmden bağımsızlık ancak sosyalizmle mümkün olabilirdi. Kapitalist yoldan yürüyerek bir ekonomik bağımsızlık fikri her zaman için aldatıcı ve yanıltıcı olmuştur. Ancak bilindiği üzere o dönem, ilerici Cunta, sol Cunta kavramları üretilmiş ve yaygın bir diskur haline gelmişti.

Bu bakış açısının yetersizliği bir yana, esas vahim hata, Lenin'in Emperyalizm tespitinin yanlış bir yorumu olarak, “sermaye ihracı” kavramının, tamamen yanlış yorumlanmasıdır. Bilindiği üzere Emperyaliz-

min temel olarak iki tür sermaye ihraç modeli vardır:

Bunlardan birincisi doğrudan sermaye yatırımlarıdır. Sermaye yetersizliği olan ülkeler, gelişmelerini sürdürebilmek için artık değer bir kısmını sermaye sahibine sermayenin faizi olarak ödeyerek, yatırım yapmaktadırlar. Bu sermaye hareketinin doğal bir ilişkisidir. Herhangi bir sermaye sahibinden sermaye alıp yatırımını yapıyorsun ve sermaye aldığın kişiye sermayenin bir bedeli olarak faizini (artık- değer bir kısmını) ödüyorsun. Bu durum bir bağımlılık ilişkisi yaratmaz. Sadece ve sadece işçi sınıfını daha fazla çalıştırmak, onu daha düşük ücretle yaşamaya zorlamak anlamına gelir.

İkincisi ise devletten devlete ve uluslararası kuruluşların, bankaların vb.) kontrolünde gerçekleşen sermaye akışıdır. Bu türden bir sermaye akışı devletler arasındaki anlaşmalara bağlıdır. Yapılan anlaşmalar ise sermaye ihracı yapan ülkenin tekelleri üzerinden yapılır. Bankalar, borcun devlet tarafından ödenmesini garanti altına alır. Bu türden borç işlemleri emperyalist uluslararası kurumlar tarafından yürütülür.(İMF, Dünya Bankası, Uluslararası fonlar, DTÖ türü kurumlar) Bağımlılığı yaratan bu tür borçlardır; ki bu tür borçları aynı zamanda siyasal ve askeri anlaşmalar, yardım ve hibe programları takip eder. Kapitalist sistem içerisinde kalınarak bu tür borçlanmalardan kurtulunmaz. Bir ülkenin bu tür bağımlılıkları devam ederken siyasal olarak bağımsız olması, tam bağımsız olduğu anlamına gelmez. Sadece siyasal bağımsızlık görüngü olarak kalır; ülke emperyalist tekellerin ve devletlerin denetimi altında bağımlılık ilişkisini sürdürmeye devam eder. Bu nedenle sistem dışına çıkabilmek için gerekli olan devletin ele geçirilmesi değil, kapitalist devletin ilgasıdır. Bu da aşağıdan yukarıya doğru bir devrim hareketi ve yukarıdan aşağıya doğru proletarya diktatörlüğünün kurulması ile mümkündür. Aksi halde “sol” darbe türü adımlarla ülkenin siyasal ve ekonomik bağımsızlığı, yani tam bağımsızlık sağlanmaz.

O dönem bu fantastik yaklaşıma “bağımlılık okulu” denilen ekolün katkıları da eklenince teori iyice içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmüştü. Bu ekole göre sermaye ihracı yüzünden geri kalmış ülkelerde kapitalist gelişme sağlanamazdı. Oysaki Lenin’e göre, aşağıda göreceğimiz gibi, durum hiç de öyle değildi. Ancak bağımlılık ekolünün etkileri, bütün sosyalist örgütlerde görülmekteydi.

O dönem ortaya çıkan anlayışa göre, özellikle TKP ve onun mirasçılarına göre, “Emperyalizm ve onun işbirlikçileri bir türlü ulusal bir kapitalizmin gelişmesine izin vermiyorlardı.”(TKP programı) Bu yüzden

de mağdur edilmiş “ulusal burjuvazi” bulunabilirdi. Bunların çıkarları ile ulusal bağımsızlık örtüşebilirdi.

Söz ve Eylem dergisinin önceki sayılarında Emperyalizm üzerine yazdık, burada sermaye ihracının meta ihracının yerini almadığını, onun üstünde ve yanında yürüyen bir süreç olduğunu, rekabet kavramının tekel ile birlikte ortadan kalkmadığını ancak serbest rekabetçi dönemin geri gelemeyeceğini olabildiğince anlatmaya çalıştık. Lenin’in anlatmak istediği temel fikir, emperyalist bölüşümün gerçekleşmesi süreci ve kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygınlaşması ve bundan dolayı kapitalist iş bölümü temelinde kapitalizmin yasalarının hem dünya hem de ülkeler nezdinde geçerli olduğudur. Bu nedenle de, tam bağımsızlık (siyasal ve ekonomik) ancak sosyalist devrim ile mümkün olabilecektir.

Uluslararası iş bölümünden kaynaklı olarak bir ülke burjuvazisinin en büyüklerinin, uluslararası sermaye ile girişilen ilişkiler sonucu ortaya çıkan kazancın aslan payını alması, geri kalanların ise daha azı ile yetinmek zorunda kalması burjuvazinin fraksiyonları arasındaki bir çatışmanın ve rekabetin gereğidir. Ancak gözden kaçan nokta bu fraksiyonların olası bir kriz döneminde ya da işçi hareketinin ivmesinin yükseldiği dönemlerde, davranışlarının ortaklaşacağı ve kader birliği yapacaklarıdır

Anlaşılması gereken bir diğer nokta da, kapitalist pazarın bütünleşmesi ve büyümesinin önündeki engellerin, kapitalist sistemin, bir bütün olarak kendi gelişiminin dinamiği ile ilgili olduğudur. Yine Lenin’in Kievski’ye yanıt risalesine dönecek olursak, “Emperyalizm, girdiği ülkeyi enlemesine, boylamasına ve derinlemesine geliştirir.” Uluslararası iş bölümünün bir parçası haline getirir. Kapitalizm bir sistemdir; bu sistem sanayi devrimi üzerinde yükseldi. ikinci bir sanayi devrimi ya da ülkelere özgü bir sanayi devrimi iddiası kapitalizmin bir dünya sistemi olduğunun inkârıdır.

MDD veya demokratik devrim programlarının şaşmaz giriş cümlesi olan, “kapitalizmin iç dinamiği ile gelişmediği için hiç bir zaman tam kapitalist olunamayacağı” iddiasının herhangi bir geçerliliği yoktur. Dünya ölçeğindeki bütünleşme en uçtaki ilişkileri dahi pazar ekonomisi içerisine alan bir momentte seyretmektedir.

O dönem ülkedeki ticaret burjuvazisi ile sanayi burjuvazisi arasında çatışma olduğu iddiasının TKP tezlerinde sık sık dile getirilen bir şey olmasının nesnel temeli, ticaret burjuvazisinin alabildiğince büyük ve

sanayi burjuvazisini ezen, engelleyen bir yapı olarak tasvir edilmesidir.

Ancak bu durum kapitalizmin ilk dönemlerine özgü bir durum olarak tefeci tüccar sermayesinin köylünün artı ürününe el koyması sonucu birikim gerçekleştirmesi, kapitalist gelişmenin yaygınlaşması ile ortadan kalkan bir durumdur. Sanayi tekeli oluşmadan önce tüccar ya da ticaret tekeli vardır. Bankalar oluşmadan da tefecilik. Demek ki bu olgular kapitalist ilksel birikimin kaynaklarından biridir. Sanayi burjuvazisi ise tüccar ve tefeci ilişkilere basarak yükselir. Sonra da onlar üzerinde egemenlik kurar, onları dönüştürür. Tefeci ve tüccar bir feodal kalıntı değil, kapitalizmin gelişme sürecinin ilk evresidir. Bu ilişki içinde bir çok tüccarın sanayi burjuvazisine dönüşmüş olması başka bir şey, tefecilikle köylüyü sömürme yöntemi başka bir şeydir. Tefeci sermayenin ortadan kalkması ise Türkiye’de daha çok devletin banka kurmasıyla birlikte başlamış oldu ve holding bankalarıyla bu süreç hızlandı. Bu anlamda toplumun gözeneklerinde sınırlı bir ilişki olarak devam eden tefeci tüccarlığı genelleştirmek ayrı bir vahim hatadır.

Mahir Çayan’ın “Kesintisiz Devrim”de anlattığı, emperyalizmin artık içsel bir olgu olduğu iddiası sürekli tekrarlanırken bu emperyalizm denen mahlukatın, kapitalizmin kendisi olduğu fikrine alışmak demokratik devrim savunucuları için pek mümkün olmamıştır. Bir avuç komp-rador gönderildiğinde ülke bağımsız olacak ve demokrasi ve sosyalizm yolunda yürümenin engeli kalmamış olacaktı; sosyalizm kavramı ise tam bağımsızlığın ve bunun sonucu burjuva demokrasisinin bir uzantısı olarak düşünülmüştü.

Yine Demokratik Devrim savunusunun temel argümanı olarak sürekli tekrar edilen “feodal kalıntılar” kavramı artık bugünlerde pek duyulmasa da bir dönem solun önemli tartışma alanlarından bir tanesiydi. Burada ana kronikleşmiş olan sorun sosyalist hareketin, demokratik devrimin temel önermesi olan sınıf iktidarının paylaşılması projesinden bir türlü vazgeçememesidir.

Demokratik devrim anlayışına göre devrimin temel gücü köylülük olmalıydı. Ancak kapitalist ilişkilerin köylülüğü kendi içinde ayrışmaya uğrattığı ve bu yapının hızla çözülen bir süreç içerisinde sınıfsal ayrışmaya uğradığı bir türlü nedense gözlemlenememiştir. Çin devrimine öykünme ile ortaya çıkan perspektiflerde “köylülük kavramı” sınıfsal farklılaşmaların alabildiğince gözden kaçırıldığı, köylülüğü toprak sahipleri ve topraksız köylü olarak ayırımlaştırmayı yeterli bulmuştur.

Toprak meselesinin feodal yapıların çözülmesi ile beraber hızla çözüleceği bir türlü görülememiştir. Diğer yandan ülkenin yapısı gereği yaygın olan küçük köylülük alabildiğince göz ardı edilmiş, kır proletaryasının varlığı göz önüne alınamamıştır.

1960'lı yıllarda yapılan vahim teorik politik hatalara, demokratik devrim önermelerinin, nesnel pratik olarak da doğrulanmadığının ortaya çıkmasına rağmen, hiçbir sosyalist yapı bu temel önermelerindeki yanlışları ortaya döküp, bir öz eleştiri sürecinden geçirmeye yeltenmemiştir.

Örneğin Devrimci Yol dergisinin 1. sayısında yayınlanan bildirgede şöyle denmektedir:

“Türkiye’de hafif ve orta sanayi dallarında meydana gelen montaja dayalı sanayileşme sonucu, işçi sınıfı gelişmiş ve devrimdeki önemi artmıştır. Kapitalizmin nispi gelişiminin sonucu olarak feodalizmin belirli ölçüde tasfiyeye uğraması (gerilemesi) ve toprak sorunun bir ölçüde çözüme uğraması nedeniyle demokratik devrim programı belirli bir daralmaya uğramıştır. Merkezi otoritenin güçlenmesi ve tarımda pazar ekonomisinin gelişmesinin sonucu olarak kırların emperyalizmin yumuşak karnı olması durumunda da eskiye oranla önemli bir gerileme buna karşılık da şehirlerin ve işçi sınıfının rolünde görece bir artış meydana gelmiştir” denmektedir.

Bu yaklaşımda, iki temel noktada hata yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, ülkedeki ekonomik yapının kapitalist olup olmaması ağır sanayinin varlığı ile açıklanmaya çalışılmakta ve montaj sanayi denilerek aslında o güne değin sağlanmış kapitalist gelişme yetersiz sayılmaktadır. Kapitalizmin yarı sömürge ülkelerde sadece sınırlı, nispi bir gelişme sağlayabileceği türünden bağımlılık ekolünün Marksizm dışı teorisinin etkileri görülmektedir.

Halbuki 60’lı ve yetmişli yıllar kapitalist gelişmenin oldukça hızlı yaşandığı yıllardır. Sanayi üretimi, tarımsal üretimi fersah fersah geçmiştir; sanayi üretiminde tüketim araçları üretiminden üretim araçları üreten sektörlere doğru ciddi akış sağlanmıştır. Ayrıca git gide daha çok işçinin bir arada çalıştığı büyük işletmelerin yaygınlaşması işçi havzalarının oluşması ile sonuçlanmıştır. Bildirge bir yanıyla gerçekliği dikkate almak zorunda kalırken, diğer yanıyla da geçmişten devralınan mirasın yarattığı kafa karışıklığının sürdüğünün göstergesidir.

Ayrıca demokratik devrim programının daralmaya uğradığı tespit

edilmesine rağmen bu daralmanın bir alternatifinin olup olmadığı belli değildir. Bir no’lu bildirgede ne tür bir yolun seçileceği konusundaki kararsızlık ve ne yapacağını bilememe hali oldukça düşündürücüdür. Oysaki, “Politik mücadelenin anlamı, rolü, partinin inşası ve kadro sorununu bağlamı içinde bir bütün olarak devrimin yolunu, devrimin stratejik çizgisini de ortaya koyan temel bir moment dir”(Söz ve Eylem dergisi, 28. sayı)

Ayrıca 71 devrimciliği ile aradaki bağların nasıl kurulacağı, ya da 71 devrimciliğinin hangi argümanlarının devralınacağı konusunda ise ciddi bir belirsizlik söz konusudur.

Türkiye sosyalist hareketi, bugüne kadar ortaya koyduğu tezlerde, devrim teorisi ile örgüt (parti) teorisini bütünleştirememiştir. Gelişkin bir teorik çerçeve oluşturamamış, söylem olarak alabildiğince radikal bir konuma ve söyleme sahip olmasına rağmen teorik ve politik bir bütünlük oluşturamamıştır. Esas olarak bu durum, bir bütün olarak “demokratik devrimciliğin” kafa karışıklığının bir ürünü ve talihsizliğidir.

Aslında yukarıdaki bildirgede açıkça görüldüğü gibi 60’ lı yıllardan itibaren bir iç evrim geçiren demokratik devrim programı MDD’ den İDD, DHD’ ye evrilmiş olmasına rağmen örgüt ve devrimin stratejisi meselesini hiç bir zaman derinlemesine çözecek adımları atamamıştır.

Demokratik devrimin stratejisi ve örgüt kavrayışının yansıması olan anti-empyrialist, anti-oligarşik demokratik halk devrimi kavramı savunucuları, ilkin var olan devleti bir sınıf ittifakları koalisyonu olarak görmektedirler. Devlet birden fazla sınıfların ortak iktidar aygıtı olmaz. Bu nedenle devlet ya burjuvazinin devletidir, ya da proleterlerin devletidir.İkincisi ise bir sınıf hareketini ve onun ittifaklar politikasını değil, amorf bir halk hareketi kavramını içermektedir. Devrimin temel gücü kimdir sorusuna proletaryadır diye yanıt vermiş olsalar da, proletaryayı iktidarı başka sınıflarla paylaşmaya zorladıkları ölçüde devrimci rollerini yitirmektedirler. Klasik modern revizyonizmin önemli bir argümanı olan halkın devleti kavramının bir devrim programı içerisine alınmasının yarattığı kafa karışıklıklarının sonucu olarak da görülebilecek olan bütün demokratik devrim programları, asla bir devrim programı haline gelememiştir.

Diğer yandan ise demokratik devrimciliğin daha geri tezlerini savunan Maoist akımlar, ülkede ısrarla bir toprak devrimi savunurlarken, örneğin Devrimci Yol ve benzeri hareketler teorik olarak feodal kalın-

tılar türü kavramları programlarında barındırsalar da asla bir toprak devrimi ön görmediler. Ancak küçük köylülüğün çıkarlarının savunusu, onların radikalizminin, devrimciliğinin ölçütü olarak şekillenmiş oldu.

Ulusal bağımsızlıktan sonra bir diğer aşama olarak sosyalizme geçme fikrinin konjonktürel olarak o dönem genel kabul görmesi, Türkiye’ye özgü bir program hazırlamanın zorluğu, örgüt devrim ilişkisinde kolaycılığa kaçma eğilimi, Komünist Enternasyonal’in tezlerinin kopya edilmesi ile ilişkilidir.

Ülkenin yarı-sömürge olduğu tezinin kabulü sonucu, önerilen anti-oligarşik, anti emperyalist demokratik halk devrimi modelinde, her ne kadar proletaryanın öncü rolü parti vasıtasıyla teslim edilmiş olsa da, devrimi tıpkı komprador burjuvazinin alaşağı edilmesinin bir benzeri süreç olarak öngördüğü ölçüde, ulusal bağımsızlık – demokrasi - sosyalizm formu üzerinden yürümesi sonucunu vermiştir. Proletaryanın burjuvaziyle olan temel çelişkisi görmezden gelinmiş ve üstü, parti veya örgüt önderlikleri vasıtasıyla örtülmüş gibidir.

Bir diğer durum ise uluslararası ölçekte o döneme ait anti-tekel mücadelesi olarak lanse edilen tezlerin yaygın bir kafa karışıklığına yol açtığıdır. Dünya komünist hareketi, özellikle Amerikalı iktisatçı Paul Sweezy’in tezi olan tekelle devlet kapitalizmi vurgusu ve anti-tekel mücadelenin önemi üzerine yürütülen tartışmalarda devrim kavramı belirsiz bir geleceğe ertelenmiş ve anti tekel-demokrasisi gibi ucube kavramlar üretilmişti. Bu çerçevede gelişkin Avrupa ülkeleri için “ileri demokrasi” programı uygulanarak sosyalizme geçilebilirdi. Bu yaklaşıma göre demokrasi adım adım kazanılacak geniş ittifaklar düzeyi üzerinden tekelle kategoriler yalnızlaştırılacak ve bu yapı hâlâ itiraz etmeye, iktidarını devretmeye yanaşmayacak olursa da piramidin tepesi uçurulacaktı. Piramidin tepesi uçurulduğunda ise sosyalizme güle oynaya geçilebilirdi. Türkiye’de ise işbirlikçi tekelle sermaye, tepeden inme bir yapı olarak görüldüğü ölçüde orta ve küçük kent burjuvazisi ile kurduğu ilişkiler, yan sanayi olarak şekillenen bağlar, pazar yoluyla sağlanan entegrasyon göz ardı edilerek sürekli olarak burjuvazinin kesimleri arasında ittifak edilecek unsurlar aranmaya çalışılmıştır. Bu durumda “bağımsızlık ve demokrasi” görkemli bir söyleme dönüştürülürken, sosyalizm ise bir kırmızı sos işlevinden başka bir niteliğe ulaşmıyordu.

TKP programının demokratik devrime ilişkin kısmı ise adeta kapitalist bir reform programının, bir restorasyon programının başarıyla nasıl

yapılacağını anlatmaktadır.

“Ulusal ağır endüstri devlet sektörü eliyle kurulur. Devlet sektörünün egemen olduğu bir karma ekonomi sistemi uygulanır. Milli burjuvazinin, orta tabakaların bu sistem içinde her türlü özel girişiminden faydalanılır. Ve bu özel girişimler, memleketin endüstrileşmesine yardım ettiği oranda teşvik edilir....

...Küçük ve orta işletmecilik, zanaatkarlık, ucuz ve kolay kredi, gerekli ilk maddeler, yardımcı gereçler sağlamak ve ürünlerinin satılmasına yardım edilmek suretiyle korunmalıdır. Küçük üreticilerin kooperatifleşme hareketine devlet ve devlet kuruluşları özel bir ilgi göstermeli, her surette desteklemelidir. Her türlü küçük ve orta işletmecilik, ticaret girişimleri ve özellikle küçük mal üreticiliği teşvik edilmelidir.” (TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri, Ürün Yayınları, 1997, sayfa 58)

Bu yaklaşıma göre milli burjuvazi dahi, yerine göre devrimin mütefiki olabilecek bir rol üstlenebilirdi. Burada sadece barutu bitmiş bu burjuvaziye proletaryanın görevi, askeri ve barutu sağlamaktan ibaretti. Olası bir demokratik devrimde iktidar, işbirlikçi tekellerden alınacak, milli burjuvazi ile orta sınıflar ve yer kalırsa proletarya iktidarı bir güzel paylaşacaklar ve gelecek güzel günlerde de sosyalizmi kuracaklardı.

Konjonktürel olarak dünyadaki Amerikan egemenliğinin Sovyetler Birliği tarafından az çok dengelendiği bir süreçte, devrim fikrinin dünya savaşına yol açabileceği tehdidi, eski devlet aygıtının aşağıdan yukarıya ortadan kaldırılması yerine tedrici bir süreç öngörülmesi, devrim fikrinden açık bir vazgeçişin ilanıdır. Bu nedenle ileri demokratik devrim adı altında ileri sürülen tezler devrimden vazgeçişin ilanı haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme baktığımızda Avrupa’da Portekiz, Latin Amerika’da ise Şili bu tedrici süreç mantığı içerisinde heba olan devrimlerdi.

Üstelik bu ülkelerde gelişkin mücadeleci bir işçi sınıfının varlığı konusunda bir tartışma yaşanmıyorken, diğer sınıflara taviz veren ve adeta evrensel bir demokrasinin savunucusu bir sosyalizm fikrinin savunulmasında bir beis görülmemiştir.

Devrimin niteliği, devrimin programı ve hatta daha geniş bir yelpazede gerçekleştirilecek yenilenme içeriğinin bir sonucu olarak artık demokratik devrim kavramının bir kenara bırakılmasını gerektirmektedir. Bu gün programlarının devrimci olduğunu düşünen ve bir devrim fikrinde samimi olan sosyalist örgütler, kendilerini buna göre yeniden

düzenlemek zorundadırlar. Devrimin niteliğine ilişkin tartışmalarda demokratik devrim üzerine kanıtlar aramaya çalışmak, tutarsız ve mantık bütünlüğünden uzak olacaktır. Gündemdeki devrimi, demokratik devrim olarak tespit ettikten sonra günü kurtarmak için devrim stratejisini toplu ayaklanma olarak tarif etmenin bir ciddiyeti kalmamıştır. Toplumsal sistemin değişen dünya şartlarında özgün biçimler alan durumlara ilişkin olarak, o duruma uygun teorik önermeler geliştirilebilmelidir. Her çelişkinin farklı yöntemlerle çözüleceğini söyleyen bir diyalektik materyalist kavrayışa sahip isek, şablonlardan vazgeçerek doğru teorik önermeler oluşturmaya çalışmak elzem hale gelmiştir.

Her tahlil bir tespite, her analiz bir senteze ulaşmak zorundadır. Tahlil ve tespitlerle doğru orantılı, onunla uygun bir konsept oluşmak zorundadır. Aksi halde eklektizm, ampirisizm ve tutarsızlık kaçınılmazdır.

Söylenmemiş olanı nesnel zeminde söylemek, teoriyi geliştirmektir. İster nicel ister nitel kapsamda olsun, her değişimin yeni bir durumu anlattığı doğrudur. Her değişim mutlak biçimde bir farklılığa neden olur. Bu farklılık kendi boyutuna göre küçük ya da büyük taktik ya da stratejik hedefleri değiştirmeyi ve pozisyon belirlemeyi gerektirir. Gelişim ve değişim karşısında muhafazakar tutum almak Marksizm'i savunmak değildir. Tam tersine onu bir buzdolabına hapsederek süreci dondurmaya çalışmak anlamına gelir. Oysaki Marksizm-Leninizm canlı bir teoridir. Diyalektiğin temel kuralı her şey değişim halindedir tezi, her bir Marksist tarafından kabul gören bir tez ise, buna karşı direnmek esas olarak gerici bir pozisyonda direnmek demektir. Bu ise tam anlamıyla çürümeyle sonlanacak bir süreçtir.

İnsanın üretim ve yeniden üretim süreci nasıl gelişip değişiyorsa, sınıf mücadelesi de bu duruma göre şekillenmek zorundadır. Toplumsal devrim süreci tarihin motorudur. Kesintiler içinde kesintisiz olarak işleyen diyalektik süreçler değişimleri kaçınılmaz olarak önümüze koyarlar. Bundan sakınmak olası değildir. Ancak halen demokratik devrim güzellemesi yapanlar ipe un sermektedirler.

* Bu eser ve ve ardından yazdığı iki makalede Lenin, 1915 yılında sosyalistler arasında ortaya çıkan Bolşevizm karşıtlığını hedef almış ve bu kişilerin Marksizmle ilişkisi olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu eğilimi “Kommunist” adlı dergi etrafında toplanan Nikolay Buharin

- GeorgiPiyatakov-YevgeniaBosh üçlüsünün başında olduğu bir grubu temsil ediyordu. Lenin'in bu grupla görüş ayrılığı, Eylül 1915'te Kommunist'in 1-2 sayılarının yayınlanmasıyla daha sert bir tutum aldı. Buharin, Piyatakov ve Bosh, Lenin'in toplumsal devrim teorisine karşı çıkmışlar, emperyalist çağda demokrasi için savaşım verilmesini yanlış bulmuşlar ve gerek partinin gerek Lenin'in Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı adlı eseri özelinde savunduğu görüşleri geri almasında diretmışlerdir.

Lenin, "Onlar için doğrudan ya da dolaylı hiç bir sorumluluk kabul edemeyiz, hatta eşitlik tanımak şöyle dursun, onları partide tutma sorumluluğunu bile yüklenemeyiz" diyerek Piyatakov-Bosh-Buharin'in tezlerine kesinlikle cephe almıştır.

Kriz Döneminde Sınıfın Durumu ve Örgütlenmenin İmkanları

Tahir Ozan

2008’ den bu yana yaşanan dünya ekonomik krizi devam etmektedir. 2008’ deki dünya pazarı yıkılmıştır. Dünyanın emperyalist devletler arasındaki paylaşımı artık yeniden yapılanmaktadır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan süreçlerde, örneğin ABD ve birçok ülke hegemonik güçlerini geçmişe oranla yitirmişlerdir. Onlar, kaybettiklerini fazlasıyla yerine koymak için uğraşırlarken, yeni gelişen güçler pazardan pay kapma mücadelesini sürdürmektedirler. Bu gün dünya pazarı, kan ateş ve gözyaşı ile yeniden kurulmaktadır. Bir çok ülkede sermaye gruplarının çıkar savaşları yeniden boyutlanırken, yeni ittifaklar kurulmakta, eski-ler dağılmakta veya yeniden yapılanmaktadır. Yine bir çok ülkenin önceden çizilmiş sınırlarının ya da ulusal pazarlarının parçalanarak, dünya ölçeğinde yeniden düzenlendiği, bu topraklarda yaşayan halkların yaşanan savaşlar sonucu mülteci olarak dünyanın geri kalanına doğru aktığı bir zamanda yaşıyoruz. Bu nedenle de işçi sınıfının ve sosyalistlerin 2008’ den bu yana sürmekte olan kriz sürecini doğru anlamaları ve buna yönelik olarak kendilerini yeniden örgütlemesi elzem haline gelmiştir.

Karl Marx’ ın Kapital de kâr oranlarının düşme eğilimi yasası uyarınca başlayan ve devam eden krizlerde, sınıf mücadelesinin gel /git’lerinin unsurlarını ve temel altyapısını anlatmaya çalıştığını düşünecek olursak, ortalama her on yılda bir yaşanan krizler, işçi sınıfının yaşam koşulları üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı, siyasi altüst oluşun önemli bir argümanı haline gelirler.

İşçi sınıfını, kendinden önceki ezilen sınıflardan ayıran temel faktör ücrete dayalı yaşamının sürekli gel/gitlere açık olmasıdır. Kapitalizmin genişleme döneminde kârların yükselişinden pay alma çabasının ekonomik mücadelenin zaferi olarak görünmesi bu mücadelenin diğer mücadele biçimlerinin önüne geçtiği yanılsamasını yaratır; ancak bizler biliriz ki, ekonomik mücadele işçi sınıfının sömürüyü az da olsa sınırlama çabasından başka bir şey değildir.

Nesnel olarak, ekonomik mücadeleler, herhangi bir dış etki olmaksızın işçilerin fabrika sahipleri ile sürekli bir karşı karşıya gelişini sistemin kendi yapısı itibarıyla zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle ekonomik mücadelenin başarısı, işçi sınıfını başka bir dünyanın mümkün olduğu fikrine yakınlığa taşıyan imkanları potansiyel olarak taşır.

Kapitalizmin kriz dönemlerinde yaşadığı daralmanın sonucu işçilerin elde ettiği hakları korumak için direnme çabaları, ya da geri çekilmelerine rağmen krizin yaşamlarını tehdit eder boyuta ulaşması, kendisinden önceki toplum düzenlerinde yine olası olmayan durumlardır. Feodal toplumda afetler ya da kuraklık sonucu toplumsal yıkımlar yaşanmakla beraber serfin, senyör' le olan ilişkisinin bir gereği olarak işsiz kalma durumu söz konusu değildir. Ancak işçi sınıfı, refah dönemlerinde kazandıklarını, kriz dönemlerinde fazlasıyla kaybetmekte, bu nedenle de işçinin işini kaybetmesi bir bütün olarak sadece kendisini ilgilendiren bir durum olmaktan çıkmakta; sorun toplumsal mücadelelerin bir alanı haline gelmektedir.

İşçi sınıfının yaşam koşullarını kötüleştiren ve ülkedeki genel ekonomik ve sosyal göstergeleri değiştiren 2008 krizi gibi büyük ekonomik krizler, işçiler ve kapitalistler arasındaki ilişkiyi de değiştirir.

Yaşanan ekonomik krizin boyutu ve süresi uzadıkça, sınıf tarafından telafi edilebilirliği imkanı da azalmış olur. Bu nedenle de gerilimlerin artması ve çatışmaya dönüşmesi süreci, işçilerin, önceden burjuvalarla yapmış olduğu tüm uzlaşma ve anlaşma biçimlerini darmadağın eder. İşçi sınıfı farklı çözüm yolları arayışına yönelir. Bu süreçte işçiler, içinde bulundukları sendikaların yapısının ve burjuva toplumun sorgulamasına yöneldikleri ölçüde, düzen sınırlarının dışına doğru çıkan adımlar atmaya başlarlar.

Krizin boyutu ve süresine bağlı olarak daha önce işçilerin yaşamında yeterince yer tutmayan düşünce ve fikirlere açık hale gelmeleri kadar doğal bir durum yoktur.

Ekonomik krizler ancak bu güne değin ne doğrudan devrime yol açmıştır, ne de işçi sınıfının devrimci mücadelesini kendiliğinden yükseltmiştir. Ekonomik krizin devrime yol açması için başka faktörlerin de olgunlaşmış olması gerekir. Hiç bir zaman kapitalizmin tarihinde büyük küçük yaşanmış ekonomik krizler, tek başına neden olarak, devrimleri beraberinde getirmemiştir. Ama sınıf mücadelesinin keskinleşerek başka bir boyutta sürmesine de ekonomik krizler neden olmuştur. Burada tartışma götürmez gerçek, potansiyel anlamda ekonomik kriz ile devrim ve işçi hareketinin gelişmesi arasında zorunlu bir bağın olduğudur.

Ekonomik gelişme, siyasi mücadelenin gelişmesinde çıkış noktasını oluşturur. Sınıf içerisindeki örgütlülük düzeyinin maksimizasyonu ile burjuva düzenin sarsılmasının denk gelebileceği anlar gerçektir ancak sık görülen durumlar değildir.

İşçi sınıfının daha duyarlı hale gelecek olması, bazı beklentileri de artıran bir durumdur. Kendiliğinden hareketlerin yükselme eğilimi taşınması, işçi sınıfına, sınıf bilinci taşınmaksızın, işçilerin kendiliğinden hareketinin devrime yol açabileceği gibi bir kolaycılığı veya yanılsamayı da artırır.

Bu beklenti ilk birkaç adımdan sonra sükutu hayale uğradığı ölçüde sınıftan kopuş teorileri artmaya başlar. Her büyük kriz sürecinde işçiler sistemi sorgulamaya başladıklarında kendilerini cesaretlendirecek, korku duvarını aşmaya ön ayak olabilecek örgütlülükleri yanıbaşlarında görmedikleri ölçüde başka tür bireysel çözümlere yönelirler.

Bir kısım sosyalistler pek bilmezler belki, ister küçük bir iş yerinde isterse büyük bir kapitalist işletmede çalışıyor olsunlar, işçiler sömürüldüklerini bilirler; bu nedenle işçilere yönelik salt ekonomik ajitasyon işçilere anlamsız gelecektir. Sorun işçilere sefaletten nasıl kurtulacaklarını, nasıl kendilerinin efendisi olabileceklerini anlatabilmektir.

Sosyalistler yaşadığımız coğrafyada bu güne değin işçi sınıfı ile olan ilişkilerini, sadece sendikal alanla sınırlı tuttıkları ölçüde, ekonomik mücadeleyi sınıf mücadelesi ile eşitleme hatasına düşmüşlerdir. Sınıf tarafından o çok bilinen bu tümceyi tekrarlamaktan öte geçecek yöntemler geliştirme becerisini gösterememişlerdir.

Ekonomik mücadele süreçlerinin doğru tespit edilmemesi, sınıfın devrimci mücadelesi ile karıştırılması sık rastlanılan problematiklerdendir. Kendiliğinden mücadelenin, sınıf bilincini doğuracağı ve oradan da devrime doğru yol alacağı hayali oldukça yaygındır.

Her başarısız ekonomik mücadele denemesinin işçi sınıfının üyelerini mücadeleden soğuttuğunu, uzaklaştırdığını düşünmeden, bilmeden atılacak adımlar, sınıfın mücadelesinde geri dönülmeyecek zaafırlar olacaktır.

İzmir 'de uzun süredir direnişi devam eden, işlerinden edilmiş Dost cam fabrikası işçileri, fabrika işgali ile başlattıkları süreci, fabrika önünde sürdürdükleri direnişi bir süre devam ettirmelerine rağmen daha fazla devam ettiremeyerek, mahkeme sürecinin vereceği karara razı oldular ve kendilerine başka işler aramaya yöneldiler.

Bunun nedeni oldukça açıktır. İşçilerin direnişi sürdürmekteki kararlılığı, alabildikleri destekle sınırlı olduğu ölçüde git gide daralırken, kapitalist, grev yasaklarının kendisine verdiği haklarla işe aldığı yeni işçileri ile siparişlerini üretip teslim etmekte zorlanmamıştır. Bu nedenle de eşit olmayan güçlerin savaşında kazanan taraf kapitalist olmuştur. İşçilerin bilincinin sadece sendikal bilinçle sınırlı olması, direniş sürecinin daha ötesini düşünmesine engel olmuştur. Devrimci öznenin işçilerle bağı direniş sırasında olduğu ölçüde sınırlı bir bağ olarak kalmış, işçiler daha çok sendika yöneticilerini dinlemekle yetinmişlerdir. Ayrıca işçiler iş yerinde örgütlendikleri süreçte sendikal örgütlenmenin gereklerini yerine getirmekte tereddüt etmişler ancak işten atıldıktan sonra direnişe başladıklarında ise sendika yöneticilerinin etkisine teslim olmuşlardır. Bu nedenle herhangi bir devrimci öznenin etkilerine itibar etmemişlerdir. Çünkü sosyalist hareketin toplumsal güçsüzlüğü onun anlattığı şeylerin önemini de azaltan bir faktör olmaktadır.

Sosyalist hareketin genel halinin sonucu kitle destekleri de oldukça zayıftır. İşçilerin de diğer ezilenlerle ilişkileri hemen hemen yoktur ve bu alanda bağ oluşturmaya düşündürecek devrimci öznenin de yoksundurlar.

Sınıf bilincinin, reformizm tarafından köreltildiği günümüzde, sadece işçilerin, kriz ve direniş sürecinde yaşadığı ekonomik sıkıntılara göğüs gerebilecek durumda olmaması ve iş bulamayacağı korkusu değil, sarı sendikaların, kapitalistlerle içli dışlı olması ve zaman zaman birlikte çevrilmiş dolaplar, kapalı kapılar arkasında oynanan oyunlar ve bunların sonuçları, işçi sınıfı ve emekçi kitleler üzerinde yıkıcı etkide bulunmaktadır. Bu etkileri giderecek örgütlü adımların atılması devrimci öncünün ana görevi olmalıdır. Bu görevin başarılması süreci, yılgınlığı hızla atılıma dönüştürecek adımları sağlayabilir.

Sosyalistlerin misyonu, içinde bulunmadıkları süreçlere sonradan müdahale yoluyla eklemelenmek değildir. Yine ekonomik mücadeleyi işçiler adına yürütmek hiç değildir. Bulundukları iş yerlerinde sosyalistler, ekonomik mücadeleye katılırlar. İşçileri, kendilerini yönetme dinamiklerini oluşturma ve geliştirmeleri için eğitmeye çalışırlar, Verilen mücadelenin en ön safında yer almakla beraber karar alma süreçlerini, iş yeri komiteleri üzerinden oluştururlar ve anakronik bir sorun olarak siyasal mücadelenin yerine ekonomik mücadeleyi ikame etmezler. Sosyalistler bütün bu olup bitenleri eleştirip, netleştirip, bilince çıkararak, işçileri, ezilen-sömürülen sınıfları, “yeryüzünün lanetlilerini” cesaretlendirebilirler. Mevcut olanın alternatifinin mümkün olduğu bilincini güçlendirebilirler. Sınıfı, bu bilinçle kavgaya sokmak, sınıfın mücadelesinin engellenemez boyuta ulaşmasını sağlayacak yegane yoldur.

Ekonomik krizin yükünü omuzlamayı reddeden bir işçi sınıfı kendiliğinden olmuyor; ancak krizin yükünü somut adımlarla reddeden bir sınıf, sınıf bilincine sahiptir. Sınıf bilincinin gelişkinliği, işçi sınıfı içindeki devrimci yöndeki çalışmaların sürekliliğine ve başka bir dünyanın mümkün olduğunun anlatılması ve işçi sınıfı içerisindeki kendiliğindenci eğilimlerin kırılmasıyla ilişkilidir.

Bu nedenle Komünist hareket içinde bulunduğu zorluklara rağmen işçi sınıfını bilinçle eğitip donatmaya ve mücadeleye sevk etmeye zorunludur. Şartlar ne kadar zor olursa olsun hedefi doğru olarak belirleyerek, ona ulaşacak cesareti ve sabrı gösterebilmelidir.

Megakentler ve ABD Ordusu

20. Yüzyılın Kızıl yüzyıl olmasından dersler çıkaran ve 21.yy’da bu süreçle karşılaşmak istemeyen Emperyalist-Kapitalist merkezler dünya genelinde kent nüfusunun kır nüfusunu geçmesini de dikkate alarak kent savaşlarına hazırlık yapmaktadır. Ukrayna, Suriye, Rojava ve en son Kuzey Kürdistan’da da yaşananlar bu gerçeğin altını bir daha çizmektedir. Bu bölgeler, Pentagon için giderek yükselen bir öncelik olan, “ABD birliklerinin kent savaşlarına hazırlanması” adına gerçek zamanlı bir laboratuvar işlevi görüyor.

2001’de ABD, İsrail Savunma Güçleri için Negev çölünde 266 milyon dolara mal olan bir Kent Savaşları Eğitim merkezi inşa etti. Yaklaşık 20 km²’lik bu kent simülasyonu; Gazze, Batı Şeria, Lübnan, Afganistan ve Irak’ta geliştirilen teknikleri paylaşan İsrail ve ABD özel kuvvetlerinin ortak eğitim alanı olarak kullanılıyor.

Ayrıca bu senenin başında Virjinya’da ABD Ordusu Asimetrik Savaş Grubu için ofis binalarıyla, kilisesiyle, stadyumuyla, metrosuyla ve tren istasyonuyla aslında dört başı mamur bir Amerikan kasabası olan bir eğitim merkezi açıldı. Ordu 96 milyon dolarlık bu merkezin, karmaşık operasyonel ortamları taklit etmek ve buralarda karşılaşılacak sorunlara çözümler üretmek üzere tasarlandığını belirtti.

Dünyanın birçok bölgesinde devam etmekte olan kıyımlar, Amerika’daki ve bütün dünyadaki işçi sınıfına bir uyarı niteliğindedir. Bu savaşları destekleyen finansal oligarşi ve sermayedarlar, işçi sınıfından yükselebilecek herhangi bir devrimci meydan okumaya karşı sistemle-

rini korumak adına her yerde aynı kanlı vahşeti devreye sokmaya hazırlar.

Görünen o ki egemen sınıflar ile onların komutanları tam da bu ihtimale karşı hazırlık yapmaktadırlar. İşçi sınıfı da buna göre kendini hazırlamalıdır.

Büyük kentlerdeki savaşlar ABD silahlı kuvvetlerinin geliştirmiş olduğu askeri doktrinde merkezi öneme sahip. Bu durum, kara ordusunun Stratejik Araştırmalar Grubu tarafından 2014 Haziran’ında yayımlanan ve ABD Genelkurmay Başkanı General Raymond Odierno imzalı Megakentler ve ABD Ordusu; Karmaşık ve Belirsiz Bir Gelecek için Hazırlık isimli raporda ayrıntılarıyla belirtilmişti.

Aşağıda bu raporun çevirisini sunuyoruz.

Karmaşık ve Belirsiz Bir Gelecek İçin Hazırlık

Savaşla geçen onyıllı aşkın bir sürenin ardından Ordumuz bir geçiş dönemindedir. Bu geçiş sırasında ve geçişten sonra ordunun ne olması gerektiği konusundaki görüşlerimi belirttim. “Tümüyle Gönüllülerden oluşan Ordu, dünyanın en yüksek eğitilmiş ve profesyonel kara kuvveti olarak kalmaya devam edecek; Müşterek Kuvvetlere seferi, belirleyici bir askeri güç sağlama yeteneği ve kapasitesi ile ulusumuzu ve çıkarlarını ülke içinde ve dışında bugün var olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek tehditlere karşı savunmaya hazır eşsiz bir organizasyona sahiptir.”

Bu vizyon, bazılarının bilinemez olduğunu söyledikleri gelecek için aktif bir şekilde hazırlanan bir Ordu tarafından gerçekleştirilebilir. Peki o zaman, Orduyu, milletimizin çıkarına uygun bir biçimde çözülmelelerinde kilit bir rol oynayacağı “bilinmeyen”in karmaşık problemleri için nasıl hazırlayacağız?

Geleceğin ayrıntılarını bilmemek, herhangi bir geleceğin sorunlarını ve ortaya çıkaracağı fırsat ve imkânları araştırmamak için bir mazeret olamaz. Ordumuz küresel açıdan duyarlı ve bölgesel olarak da anagaje olmaya odaklanmıştır. Bölgesel Müttefik Kuvvetler girişimi bize, Ordunun gelecekte faaliyet göstermesi gerekebilecek yerleri daha iyi anlama olanağı veriyor. Aynı zamanda bu bölgelerdeki partnerlerimizle bölgesel bir anlayış oluşturmak ve ilişkiler kurma fırsatı sağlamaktadır. İlgi duyduğumuz bölgelere baktığımızda, bunların çoğunun önemli bir özelliği, dünyada giderek artan kentleşmenin megakenti birçok potansiyel operasyon alanı haline getiriyor olmasıdır. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de Ordu misyonları, insanları etkileyecek eylemler etrafında

merkezleşmiş olacaktır. Ve dünya nüfusunun çoğunluğu kentsel alanlarda yaşayacaktır. Anlamaya başlamamız ve hazır olmamız gereken sorun budur.

Ordumuz tarihi boyunca Aachen'den Seul'e ve Bağdat'a kadar kentsel ortamlarda operasyon yapma deneyimine sahiptir. Ancak, 10 milyondan fazla insanın yaşadığı kentsel alanlarda - megakentlerde faaliyetimiz olmadı. Benim Stratejik Araştırmalar Grubum tarafından yazılan bu rapor, megakentin ordumuzun karşısına çıkaraacağı karmaşıklıkları, zorlukları ve fırsatları tartışmaya başlamaktadır.

Okumak için ayıracağınız zamana değer.

General Raymond T. Odierno,

(Amerika Birleşik Devletleri Ordusu 38.Genelkurmay Başkanı)

Özet

“Kötü yaşam koşulları içinde, fiyatların periyodik artışları, su kıtlığı ve herşeye kayıtsız belediye hizmetleriyle mega kentler, rejimlerin giderek füzeler ve modern, dışa odaklı ordularla güçlenmiş olmalarına rağmen, demokrasi ve radikalizmin yayılması için verimli birer bakteri üretme kabı olacaklardır. “ (Robert Kaplan, The Revenge of Geography: What the Map tells Us about Coming Conflicts and the Battle against Fate)

On milyon veya daha fazla nüfusa sahip şehirler megakent olarak adlandırılır. Dünyada şu anda yirmi mega kent mevcuttur ve 2025 yılına kadar bu sayının kırkı bulması beklenmektedir. Eğilimler bellidir. Megakentler büyüyor, birbiriyle daha bağlantılı hale geliyor; ve birçok durumda ev sahibi ülke (ABD üslerine ev sahipliği yapan – çn.) hükümetlerinin, bu kentlerin patlayıcı bir şekilde büyümesi ile etkili bir biçimde başa çıkma ve güvenliği koruma yetenekleri azalıyor. Mega kentler, ABD Ordusunun tam olarak anlamadığı eşsiz bir ortam sunuyorlar.

Megakentlere kadar hızlı büyüyorlar ki, evsahibi ülke hükümetler için altyapı ve kaynak gereksinimlerine ayak uydurmak giderek daha zor hale gelmektedir. İstikrarsızlık yaratan nedenler zaten mevcuttur ve birçok yerde her geçen gün daha da artmaktadır. Er ya da geç, Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'nun bir megakentte operasyon yapması talep edilecektir ve halen Ordu buna hazırlıklı değildir.

Mega kentlerin ölçeği ve birbirleriyle bağlantılı olmaları, buralardaki, hemen uluslararası dikkati çekecek ve askeri müdahaleye zorlayabilecek olaylara ağırlık kazandırmaktadır. Huzursuzlukların nerelerde meydana geleceği konusundaki tahminler, muhtemelen geçmişte olduğu gibi gelecekte de analistlerin dikkatlerinden kaçmaya devam edecektir. Bununla birlikte megakentlerin izlenmeleri, karar vericilere küresel etkiye sahip olası istikrarsızlık noktalarına ilişkin etkili öngöstergeleri sunabilir. Megakentlerdeki sorunların (patlayıcı büyüme oranları, geniş ve artan gelir eşitsizliği ve siyasi anlamda kaybedenler için giderek daha cazip bir güvenlik ortamı) çözümleri, askeri gücün sorunudur. Dolayısıyla, kuvvetlerin bizzat savaş alanında olmalarını gerektirmektedir.

ABD Ordusu, mega kentlerle ilgili değerlendirmelerini artırarak, buralarda ortak, kurumlararası, hükümetler arası ve çok uluslu örgütlerle ekip olarak nasıl daha iyi faaliyet gösterebileceğini anlayabilir. Bu ortamların karmaşıklığını değerlendirebilen liderler, Ulusal Komuta Kurumuna, şimdiki ve gelecekteki Ulusal Güvenlik Stratejilerinde belirlenmiş olan hedeflere daha çok uyan seçenekleri sunacaklardır.

Her bir megakente ilişkin anlayışın inşa süreci ne hızlı, ne de kolay olacaktır. Geleceğin Ordusu bu kentlerin karmaşıklığını ancak metodik, sürekli bir yaklaşımla değerlendirme yoluyla kendi üzerine yüklenen görevleri yerine getirebilecektir.

Bu belge megakentlerin meydan okuyuşlarını keşfetmek için bir ilk çabadır. Bu yerlerin stratejik öneminin yanı sıra, hem Ordunun, hem de daha geniş anlamda ortak Topluluğun kavrayışındaki bilgi boşluğu araştırılmaktadır. Burada, mega kentlerin stratejik olarak değerlendirilmesi girişimi sunulmakta ve dünya genelinde şehirlerden vaka çalışması örnekleriyle megakentlerin yarattığı benzersiz zorluklar gösterilmektedir.

Stratejik Önem:

“Tehlikeli mega kentlerde askeri operasyonlar için hazırlanmayı ihmal etmek, gelecekteki bir başkanı ulusun çıkarına olduğunu düşündüğü bir şeyi yapma olanaklarından yoksun bırakabilir.” (Steven Metz, Strategic Horizons: How the U.S. Military Might Get Involved in a Megacity)

Megakentler gezegenimizde hızla insan faaliyetlerinin merkez üssü haline gelmekte ve aynı şekilde, gelecekte askeri müdahaleler gerektirecek sürtünmeleri üreteceklerdir. Yine de, Megakentleraskeri pratis-

yenler arasında daha fazla çalışma alanı olsalar bile, ilişki sorusu hala sık sık ortaya çıkıyor: “ ABD Ordusu niçin bu yerlerden birine gitsin?” Bu sorunun altında yatan olgu, mevcut Ordu doktrini ve askeri tarih görüşlerinin, uygulanabilirlik ve risk nedeniyle genel olarak kentsel alanlardan kaçınma anlayışıdır. Temelde, megakentlerle ilgili tüm ilişki sorular ve mevcut doktrin, ABD ordusunun bir sonraki angajmanında, konum ve durum üzerinde tam kontrole sahip olacağını varsaymaktadır. Japonların Pearl Harbor’a ya da El Kaide’nin New York’a yaptıkları gibi önceki sürpriz saldırıların incelenmesi, bu kavramlar konusunda askeri planlamacıların gözünü açacaktır. Her iki olay da o zamanki karar vericiler tarafından tahmin edilmiyordu ve beklenmeyen askeri taahhütlere yol açtılar.. Hatalı varsayımları bir yana bırakarak, megakentlere ulusal çıkarlarımız açısından bakmamız önemlidir. Bu ortamların nasıl uluslararası ilgi alanı haline gelebileceklerini ve nasıl askeri müdahale gerektirebileceklerinin kavranılması, askeri planlamacıların gelecekteki stratejik sürprizlerden kaçınmalarına yardımcı olacaktır. Bu önemli bir ayrımdır; ABD Ordusunun hangi koşullarda bir megakente gireceği sorusu, neden gireceğinden daha fazla önem taşımaktadır.

Dünya çapında, tarihi bir dönüşüm olmaktadır. Tüm insanların yarısından fazlası halen kentlerde yaşıyor ve göç oranı hızla artıyor. 2030 yılından itibaren, şehirler dünya nüfusunun% 60’nı ve dünya GS-YİH’nın% 70’ini oluşturacaktır. Her gün, dünya genelinde yaklaşık 180.000 kişi şehirlere göç etmektedir. Gelecek yüzyılda, kentsel çevre istikrarsızlık yaratan nedenlerin birleşme yeri olacaktır. 2030 yılına kadar, kent nüfusunun % 60’ını, 18 yaşın altındakiler oluşturacaktır. En hızlı büyüyen şehirler en çok sorunla karşılaşacaklardır. Kentsel alanların, önümüzdeki iki yıl içinde 1,4 milyar büyümesi beklenmektedir. Kaynaklar kısıtlı hale geldikçe, yasadışı şebekeler potansiyel olarak aşırı geniş topraklara sahip ve sermayeleri yetersiz olan hükümetler tarafından bırakılan boşluğu doldurabileceklerdir. Doğal afetler, iklim değişikliği, düzensiz büyüme ve yetersiz altyapı riski insani yardımlar için de zorlukları büyütecektir. Zenginler ve yoksullar arasındaki eşitsizlik arttıkça, tarihsel olarak karşıt dinler ve etnisiteler şehirlerde yakın hale gelecekler; modern çok katlı binaların yanında varoşlar gecekondu kasabaları hızla genişlerken, görülmemiş gelişmelerle bir arada durgunluk olacaktır. Kentlerin geleceği budur.

Megakentleri göz ardı etmek, geleceği göz ardı etmektir. bu yerlerin artan önemi, doğal olarak buraların istikrarını ABD’nin politik hedef-

leri ve küresel denge için kritik hale getirecektir. Bugün dikkatimizi buralara odaklamakta gösterilecek zaaf, yarın ABD için stratejik açıklar yaratacaktır.

Megakentler kilit önemdeki stratejik topraklar üzerinde büyüme-ye devam edecek ve bunların istikrarı, küresel bağlantılılık ve düzen için gerekli hale gelecektir. Mısır'da Kahire ve Pakistan'da Karaçi gibi mega kentler, evrensel ortak varlıklara yakınlıkları bakımından benzersiz pozisyonadırlar. Bu kentsel merkez üsleri küresel ekonomi için aktarma merkezleri şeklinde bağlantılı bir şebekeye dönüşeceklerdir. 2025 yılında Japonya'da Tokyo ve Çin'de Şanghay dünyanın en yüksek GSYİH'sına sahip ilk beş kent arasında yer alacaklardır. Bazı Megakentlerpetrol gibi kritik doğal kaynaklara erişim kanalları haline geleceklerdir. Örneğin Nijerya, Afrika'nın en büyük petrol üreten ülkesi ve dünyanın dördüncü sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatçısıdır. Lagos Nijerya'nın derin su limanı ve petrol ihracatının aktığı aktarma merkezidir.

Megakentlerde aynı zamanda ABD topraklarını vurmak isteyen tehdit grupları için güvenli bir sığınak sunabilirken, bu kentlerin ABD ulusal çıkarları ile bağlantıları, zamanla daha güçlü büyüyecektir. Tehditlerle birlikte artan önemlerinin oluşturduğu bu ikilik, politika yapıcılar ve askeri planlamacılara meydan okuyan karmaşık bir güvenlik ortamı üretecektir. Bu yerler çeşitli tehdit şebekelerine çeşitli avantajlar sunmaktadırlar. Megakentlerden faaliyet göstermek, yerel halk ile uyum sağladıkları için, bu düşman gruplara göreli bir manevra özgürlüğü sağlar.

Megakentlerin gelecekte herhangi bir krizde, ABD'nin askeri müdahalesini gerektiren stratejik kilit bölgeler olmaları kuvvetle muhtemeldir. Mega kentlerin yükselişine katkıda bulunan nüfus, kentleşme ve kaynak eğilimleri hafifleme veya tersine dönme emaresi göstermiyor. Mega kentlerin artan önemi esneklik ya da kırılganlık eksikliği anlamına gelmez. Kırılganlık ve esneklikten yoksun olmalarıyla birlikte megakentlerin artan önemi, stratejik risklerle dolu bir sorun yaratmaktadır. Megakentlerdaha önemli hale gelirken, aynı anda artan güvenlik riskleri oluşturdukları da açıktır. Bu şehirlerin dikkate alınmaması içlerinde, şehrin kendi olanaklarıyla başa çıkamayacağı bir stres unsur olması halinde, stratejik açıdan bir zaafiyet oluşturabilir. Böylesi durumlar büyük olasılıkla dış müdahale gerektirmektedir. Müdahale sinyali veya tehdit ABD'nin ulusal çıkarları için yeterli risk teşkil ederse, askeri mü-

dahale olası bir senaryodur - ki bu durumda da megakentlerin önemini kavramamış olmak, operasyonel ve taktik zaafiyet yaratacaktır.

Genel Kurmay Başkanı, mega kentlerin geleceğe etkileri konusunda Ordu'nun anlayışına daha büyük bir derinlik katmak için Stratejik Araştırmalar Grubu'nu bir yıllık bir araştırma projesi üstlenmeye yöneltti. Geçmişteki kent operasyonlarını, konuyla ilgili, bugünkü düşünceleri kavramak ve Ordu'nun gelecekte megakentlerde karşılaşılabileceği büyük zorluklara kendini hazırlamak için neler yapabileceği, çok yönlü bir yaklaşımla ele alındı.

Metodoloji: Genel Kurmay Başkanlığı'nın Stratejik Araştırmalar Grubu (SSG) Amerika Birleşik Devletleri Ordusu için stratejik kavramlar geliştirmek üzere bir yıl boyunca bir araya gelen asker ve sivillerden oluşmaktadır. 2013-2014 yıllarında SSG gelecekteki operasyon alanlarının karmaşıklığı ile başa çıkmaya yetenekli, oldukça farklı bir ordu hayal etti. Grup, kendi içinde beş Konsept Ekibi seçti; bunlardan biri özellikle uzak gelecekte megakentlerle ilişkili benzersiz fırsatlar ve zorluklar üzerine odaklandı.

Megakentler, Konsept Ekibi, tarihsel kentsel operasyon örneklerini ve kentsel çatışmalarla ilgili doktriner yayınları inceledi. Aynı zamanda kentsel yerleşim alanlarına yapılan geçmiş askeri müdahaleler ve kentleşmeyi yönlendiren küresel eğilimlerin etkileri üzerine mevcut düşüncelerle ilgili kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirdi. Ekip, Savunma Bakanlığı, ABD Hükümeti, sanayi ve akademik çevrede üst düzey liderler ile görüşmeler yürüttü. Megakent ortamlarının sadece akademik araştırma yoluyla değerlendirilmesi zor olduğundan, ekip ayrıca Bangladeş'de Dakka, Nijerya'da Lagos, New York, Tayland'da Bangkok ve Meksika'daki Mexico City'de alan çalışmasını da içeren bir dizi vaka çalışmaları yaptı. Brezilya'da Rio de Janeiro ve Sao Paulo kentlerinde sanal vaka çalışması gerçekleştirdi.

Ekibin araştırma sonuçları hakkında Genel Kurmay Başkanı ve güvenilir birimlere brifing verildi. Bu rapor, yapılan işin bir özetidir ve burada tartışılan konuların her birine ait daha kapsamlı bilgi Genel Kurmay Başkanlığı Ofisi ve Stratejik Araştırmalar Grubundan talep edilebilir

Boşluk: Kentsel mücadele, kendi başına, Ordu için yeni bir meydan okuma değildir. Aachen sokaklarından, Bağdat pazarlarına kadar birçok yerde askerlerimiz kentsel arazileri kendi lehine kullanmaya çalışan

düşmanları yenmişlerdir. Kentsel çatışmalar, öteden beri Ordu tarihinde yer almaktadır.

Ancak, bu tarihten geliştirilen yaklaşımlar, megakentlerin yarattığı zorlukların üstesinden gelmekte yetersiz kalmaktadır. Ordu'nun en gerçekleştirdiği kentsel operasyonların en büyük ve en son örneği önümüzdeki zorluklara kıyasla küçük kalmaktadır. Bağdat'ta, Ordu yaklaşık on yıl 6,5 milyon nüfusa sahip bir şehir ortamında savaştı. 2030'da, dünya çapında Bağdat'tan % 200-400 daha büyük 37 şehir olacaktır.

.Ordu'nun büyük şehirlere ilişkin doktrinel anlayışında bir boşluk var. Bunun ötesinde, megakentler, inceleme ve istihbarat toplama analiz birimi olarak ele alınmıyor ya da planlama senaryolarına dahil edilmiyor.

Ordu ve Savunma Bakanlığı topluluğu, bu ortamları anlamıyor ve bu ortamlar için hazır değil.

Doktrin: FM 3-06'da (Sahra Talimatı 3-06 - ç.n) belirtildiği şekilde Kentsel Operasyonlara ilişkin mevcut Ordu doktrini, şehirleri daha büyük operasyon alanları olarak ele almaktadır. Farklı bir arazide manevra yapmanın temel ilkelerini uygulamayı komutanların dikkatine sunar.

Dost kuvvetlerin, kentteki bir düşman tarafından yenilmesine yol açabilecek doğrusal sistematik kara operasyonlarının kullanılmasına karşı uyarıda bulunurken, bununla birlikte geleneksel saldırgan manevra biçimleri de sunulmaktadır. Çevreyi şekillendirmekle ilgili kritik görev, içindeki belirleyici noktalarla birlikte, etrafında kontrol uygulanarak kenti izole etmektir. Kentsel ortam içinde saldırgan operasyonlar, çeperden içeriye doğru geliştirilerek mümkün ise düşmanı kuşatıp, etrafını çevirmek ve veya gerekirse şehire girmek veya sızmak suretiyle yürütülür. Bu yaklaşımlarda üstü örtülü temel varsayımlar, kentsel çevreyi izole etmek ve şekillendirmek ve şehire çeperden arazi yaklaşımlarını kullanma yeteneğidir. Megakentler için, bu varsayımların her ikisi de hatalıdır. Ölçekleri sayesinde, mega kentlerin fiziksel ya da sanal olarak izole edilmeleri mümkün değildir. Yüzlerce kilometrekareye yayılmış onmilonlarca insandan oluşan kentsel nüfusun fiziksel olarak sayıları onbinleri bulan askeri kuvvetlerle denetim altına alınması, sadece askeri doktrinlerde önerilen kuvvet oranlarını dikkate almamakla kalmayıp, bunları tersine çevirmektir. Sanal izolasyon, kentsel ortamların cep telefonları ve internet üzerinden dünya çapında ve küresel olarak birbirine bağlı olmaları sonucunda daha da imkansızdır. Çeper-

den merkeze doğru kara manevrası da gerçekçi değildir. Megakent ortamlarının büyük boyutu ile ana caddelerin tıkanıklığı, operasyonel bir etki elde etmek şöyle dursun, çeperden bir hedefe ulaşmayı bile olanaksız hale getirir.

Megakentler ölçeği, özünde ordunun, tarihsel yöntemleri uygulama yeteneğini aşmaktadır. Ordu'nun kentsel ortamlara doktrinel ve operasyonel yaklaşımları, geleneksel tekniklerin kullanımına olanak sağlanmasının koşullarını elde etmek için bunları şekillendirmektedir. Bu yöntem, megakentte çalışmaz. Burası, esas olarak yeni bir operasyon alanıdır ve ordu kendisini buna göre şekillendirmeli ve yeni yaklaşımlar keşfetmelidir.

ANALİZ birimi olarak ŞEHİR: Büyük şehirler, potansiyel anlamda önemli askeri riskler taşıyan ortamlar olarak ortaya çıkmaktadır. Uyumlu ve sürekli istihbarat, akademik ve operasyonel odaklanma gerektirirler. Şu anda Ordu veya Savunma Bakanlığı içinde böyle bir vurgu yoktur.

Savunma Bakanlığı'nın İstihbarat Topluluğundaki analitik dosyalar, şehirlere odaklanmış değildir. Çalışmalar ülkeler, bölgeler, düşmanlar ve karar mercilerinin ilgi duydukları konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Şehirleri karakterize etme çabaları devam etmekte olsa da, savaşçıları desteklemek için şehirleri kavramak anlamında herhangi bir analitik silahımız yoktur.

Hem Ordu kurumu içinde, hem de sivil kurumlardaki Askeri Araştırma Programları günümüzde askeri alanda çeşitli konularda uzun vadeli akademik odak sağlamaktadır. Kentleşme ve mega kentlerin siyaset, ekonomi ve çevreyi nasıl etkilediklerine ilişkin birçok bilgiler bulunmasına rağmen, bu ortamların askeri Alana etkilerini araştırmaya odaklanmış hiçbir akademik çaba mevcut değildir.

Muharip komutanlıklar, emre verilen birlikler ve partner ülkeler arasında sürekli ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri güçlendirmek için bölgesel işbirliği çalışmaları devam etmektedir. Bu çabalar çeşitli bölgelerde bulunan mega kentlerin kurumsal olarak kavranmasını veya operasyonel yeterliliği daha fazla geliştirmemektedir.

Stratejik Analiz Sonuçları: Stratejik Analiz Sonuçları için Savunma Planlama Senaryoları, Savunma Bakanlığı / Genelkurmay Planlama Senaryoları ve onaylı güç boyutlandırma senaryoları gibi desteklerin tümü, Genel Kurmay'ın gelecekteki acil durumları ve bunlara kar-

şı yetenekleri dikkate almasını sağlamak için tasarlanmıştır. Şehirler mevcut planlama araçlarının birçoğunda yer almasına rağmen, bu araçların hepsi karmaşık kentsel araziye megakent bağlamında ele almakta yetersiz kalmaktadır. Tarif edilmiş çeperleriyle tanımlanmış olan şehirler, hepsi, izole edilebilir, şekillendirilebilir ve çevreden opearsyon yapılmasına uygun şekilde tümen veya tugay düzeyinde hedefler olarak modellenmişlerdir. Güncel doktriner yaklaşımları sorgulayan veya Ordu'nun son on yılda Bağdat'ta karşılaştığı zorlukları içeren hiçbir senaryo mevcut değildir.

Hepsi birlikte ele alındığında, askeri doktrinin yetersizliği, şehirlerin, analiz edilmeleri gerekli birimler olarak vurgulanmaması ve kuvvet planlama senaryolarında büyük şehirlerin dikkate alınmaması, hem bu ortamların yarattığı zorlukların kavranılamamasını ve hem de buralarda operasyon yapma hazırlığının eksikliği sonucunu doğurmaktadır.

Bir sonraki bölümde sunulduğu şekilde, büyük kentsel ortamları stratejik olarak değerlendirmenin çerçevesi, megakentlerin analiz birimi olarak incelenmesi ve askeri operasyonlara karşı oluşturdukları tehditin göğüslenmesi sürecini başlatır.

Stratejik Değerlendirme:

“Bütünler” ve “kümeler” gizemli metafizik kavramlar değil, açıkça, hatta matematiksel olarak karmaşık varlıkların tanımlanabilir durumlarıdır. Belirleyici fark bütünlerin, kendi parçalarının basit toplamı olmamaları, kümelerin ise öyle olmalarıdır.”

(Ervin Laszlo, The Systems View of the World)

Karmaşık bir soruna nasıl yaklaşım gösterileceği sorulduğunda, Genel Creighton Abrams o ünlü şakayı yaparak, “fili yerken, her defada bir lokma almalı.” cevabını vermişti. “Her defasında bir lokma” düşünme yönteminin arkasındaki bilişsel yaklaşım birçok askeri doktrinin temelini oluşturur ve doğası itibariyle indirgemeci olarak sınıflandırılabilir. Sistemlere indirgemeci yaklaşımlar, sistemlerin bileşenlerini ayrı varlıklar olarak tanımlamak izole etmek ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bir kez sistemdeki kritik veya baskın “düğümler” analiz edildikten sonra, her bir varlık arasındaki ilişki açısından incelenir ve böylece bir bütün olarak sistemin resmi ortaya çıkmış olur.

Her ne kadar indirgemeci yöntemler, mekanik sistemleri lineer ne-

densel ilişkileri açıklamak ve anlamakta etkili olabilirlerse de, karmaşık sistemler ile uğraşırken, yetersiz kalmaktadırlar. Karmaşık sistemler, parçalarının doğasından bağımsız olarak kendi başlarına varlıklar olarak hareket ederler. Ordu doktrini, kentsel araziden “karmaşık ortam” olarak bahsederken, aynı anda anlamak için indirgemeci bir yaklaşımın kullanılmasını savunmaktadır.

Megakentlerin büyüklükleri, içlerinde barındırdıkları ilişkilerin çokluğu ve bunların küresel bağlantılılıkları, bunları tümüyle anlama çabalarına meydan okumaktadır. Geçerli doktrinde benimsenen indirgemeci yaklaşımların uygulaması, hem oralarda rol oynayan tüm değişkenleri, hem bir bütün olarak kentin davranışını açıklamada başarısız kalmaktadır. Şehirler için farklı modelleme yaklaşımları dikkate alınmalıdır.

Her mega kentin karmaşıklığının doğası onu benzersiz kılar. Hiçbir şehir diğeriyle aynı ortaya çıkan özellikleri sergilemez veya aynı şekilde (dahili veya harici) bağlantılı değildir. Bu, şehir ortamında her çabanın yeni bir yaklaşım ve benzersiz bir anlayış gerektirdiği anlamına gelir: keşif hedeflerinin hiçbir şablonu ya da kontrol listesi kentin doğasını ortaya çıkarmaz. Bunun yerine, bir megakentte stratejik amaçlar başarmak isteyen komutanlar her kenti eşsiz bir bağlam ve doğa ile benzersiz bir bütün olarak değerlendirmeli ve bu doğa ile uyum içinde çalışmalıdır.

Stratejik değerlendirmeyi yönlendiren bir araç olarak, sistem teorisi tabanlı bir tipolojinin kullanımı komutanların ve planlamacıların, şehre bir bütün olarak odaklanmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım, komutanlar için indirgemeci yollarla belirlenenlerden belirgin bir biçimde farklı olan ve pozitif stratejik sonuçlar verme olasılığı daha yüksek olan seçenekler ortaya koymaktadır.

Bu durumda, sadece karmaşık bir sistemin bireysel parçalarının davranışını anlamak yetersizdir. Bir alt bileşenlerinin davranışını anlamak için sistemin tamamını kapsayacak bir değerlendirme geliştirmek gerekir. Burada biz, bağlam, ölçek, yoğunluk, bağlantılılık, akış ve bir tehdit profili de dahil olmak üzere özellikleri dikkate alan stratejik değerlendirmeyi gerçekleştirme yöntemi öneriyoruz. Bu özellikler arasında kente özgü benzersiz etkileşimin istikrarsızlık ve kapasite yaratıcı etkenlerin kombinasyonları ile birleşmesi, megakentlerin kategorize edilmesinde ve Ordu’nun, buralarda operasyon yapmakla görevlendirilmesi halinde nelerin yapılabileceğini düşünmek için yararlı olabilecek bir tipoloji ortaya çıkarır.

Özellikler: Bağlam, ölçek, yoğunluk, bağlantılılık ve akış, bir mega kent bağlamında incelendikleri zaman, operasyonel ortamın stratejik olarak daha kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesine yol açabilecek özellikleridir. Sonuçta, bu geniş çaplı değerlendirme, Ordu'nun müş-terek, kuvvetler ve hükümetler arası ve çok uluslu ortamda daha etkin çalışmasına olanak verir.

Bağlam: Her mega kent benzersizdir ve kendi tarihi, kültürel, yerel, bölgesel ve uluslararası bağlamında anlaşılmalıdır. Bir megakentin 'büyüme hızı ve özelliklerinin bilinmesi, bazı istikrarsızlık unsurları hakkında bilgi sahibi olmakla aynı şekilde, bağlamsal anlayışı zenginleştirebilir. Sürekli bir şekilde tutarlı, fırsat temelli süreçler sonucunda giderek büyüyen şehirlerle, bağımlılık ve sömürüye dayalı süreçler sonucunda patlayarak büyüyen kentler arasında büyük farklar vardır. Bağlamsal olarak farklı olan megakentlerden aynı düzeylerde evsahibi ülke yeteneği beklemek mümkün olmayabilir. Kuşkusuz, Ordu kendisini çevreye göre şekillendirmek zorunda kalacaktır.

Ölçek: Megakentlerin göreceli büyüklüğü onları diğer kentsel ortamlardan ayırır ve Ordu'nun doktrini ve kuvvet yapısına temel bir meydan okuma sunar. Yoğunluk, bağlantılılık, akış ve bağlam her ortamda incelenebilir, fakat mega kentleri farklı bir sorun kümesi yapan, bu unsurların geniş boyutta kavranabilmesidir. Megakent ortamlarında kuvvet boyutlandırma yapılarının yeniden düşünülmesi, bir gereklilik olabilir.

Yoğunluk: Nüfus, altyapı, ve sinyaller, yoğunluk açısından önemli sorunlar oluşturmaktadır.

Nüfus yoğunluğu, kasıtlı ya da kasıtsız olarak kentsel çevre içinde ve etrafında sabit kapasiteye sahip ulaşım ve iletişim hatlarındaki akışları bozabilir. Yapısal yoğunluk manevra yeteneğini kısıtlar ve bir askeri kıtanın bir yerde toplanmasını sınırlayarak, muharebe gücünü azaltır. Elektronik sinyal yoğunluğu iletişimde bant tıkanıklığı ve sinyal bazlı hedefleme ile ilgili sorunlar yaratır.

Bağlantılılık: Bugün, şehirlerin izole durumda olmadıkları açıktır. Geçerli doktrin tarafından tavsiye edilen şekilde, onları izole etmeye çalışmak, zor olacak ve büyük olasılıkla öngörülemeyen sonuçlara yol açacaktır. Anında bilgi aktarımı, sağlam uluslararası kara, deniz ve hava nakliyesi ve (legal ve illegal) kitlesel göç, on yıl önce hayal bile edilemeyecek şekillerde dünyadaki şehirleri birbirine bağlamaktadır.

Sağlam ve aşırı dış bağlantılılık modern bir şehrin izole edilmesini neredeyse imkansız hale getirmektedir. Gerçekten de, yakın zaman önce Türkiye, Mısır ve Libya’da sosyal medyayı kapatma girişimleri, esnek modern iletişim sistemlerinin ne duruma geldiklerini göstermektedir. Bu güçlü bağlantılılık, uzak yerlerden bile, kentin sistemlerini görmek ve anlamak büyük bir avantaj oluşturur.

Akış: Akış, insanların, kaynakların ya da şeylerin bir megakente veya bir megakentten dışarıya doğru hareketidir. Tıpkı canlı bir organizmanın, hayatta kalmak için, içeriye (gıda, hava ve su), ve dışarıya (atıklar) doğru akışlara bağlı olması gibi, şehirler de akışa muhtaçtırlar. Megakentlerin içine büyük miktarlarda enerji ve diğer hayati mallar akmalı, bunlar kentsel mekandaki dolaşımlarından sonra da megakentin sağlıklı kalması için, atıklar dışarıya akmalıdır. Nüfusun sağlığını korumak için gelecekte doktriner yaklaşımlar kilit akışların korunmasını öncelik haline getirmelidir. Böylece Ordu, yaparken kaçınılmaz olarak büyük kentsel çatışmalardan sonraki imar çabalarına gereksinimini azaltmış olacaktır.

Tehditler: Büyük şehirler, sürekli olarak istikrarlarına yönelik tehditlerle karşı karşıyadırlar. Bu ortamların doğası, şehire karşı çalışan veya şehirden kaynaklanan gözlemlenebilir sürtüşme dinamiklerini ortaya çıkartır. Bu insan yapısı ve doğal tehditler megakentlerdeki karmaşıklığı önemli ölçüde arttırmaktadır.

İstikrarsızlık ve Kapasite Dinamikleri:

“Devrimlerde ve depremde yapısal koşulları (yavaş gelişen baskılar,) (bir sosyal ya da jeolojik patlamadan hemen önce görülen aniden ortaya çıkan) ani tetikleyici olaylardan ayırt etmek gerekir.”

(Jack Goldstone, Modeling Social Pressures Toward Political Instability)

Megakentlerdeki nüfus yoğunlaşması, sistemlerde bir denge durumundan nispi bir dengesizlik durumuna dramatik bir kaymaya zemin hazırlamaktadır. Bu taşma noktaları için belirlenmiş evrensel ölçüler yoktur; her şehrin kendine özgü bir dengesini vardır ve her şehir, kendi benzersiz bağlamında kavranılmalıdır.

Bazı megakentlerde bu denge hassas bir durumdadır (kırılganlık).; diğerlerinde, düzen, güvenlik, ayakta kalabilme gücü ve edimsel yönetime yapılan yatırımlarla (dirençlilik) sağlam bir şekilde korunur.

Kentlerin istikrarlı işleyişleri, kırılğanlık veya dirençliliğine bakılmaksızın, sonu olan, kısıtlı kapasiteye sahip sistemlere bağlıdır. Resmi veya gayri resmi, gerçek ya da sanal bu sistemler, kendi kapasitelerini aşan bir taleple karşılaştıklarında, kentin sistemleri üzerindeki yük, destek mekanizmalarını aşındırarak onların kırılğanlığını arttırır. Daha sonra bu sistemler, şehri taşıma noktasının ötesine iterek ve nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale getirerek onu, olayların tetiklenmesine karşı zayıflatır.

Tüm megakentlerde değişen derecelerde bazı sürtüşme dinamikleri gözlemlenebilir. Nüfus artışı ve göç, ayrışma ve kentsel nezhleştirme, çevre güvenlik açığı ve kaynaklar için rekabet ve düşman aktörlerin tümü bir şekilde, her megakent içinde mevcuttur.

Nüfus Artışı ve Göç: Mega kentlerin özelliklerinden biri şehrin yönetim yeteneğini aşan hızlı heterojen ve homojen nüfus artışıdır. Gelişmekte olan birçok mega kent, yaşamakta olduğu patlayıcı büyümeyi karşılamaya hazır değildir.

Ayrışma ve Kentsel Nezhleştirme: Radikal gelir eşitsizliği ve, ırksal, etnik ve alt kültür ayrımı mega kentlerin istikrarsızlaşmasında önemli etkenlerdir. Bu bölünmeler daha belirgin hale geldikçe, iltihaplanmalarına izin verilirse, zaman içinde büyüyerek nüfusun bazı kesimlerini harekete geçirebilir ve istikrarsızlık tetikleyicileri olarak patlak verebilirler.

Çevresel Zaafiyet ve Kaynaklar İçin Rekabet: Beklenmedik hava olayları ve doğal afetler şehir sistemlerini tahrip eden güçlü katalizörler haline gelerek yönetim ve hizmet sunumunu kesintiye uğratabilir. Doğal felaketler dünya genelinde ve insanlık tarihi boyunca varken, bu olaylar kent merkezlerinde yoğunlaşmış büyük popülasyonları, yoğun bir şekilde ve daha önce görülmemiş bir ölçekte etkileyecektir. Çevresel felaketler ve (gerçek ya da algısal) kaynak kıtlığı hızla yerel yönetimlerin başa çıkabilme yeteneğini aşan görelî kaynak eşitsizliği, rekabet ve istikrarsızlık üretebilir.

Düşman Aktörler: İç veya dış aktörlerin bir şehrin onlara karşı savunma kapasitesini aşan saldırgan operasyonlar yürütmeleri durumunda, kenti önceki durumuna döndürmek için dış müdahale gerekli olabilir. Bu durum, özellikle şehir bir müttefik ülkede ise veya tehdit, düşmanlığını ABD içerisinde ya da yurtdışındaki vatandaşlarımıza yöneltmeye hazırlanması halinde geçerli olurdu.

Bu sürtüşmelerden herhangi birinin ortaya çıkması ve uluslararası system için yıkıcı hale gelmesi durumunda düzenin yeniden tesis edilmesi için dışarıdan müdahale gerekecektir. Bu düzen, önceki koşullara benzemeyebilir, fakat “yeni normal” içinde bazı denge benzerlikleri bulunması şarttır. Şehrin sistemlerini yeniden oluşturabilme veya yeni bir normale adapte olma yeteneği, şehrin esneklik kapasitesinin bir ölçüsüdür.

Kapasite: Her şehir, sistemlerini korumak için gerekli kaynakları organize etmek, donatmak ve bağlantılamak için benzersiz yollara sahiptir. Şehrin işleyişini sağlayan sistemleri anlamak, şehrin kendisi doğasını ve mantığını anlamanın önemli bir bileşenidir. Benzer şekilde, kentin kaynaşma kapasitesinin (acil müdahale yeteneği, acil durum prosedürlerini planlama ve uygulayabilme derecesi, maddi kaynaklar ve rezervleri ya da mobilizasyon kabiliyetini anlamak, kentin istikrarlı duruma geri dönme yeteneğini ve bunu yapmasına yardımcı olmak için ne kadar dış yardıma ihtiyaç olduğunu tahmin etmek için gereklidir.

Kırılmazlık ve Esneklik: Şehirler büyük ölçüde dalgalanmalara ve strese uyum sağlama kabiliyetlerine bağlı olarak birbirlerinden farklıdır. Bazı şehirler zorluklara yetersiz bir şekilde tepki vererek, kötü durumları daha da kötü hale getirirler. Diğerleri kaynaklarını sıkıntının etkilerini en aza indirmek için harcayarak, hızla normal duruma döner. Bu özellikler sırasıyla kırılmazlık ve esnekliktir. Birçok şehir, zorluklardan öğrenir ve büyür; bu, kırılmazlık özelliğidir.

Son derece entegre sistemler ile kırılmazlık arasında güçlü bir korelasyon vardır. Büyük kentsel ortamlarda, New York gibi çok entegre bir kent, aksamalardan öğrendiğinde kırılmazlık özelliklerini gösterir ve daha sonra gelecekte benzer olaylardan kaynaklanacak bozuklukları önleyici sistemler tasarlar. Öte yandan, gevşek bir biçimde entegre olmuş şehirler, olumsuz olaylardan sonra çok az gelişme gösterirler ya da hiç bir gelişme göstermezler. Bir şehir olumsuz olaylardan dersler çıkarıp gelişmedikçe, kırılmaz değildir ve gelecek olaylar onu alt edebilir. En esnek şehirler bile sabit ve artan basınç altında sonunda yavaş yavaş yıpranırlar.

Ulusal Çıkar: Bir şehirde hem strese neden olan unsurlar, hem de şehrin bunları absorbe etme veya bunlardan kurtulma kapasitesi, kapsamlı bir şekilde anlaşılmalıdır. Kentin kapasitesini aşan stres faktörleri bir risk boşluğu ya da deltası yaratacaktır. Bu delta, ABD ulusal gücünün diğer unsurları tarafından baş edilemeyecek bir şekilde ulusal

çıkarlarımızı etkilediği takdirde askeri müdahale gerekebilir

Bu model son derece karmaşık bir dinamiğin çok fazla basitleştirilmesidir. Stres veya kapasiteyi ölçmek için mutlak ölçüler yoktur. Stres ve kapasite o kente özgü bir bağlamda anlaşılmalıdır. Aynı stres iki farklı şehirlerde bulunabilir, ancak stresin etki alanı tamamen farklı olabileceği gibi, şehrin kapasitesi veya stress yaratan unsura yaklaşımı da farklı olabilir. Modelin herşeyi içermesi amaçlanmamıştır; daha ziyade bir megakentte askeri müdahaleye zemin hazırlayabilecek çeşitli dinamikleri düzenlemek için bir çerçeve sağlanması düşünülmüştür. Mega kentlerin önemini göz ardı etmiş bir ordunun ulusal liderlere stratejik seçenekler sunması mümkün değildir.

Megakentlerin Karşılaştırılması: Mega kentlerin beklenen veya beklenmeyen stres faktörlerine dayanma ve bunlardan kurtulma yeteneği, büyük ölçüde kentin entegrasyon derecesine dayanmaktadır. Bazı megakentler diğerlerine göre daha fazla entegre olmuş durumdadırlar ve birbirleriyle kıyaslandığında, bu entegrasyonun derecesi, megakentleri temel bir tipoloji içine kategorize etmek için kullanılabilir.

Metropollerin Gelişen Bir Tipolojisi: Mega kentlerin bir tipolojisi ortaya çıkmaktadır. Bunlar, hiyerarşik yönetim ve güvenlik sistemleri ile son derece entegre olmuş şehirlerden (örneğin New York veya Tokyo) alternatif yönetim alanları ve güvenlik sistemleri ile gevşek entegre olmuş şehirlere (örneğin Lagos, Nijerya ya da Dakka, Bangladeş) kadar değişmektedir. Bazı şehirler ikisinin bir kombinasyonunu sergiler.

İleri derece entegre sistemler bileşen parçaları arasında güçlü resmi ve gayri resmi ilişkiler ile karakterize olmuşlardır.

Bu ilişkiler resmi prosedür ve normlarla ve çeşitli bileşenleri arasında açık iletişimle ile son derece düzenli hiyerarşik yapılar olarak ortaya çıkarlar.

İleri derece entegre sistemler, doğaları gereği dengeli olup yüksek esneklik (stres emme yeteneği) derecesine sahiptirler ve büyümeyi nispeten kontrollü bir şekilde yönetirler.

Öte yandan gevşek bir şekilde entegre olmuş şehirler, ileri derecede entegre olmuş şehirleri dengeli kılan resmi ilişkilerin birçoğuna sahip değildirler. Zayıf kontrol ve iletişim sistemleri ve bileşen parçaları arasında etkileşim için kalıcı kuralların eksikliği, esnekliğin düşük olmasına ve düzensiz büyümeye yol açar. Sonra bu büyüme, resmen sisteme

entegre olmamış daha fazla bileşen parçasına katkıda bulunarak, gide-rek artan bir istikrarsızlık yaratır. Gevşek bir biçimde entegre olmuş şehirlerin bugün karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmaları mümkün olmadığı gibi, yarının büyüyen zorluklarını karşılama yetenekleri konusunda da bir beklenti olmamalıdır.

Orta derecede entegre şehirler, ileri derecede ve gevşek bir biçimde entegre olmuş olan mega kentlerin bazı özelliklerini göstermektedir. Bu ortamlarda resmi hükümetlerin kentin bazı bölümlerini ve olaysal biçimde şehrin diğer daha az entegre parçalarını kontrol etmeleri mümkün olabilir. Bu koşulların nedeni, hızlı, planlanmamış büyüme ile artışmadır.

Bazı mega kentler, özellikle yüksek derecede entegre olmuş şehirler, bir istikrarsızlık doğduğunda nispeten daha iyi başa çıkma yeteneğine sahip iken diğerlerinin hizmet ve güvenlik özellikleri hızla sorunların altında kalacaklardır. ABD'nin hayati önemdeki çıkarları söz konusu olduğunda, Ordu, bu çıkarları koruyacak stratejik hedeflere ulaşmak için megakentlerin içinde veya çevresinde operasyonlar yapma çağrısı alabilir. Eğitim, öğretim ve planlamanın üzerine inşa edileceği ilgili tarihsel örneklerden yoksun olması halinde Ordunun, bu eşsiz operasyonel ortamlara hazır olmadığına inanıyoruz. Ordunun megakent ortamında operasyonlar yürütmeye hazırlanması için tamamen yeni kavramlara ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki stratejik değerlendirme bu ortamları anlamaya başlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Aşağıdaki örnek çalışmalar tüm şehirlerle has ortak özellikleri göstermekte ve aynı zamanda bu megakentler içinde bir ABD müdahalesini gerektirebilecek sürtüşme ve kapasite dinamikleri arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Burada tanımlanan tipoloji, şehirleri sistemik entegrasyon derecelerine göre karşılaştırmak için temel bir sıralı kategorizasyon sağlar. Bu tipoloji açısından bakıldığında, New York son derece entegredir. Bangkok, Rio de Janeiro ve Sao Paulo orta derecede entegre iken, Lagos, (Nijerya) ve Dakka'nın (Bangladeş) çok daha az entegre oldukları görülmektedir.

Vaka Çalışması: New York-ABD:

Özet: 1624 yılında kurulan, New York (NYC) küresel standartlara göre nispeten genç olmakla birlikte, hiç kuşkusuz insanlık tarihinin en ikonik ve önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletlere ev sahipliği yapan şehir, uluslararası diplomasi ve uyuşmazlık çözü-

mü için dünyanın merkezidir. New York, modern Amerikan kültürünün kaynağı ve dünyanın en tanınan bazı yapılarına sahip olmasıyla bilinir.

Tipoloji: NYC son derece entegre olmuş kentin simgesidir. Aşırı fazla sistemleri, hiyerarşik yapısı, sağlam kaynaklar ve bağlantılılığı, onu dünyanın en esnek şehirlerinden biri yapıyor. NYC gibi ortamlarda yapılacak askeri operasyonlar büyük olasılıkla, bu şehirlerde zaten mevcut olan sağlam tepki çerçevesi içine entegre olabilecek, önceden tanımlanmış bir fonksiyona sahip olmalıdırlar.

Önemli bulgular: • New York'un işler vaziyette tutulması ulusal ve küresel öneme sahiptir ve kapasite açısından, bu şehir entegrasyon, kırılmazlık ve esneklik için dünya standartlarını belirlemektedir. Yoğun şekilde teşhiz edilmiş olup, zengin imkânlarla sahiptir.

• Önem bakımından devletler veya milletlerden önde gelen şehirlere bir örnek olarak, New York 1.13 trilyon \$ GSYİH ile, dünyada 13. sırada yer alıyor. (Kanada ile karşılaştırılabilir ve Güney Kore ve Avustralya'nın önünde) NYC kendi dış politikasına ve kendi Dışişleri Bakanlığı'na sahiptir.

New York, Amerika Birleşik Devletleri'nde benzeri olmayan bir biçimde, farklı kültürlerin bir karışımını barındırmaktadır. 600 ayrı kültür kurumunun yanı sıra her yıl 51 milyon yerli ve yabancı turistle şehir içinde hizmet ve güvenlik sağlayan ajanslar, genellikle sıkı sıkıya birbirine bağlı diaspora topluluklarında yaşayan 100'den fazla farklı milliyetten insanı anlamak ve onlara hizmet etmek zorundadırlar.

New Yorklular fiziksel, sosyal ve teknolojik bakımdan küresel olarak bağlantılıdırlar. Şehir zengin bir asimilasyon ve entegrasyon tarihine sahiptir ve NYC'nin ulaşım altyapısı ile mümkün olabilen bu durum onun farklı demografik yapısına katkı yapmaktadır. NYC, üç uluslararası havaalanı ile doğu sahilindeki en büyük ve ülkedeki üçüncü büyük limana ev sahipliği yapmaktadır. Şehrin yüksek derecede entegre olması ve bağlantılılığı, herhangi bir taktik ya da operasyonel sürpriz fırsatını sınırlar.

Şehrin heterojen nüfusu, hem şehre bağlı ve entegredir, hem de çeşitli menşe ülkelere güçlü bağları olan benzersiz alt kültürel kimliklerini muhafaza eder. Bu bağlar teknoloji harikası telekomünikasyon sistemi ve yurtdışındaki ailelerine parasal havale akışlarını sağlayacak on-line sosyal ağlar aracılığıyla ve desteklenmektedir.

Sağlam akış sistemleri Manhattan nüfusunun hafta içi günlerde 1,6

milyon ile, geceleri 4 milyon kişi arasında dalgalanmasını sağlar. Aynı ağlar tüm metropol bölgesinde her gün 6 milyon insanı taşımaktadır.

Şehir, kırılmazlığı sergilemektedir. bir saldırı ya da doğal afet meydana geldiğinde ve bir kritik akış kesintiye uğradığında, destekleyici altyapısı sadece yeniden inşa edilmekle kalmaz, daha güçlü ve daha dayanıklı olarak yeniden oluşturulur.

Vaka Çalışması: Bangkok, Tayland:

Özet: Bangkok'daki son kargaşalık, Tayland hükümetinde yeterince temsil edilmeyen kırsal yoksul çoğunluk ile güçlerini ve toplum üzerindeki etkilerini korumaya çalışan kent elitleri arasındaki mücadeleden kaynaklandı. Bu ikisi (kırmızı ve sarı) arasındaki mücadele hafiflemiyor ve öngörülebilir gelecekte Tayland'daki siyasi manzaranın bir özelliği olarak kalması mümkündür. Bu, Bangkok'da göreve çağırılması durumunda ABD Ordusu'nun makul bir şekilde etkileyebileceği ya da şekillendirebileceği türden bir sorun değildir. Bu sadece ele alınması gereken bir gerçektir.

doğal afet riski de önemli bir istikrarsızlık faktörüdür. Tayland Körfezi'nde yer alan Bangkok uzmanlara göre iklim değişikliğine bağlı olarak deniz seviyesinin yükselmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Son sellerde, bir hafta içinde kuvvetli yağmurdan sonra Kuveyt büyüklüğünde bir alan, sular altında kalmıştır. Bugüne kadar, Tayland ve Bangkok bu gibi doğal afetlerle başa çıkabilmiştir fakat daha ciddi bir olay ya da olaylar, muhakkak ki ülkenin düzeni ve güvenliği sağlama kapasitesini zorlayacaktır.

Tipoloji: Bangkok Orta derecede Entegre bir şehirdir. İşlevlerini yerine getiren hükümeti ve güvenlik aygıtları ile, yüksek derecede entegre bir kentin görünüşünü sergiler. Ama, Tayland bir darbe yapıldı ve ülke bazı önemli istikrarsızlık faktörlerinin kuşatması altındadır.. Altyapı , önemli yatırımlar sonucunda genellikle diğer Güneydoğu Asya ülkelerinden daha iyi durumdadır. Geleceğin mega kentlerinin nasıl olacaklarına ilişkin olumlu ve olumsuz özellikleri ile askeri planlamacılar için ilginç bir vaka çalışmasıdır.

Önemli Bulgular: • Kanal sistemlerindeki su akışı Bangkok'da önemli riskler ve fırsatlar sunmaktadır. Şiddetli sel nadir değildir. Ama sağlam bir nehir kıyısı kapasitesi, herhangi bir askeri operasyonun başarı şansını artıracaktır

• Yollardaki araç yoğunluğu ve buna bağlı trafik sıkışıklığı Bang-

kok'da manevra için önemli bir sorun teşkil etmektedir; ancak sağlam bir kanal sistemi önemli bir fırsattır.

Tayland Kraliyet Ordusu (RTA) Bangkok için önemli bir bağlamsal özelliktir. Böyle bir yüksek donanımlı ve yetenekli bir güç, büyük olasılıkla doğrudan yabancı askeri yardım gereksinimini azaltacaktır.

Gıda Dağıtımı, şehir içinde ve civarında sürdürülmesi en kırılgan olan akıştır. büyük Gıda stokları nadiren yedekte bulundurulur ve nüfusun önemli bir bölümü düzenli olarak dışarıda yemek yer.

Askeri ilişki: Tayland, Amerika Birleşik Devletleri'nin değerli bir ortağıdır. Gelecekte Bangkok gibi bir yerde ABD Ordusu'nun en muhtemel misyonu İnsani Yardım / Afet Yardımı olacaktır. Ancak bir noktada Ordu'nun, dost ülke güçlerine yardımını gerektirecek bir terörle mücadele görevi çıkabileceğini çıkabilecek beklemek mantıksız değildir. Bangkok'da Ordu'nun bu misyonları nasıl gerçekleştireceğini yeniden düşündürecek benzersiz yönler bulunmaktadır. özellikle kentte manevra kabiliyetini geliştirecek kanal sistemi, akarsu yeteneklerini yükseltmeye yarayacaktır. Ayrıca güçlü Tayland ordusu, sahadaki asker ihtiyacını azaltacaktır.

Vaka Çalışması: Rio DeJaneiro, Brezilya

Özet: Rio, büyük gecekondu topluluklarını (favela) şehrin resmi yönetim ve destek sistemlerine entegre etmedeki tarihsel başarısızlığının sonuçlarıyla mücadele etmeye çalışan, gelecek vaadeden bir dünya kentidir. Şehir ekonomik başarıları ve 2014 Dünya Kupası ve 2016 Yaz Olimpiyatları'na ev sahipliği yapmasıyla övünse de, gecekonduların denetimini ele geçirmek için şiddetli bir mücadele yürütmektedir.

Günümüzde, 600'den fazla favela amaçlarına köstek olmakta ve bunları yöneten çok sayıda milis ve suç çeteleri doğrudan kentin varlığına karşı bir tehdit oluşturabilirler. Kasım 2010'da tek bir favela'dan kaynaklanan kent genelindeki şiddetin sona ermesi için 3.000 'den fazla polis ve askeri personel gerektiği zamanlardaki gibi, kent genelinde koordineli saldırılarla kenti felç edebilme kapasitesine sahiptirler.

Tipoloji: Rio de Janeiro suç çeteleri ve milislerin oluşturduğu tehdide rağmen şehrin işlevini korumak için yeterli esneklik sahip, orta derecede entegre olmuş bir şehirdir. Bu favela'ların getirdiği zorlukların üstesinden gelmek üzere kaynaklarını tanzim etme yeteneğine sahiptir ve dünyanın sekizinci büyük ekonomisini denetleyen ulusal hükümetten sağlam destek almaktadır

Önemli bulgular: • Rio'daki resmi, gayriresmi ve yasadışı güvenlik

yapıları ağı, karmaşıktır. Rio seçkin birimlerden 25 yıldan beri favela'larda garnizon görevi yapan asayiş polisine kadar dört ayrı polis kademesine sahiptir. Şehire yayılmış yüzlerce yerel milis, favela'ların denetimini ele geçirmek için suç çeteleri ile rekabet halindedir. Bütün bu grupların, insan hakları ihlalleri kayıtları bulunmaktadır. Başarılı olmak için, megakentlerde askeri eylem standart olmayan ortaklıklar gerektirebilir.

- Şehirde entegrasyonu arttırmak,uzun vadeli, pahalı bir işlemdir. Rio, Brezilya'nın en ünlü ve en iyi kaynaklara sahip şehri, daha iyi entegre olmak için birasayiş programı başlattı. Önemli kaynaklarına rağmen, başarı hiçbir şekilde kesin değildir. Büyük zorluklar ve sınırlı kaynaklara sahip şehirlerin, gidişatlarını tersine çevirmeleri olası görünmemektedir.

- Şehirlerde alternatif yönetimlere sahip alanlar, beklenmeyen tehditler oluşturabilmektedir. 2010 yılındaki şehir çapında saldırı, küresel bir şehri kapatmış ve bastırmak için ağır silahlar, zırhlı araçlar ve hava vasıtaları gerekmişti. Rio'da, bol kazançlı yasadışı ticaret ile beslenen ve yerel nüfusun içine yerleşmiş olan suç çeteleri ulusal hükümete meydan okuyabilen karma bir tehdit haline geldi. Gelecekte megakentlerdeki gecekonduardan faaliyet gösteren yasadışı çeteler ve suç şebekelerinin küresel etkileri olması beklenebilir.

ABD Ordusu'nun Rio de Janeiro'da uyuşturucu çetelerinin oluşturduğu zorluklardan öğreneceği çok şey vardır. Brezilya şu anda bir megakentteki karma bir tehdide karşı birleşik silahlı manevralardan yararlanıyor. Brezilya'nın bu yaklaşımının temelinde, yerel yönetim ve güvenlik ağlarının kapsamlı haritalama ve güç aktarımıyla asker-polis işbirliği yer alıyor.

Vaka Çalışması: Sao Paulo, Brezilya

Özet: Sao Paulo hızlı büyüme ve ayrışma ile tanımlanan bir şehirdir. Bu ikili yapıyı çevrede, şehrin gelişmiş çekirdeğinde ve güneybatı banliyölerinde yaşayan 30.000 'den fazla milyoner 1.600 gayri resmi topluluk (favelas) ve 61.000 sıralı evden (cortigos) oluşan yoksul bir çevre üzerinden zırhlı araçlar veya özel helikopterlerle seyahat etmektedirler. Bu kentte aşırı zenginlik ve yoksulluk birbiriyle yan yana olması, istikrarsızlık üretmekte ve hızlı büyüme şehrin yönetim kabiliyetini aşmaktadır.

Kentin işlevi gecekonduardan kaynaklanan kaçak şebekeler tarafından tehdit edilmektedir. 2006 yılının Mayıs ayında, şehir genelinde en büyük uyuşturucu çetesi üyeleri tarafından 1300'ün üzerinde saldırı gerçekleştirilmiştir. Eş zamanlı olarak bölgenin 73 hapisanesinde ayaklanmalar meydana gelmiştir. Koordineli saldırılar kenti kaplayarak hükümeti, cezaevi uyuşturucu çetesi ile müzakerelere girmeye zorladı. Böyle bir durumun ortaya çıkmasından daha rahatsız edici olan, dünyanın sekizinci

büyük ekonomisine sahip bir ülkenin, büyük bir polis gücü oluşturmaya rağmen çetenin kökünü kazıyamamış olmasıdır

Tipoloji: Rio gibi, Sao Paulo da orta derecede entegre bir şehirdir. Gelecekteki mega kentlerin neye benzeyeceğinin bir örneğini oluşturmaktadır: ekonomik açıdan canlı ve hayat dolu, fakat aynı zamanda içeride istikrarsız.

Önemli bulgular: • Alternatif yönetimler tarafından yönetilen bölgelerle, yasadışı şebekeler ve mobil iletişim bağlantılarının birleşmesi, devlet dışı aktörlerin şehrin otoritesine ve ulusal otoriteye meydan okuyabilecekleri bir ortam oluşturmaktadır. Bir hapishane uyuşturucu çetesi, mobil telekomünikasyon kullanımı yoluyla, hükümet tarafından tespit edilmeden, Sao Paulo cezaevlerinde ve favelalarda yasadışı uyuşturucu ağlarını yönetmeyi başardı. 2006 yılında şehir genelinde ve cezaevlerindeki koordineli saldırılar devlet dışı aktörlerin nasıl stratejik tehdit oluşturabileceklerine bir örnektir.

Aynı ülkede olmalarına rağmen, Rio ve Sao Paulo birbirinden farklıdır ve bu şehirlere farklı yaklaşımlar gerekebilir. Her iki şehir de uyuşturucu çetelerinden gelen tehditlerle karşı karşıya olsa da, geçmişleri ve büyüme modelleri birbirinden farklıdır. Brezilya'nın tarihsel başkenti Rio'da, hoşagitmeyen yerlerde büyüyen favelalar etrafları kentsel gelişme ile çevrildi. Sao Paulo'nun yüzyıllık ani büyümesi, gelişmiş bir çekirdek ve çevrenin kasten ihmal edilmesiyle sonuçlandı. Tek bir "şehir sistemi" bu ortamların her birindeki karmaşıklığı yeterince yakalayamaz.

Şehirlerdeki istikrarsızlık kaynakları (örn. zengin ve yoksul arasındaki ayrışma gibi) ilk başta ABD çıkarlarına yönelik stratejik tehdit olarak görünmese de, mobil iletişimle güçlenmiş bir suç şebekesinin dramatik yükselişi, ulusal çıkarları veya ülkeyi tehdit edebilen devlet dışı silahlı grupların nasıl ortaya çıkabileceğini göstermektedir. 2001 yılında tek bir hapishanede oluşturulan suç çetesi PCC, sadece beş yıl sonra Brezilya'nın en büyük kentini felç etmeyi başardı. Bu, bir megakenti bozabilen düşman aktör örneği, düşman grupların, bu çevrelerden güç yansıtabilecek, yerel yönetişimlere meydan okuyabilecek ve istikrarsızlığı kışkırtacak bir potansiyel modelidir.

Vaka Çalışması: Lagos, Nijerya

Özet: Lagos dünyanın en hızlı büyüyen şehirlerinden biridir. Nüfus patlaması yaşayan şehir, 1950'li yıllarda 270.000, 1960'larda 2.7 milyon, bugün ise 20 milyonun üzerinde insanı barındırmaktadır. Gelecek yıl nüfusunu, 25 milyonu aşması bekleniyor. Nüfus artışı çoktan kentin altyapı kapasitesini aştı; iddialı ve iyi düşünülmüş olmalarına rağmen mevcut

kentsel planlama çabalarının öngörülebilir gelecekte güvenlik ve istikrarı etkin bir şekilde arttırma olasılığı düşük görünüyor. ise Boko Haram gibi terör örgütlerinin henüz Lagos'a sızmış olmamalarına rağmen, gelecekte karşılaşılabilecek bir husustur.

Nijerya bölgesel bakımdan büyük bir ekonomik güçtür ve hem ekonomik kapasite ve hem de güvenlik işbirliği açısından, Afrika kıtasında inanılmaz önemli bir partner olma potansiyeline sahiptir. Lagos'daki en küçük bir fırsat olanağı da, en az riskler kadar önem taşımaktadır.

Tipoloji: Lagos gevşek biçimde entegre olmuş bir megakenttir. Federal, eyalet ve yerel düzeylerde yönetim ve güvenlik yapıları mevcuttur; ancak altyapı ve kaynaklar üzerindeki baskıyı hafifletmek için yönetmelikleri uygulama yetenekleri sorunludur.

Önemli Bulgular: • Kitlesel nüfus göçü, hükümetin gözetim ve denetim kapasitesini aşmakta ve sistemin ihtiyaçlarını, hükümetin kapasitesinin çok ötesine itmektedir. Yetkililer, toplu göçü karşılamak için yatay yayılmayı azaltmayı ve dikey yoğunlaşmayı teşvik etmektedirler..

Lagos'un büyüklüğü göz korkutucudur. Lagos anakarası, (3400 km2 yüzölçümüyle Rhode Island'dan % 25 daha büyük) çoğunluğu 1-3 katlı binalar ve resmi olmayan yapılardan meydana gelen sürekli kentsel yayılmadan oluşmuştur. Bunların çoğu, alternatif yönetimlerle yönetilen derme çatma gecekondu semtleri ve teneke mahallelerdeki toprak yollar ve dar sokaklarla birbirine bağlanmıştır.

• Makoko gecekondu bölgesi, sadece Nijerya'nın değil, dünyanın da en yoksul bölgelerinden biridir. Gecekonduların çoğu Lagos gölü üzerindeki hiçbir inşaat standardına uygun olmayan kulübelerden oluşur. Bununla birlikte bir okul sistemi, sağlık tesisleri ve hatta baz istasyonları vardır. Gelecekte gelişmekte olan megakentlerde alternatif yönetim altındaki alanlar daha yaygın olacaktır.

Askeri İlişki: Nijerya'nın güvenliği, tüm Batı Afrika'nın kırılğan güvenliğini sağlamak için önemlidir. Ancak

Lagos, göreceli güvenliğini sağlama kabiliyeti nedeniyle henüz askeri planlamacıların önemli bir odak noktası değildir. Lagos'un, büyük bir doğal afet ya da göze batan servet eşitsizliğinden kaynaklanan önemli bir toplumsal kargaşalık yaşaması halinde, mevcut güvenlik güçlerinin bununla başa çıkmaları mümkün görünmemektedir. Bu durum, dış yardımın gerekli olma olasılığını artırmaktadır ve Nijerya'da Amerika'nın önemli ekonomik çıkarları dikkate alındığında bir ölçüde ABD askeri yardımı teklif edilebilir. Lagos ayrıca Çin'in önemli varlığı nedeniyle da gelecekteki vaka çalışmaları için ilginç olacaktır. Acaba gelecekte ABD ve Çin'in Ni-

jerya'ya ortak askeri yardımları mümkün olabilir mi?

Vaka Çalışması: Dakka, Bangladeş

Özet: Zayıf yönetim ve doğal afetlerden kaynaklanan riski yüksek olan, ve hızla büyüyen bir devlet olarak, Bangladeş hızlı kentleşmenin zorluklarıyla karşı karşıya kalan gelişmekte olan ülkelerin bir örneğidir. Dakka'nın gergin akış sistemleri (ulaşım, elektrik, su, kanalizasyon, haberleşme, vb) ve zayıf altyapısı, dünyanın bu en yoğun şehrinde zaten mevcut olan sorunları arttıracaktır.

Tipoloji: Dakka, önemli istikrarsızlık kaynakları ve yetersiz esneklik kapasitesine sahip, gevşek biçimde entegre olmuş bir şehirdir.

Önemli Bulgular: Yaygın yolsuzluk, Dakka'nın esnekliğini gelişmesini önlemektedir. Şehir bağlantılılık, yedekleme, geribildirim döngüleri, çeşitlilik ve esneklik için gerekli olan kaynakları toplama ve biriktirme yeteneğinden yoksundur. Bunun nedeni, neredeyse her seviyedeki yolsuzluklardır.

Bölgeye özgü yönetim, coğrafya ve iklim zorlukları, izlenemeyen düzensiz ve hızlı büyümeyi tahrik etmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak 2030 yılına kadar Dakka'ya 20 milyon iklim mültecisi geleceği tahmin edilmektedir.

- Dakka ülkenin kültürel, ekonomik ve nüfus merkezidir. Bu hükümetin, genellikle ulusal sorunlar pahasına, şehir operasyonlarına yakından odaklanmasına yol açar. Yaygın bir düşünceye göre, Dakka nereye giderse Bangladeş de oraya gider.

Dakka 2011 Haiti depremini cüce gibi gösterecek büyük bir doğal afet potansiyeline sahip, kırılğan bir şehirdir. Seçilmiş bir şehir yönetimi olmaması ve yaygın yolsuzluk mahallelerle ve ulusal düzeyde arasında bir kapasite boşluğu yaratmıştır. Düzensiz inşaat yapımı, şehirde depreme dayanıklı olmayan çok katlı binaların çoğalmasına yol açmıştır. Bangladeş Afet Yönetimi Departmanı, 7.0 veya daha yüksek bir deprem sırasında büyük olasılıkla en az 76.000 binanın çökeceğini tahmin etmektedir.

Dakka'da Bangladeş ordusu, ABD Ordusu için kritik bir ortaktır. Ülke-deki en saygın kurumlardan biri olan ordu, kentteki krizlere düzenli olarak tepki vermektedir. Ordu, kenti sekiz adet tümen ölçekli alana bölmüştür ve yerel liderlikle düzenli irtibat yürütmektedir. Dahası, işlevselliklerini sağlamak için subayların kendi temel önem taşıyan ulusal ve şehire ait kurumlara, subaylar yerleştirilmiştir.

Ordu, şu anda yapılandırıldığı gibi, Dakka gibi bir megakente konuşlanmak ve burada tutunabilmek için mücadele edecektir. Mevcut lojistik ve

ulaştırma altyapısı büyük ölçekli, konteyner temelli nakliyatı kaldıramamaktadır. Şehir içinde birçok alanda askeri araçlar için kara hareketi sınırlıdır ve bu durum, taktiksel bir manevra ya da ikmal için geçerli yöntemleri uygulama çabalarını karmaşık bir hale getirir. Zaten aşırı yüklenmiş ulaştırma altyapısı halihazırda 15 milyonu aşkın kişiye hizmet etmektedir.

Sonuçlar:

“Hayalgücü, genellikle bürokrasilerle ilişkili bir hediye değildir. Bu nedenle hayalgücünün çalıştırılmasını rutin hale getirmek, hatta bürokratikleştirmenin bir yolunu bulmak çok önemlidir. Bunu yapmak, uçakların silah olarak kullanılabileceğini hayal edebilen bir uzman bulmaktan daha fazlasını gerektirir.”

9/11 Komisyon Raporu

Bir megakent, bir kara gücünün operasyon yapmak için görevlendirilebileceği tek ortam değildir, ancak potansiyel olarak, bu ortamların en zorlusudur. Ayrıca, bu ortam, Ordu'nun, askeri güce katkısının benzersiz bir biçimde yararlı olduğu bir yerdir. Bu çalışmanın tamamı, Ordu'nun Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırmalar Grubu, Cohort II Nihai Raporunda gözden geçirilebilir. Bu çalışma, megakent ortamının stratejik önemini ve Ordunun bundan çıkaracağı dersleri değerlendiren ilk çabaları içermektedir. Bu grubun iddiası, megakentlerin kaçınılmaz olduğu ve bu nedenle, Ordu'nun buna verilecek ulusal tepkiyi yönetmesi gerektiğidir ve Ordu, şu anda bunun için hazırlıksızdır.

Megakentlerin oluşması kaçınılmazdır. İnsanlığın şehirlere doğru hızlanan göçü yadsınamaz. Kentler, insanların yaşam alanı olarak, istikrarsızlık kaynaklarının birleştiği ağırlık merkezleridir. Küresel bağlantılılığın daha küçük hale getirdiği dünyada, uzak megakentlerden kaynaklanan tehditler Amerikan çıkarları, müttefikleri ve anavatanı için tehdit yeteneğine sahip olacaktır. Eğer askeri güç, insanların yaşam alanındaki stratejik hedeflere ulaşmak için bir araç ise, o zaman kesinlikle bu ortamda istihdam edilecektir.

Ordu Öncülük Etmelidir. Karada sürekli operasyonlar için kuvvet hazırlama sorumluluğu Ordu'ya emanet edilmiştir. Megakentin meydan okumasına karşı sorumluluk alacak ve bu yerlerde odaklanmış bir dayanışma grubu oluşturup güçlendirecek ve büyük kentsel ortamlarda yeni stratejik, operasyonel ve taktik yaklaşımlar formüle etmesi gereken kurum, Ordu'dur.

Ordu şu anda Hazırlıksızdır. Ordu, kentsel mücadele konusunda uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, o kadar karmaşık ve kaynaklarının

kapsamı dışında bir çevre ile karşı karşıya kalmamıştı. Irak ve Afganistan'daki on yıllık savaş, Ordu'ya, kendini, operasyon yapmakla görevlendirileceği karmaşık ortamlara göre şekillendirmesi gerektiğini öğretmiştir. Şimdi megakentlerle ilgili olarak başlaması gereken süreç budur.

Şu an itibariyle, megakentler stratejik sürprizlerin ortaya çıkabileceği kör noktalar. Ordu, yarın bu yerlerden birine hareket etme emri alabilir. Megakentlerin büyüklüğü ve önemi arttıkça, bu, muhtemel hale gelir. Her biri birbirine benzemeyen megakentlerde başarılı olabilmek için, uyum kabiliyeti yeterli olmayacaktır. Şimdi ordu için, bu yerlere ilişkin kavrayış sürecini geliştirme ve Doktrin, Organizasyon, Eğitim, Malzeme, Liderlik, Personel ve Tesisler bakımından kendi kendisiyle yarışma zamanıdır. Gelecek için bir kuvvet inşa etmek, hayal gücü ve cesur seçimler yapma isteği gerektirir. Koşullar ortaya çıktığında Ulusa doğru aracı sunmak için kendini hazırlamak, Ordu'nun sorumluluğundadır.

Geleceğe Doğru

Bir megakentten kaynaklanan bir tehdite karşı Ulusal tepki, birleşik ve kurumlararası olacaktır. Kongre, Başlık 10 altında, Orduyu organize etmek, eğitim yapmak ve öncelikle karada hızlı ve sürekli operasyonlar için kendisini donatmakla için görevlendirmektedir. Sonuç olarak, Ordu, kaçınılmaz değilse de, bu muhtemel görevi yürütmek için Ulusu hazırlamada öncü olmalıdır.

Ordu stratejik hedeflere ulaşmak üzere Ulus'a askeri seçenekleri sunmak için öncülüğü alırken, diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki sorular üzerinde çalışmak gerekmektedir:

- Kuvvetlerin mevcut Bölgesel Diziliş yapısı megakentte stratejik hedeflere ulaşmak için gerekli olan bölgesel uzmanlığı etkin bir şekilde geliştiriyor mu ?

- Mega kent, askeri güçlerin stratejik olması gereken bir ortam mıdır ? Stratejik askeri güç anlatısı için uygun bir gelecek meydan okuma olarak hizmet edebilir mi?

- Ordu, megakentlere odaklanmış, istihbarat topluluğu, akademik ve operasyonel gücü birleştiren bir dayanışma grubunu nasıl kurumsallaştırabilir ?

- Ordu'yu bu yeni ortamda başarılı olmaya hazırlamak için hangi kurumsal paradigmaların değişmesi gerekiyor?

- Ordu, ortamı daha iyi anlayabilmek için hangi partnerleri (Özel Harekat Kuvvetleri, Barış için Devletlerle Ortaklık, uluslararası partnerler vb.)

kullanabilir ?

• Ordu, şehirle bilimi ve megakent ortamının karmaşıklığını incelemek ve kendini eğitmek için her düzeyde Profesyonel Askeri Eğitim'i nasıl kullanabilir ?

Ordu büyük ABD şehirlerinde eğitim, test ve deney yapmasını kolaylaştırmak için sivil-asker ortaklıkları nasıl kurar ?

Ordumuz, megakentlerin meydan okuyuşunu sahiplenmelidir. Ordu görevini bilir; Ordu müdahil olduğu topluluğu bilir; Ordu, bu ortam için şu anda hazırlıksız olduğunu bilir. Görev göz önüne alındığında, Ordu zamanı geldiğinde, Ulusun, Ordu tarafından düşünülerek ve yürütülmeye hazırlanmış askeri seçeneklere sahip olmasını sağlamak için şimdiden hazırlanmalıdır.

Referanslar :

-- United Nations. 2011. World Urbanization Prospects, 2011. Department of Economic and Social Affairs. New York.

-- United States Agency for International Development, USAID Policy.

-- United Nations. 2012. Harnessing the Dual Global Trends of Urbanization and the Demographic Youth Bulge, 2012. UN Habitat. New York.

-- McKinsey Global Institute. 2011. Urban World: Mapping the economic importance of cities, 2011. -- U.S. Energy Information Administration. 2013. Nigeria, 2013.

-- Demographia. Demographia World Urban Areas (Built-Up Urban Areas or World Agglomerations).

-- Strategic Studies Group. February to May 2014. Engagements with intelligence officials within the National Capital Region.

-- U.S. Army. 2006. FM 3-06, 2008. FM 2-91.4: Urban Operations. Department of the Army. Washington, D.C.: Government Printing Office, Ch 1.

-- Goode, Steven. 2009-2010. A Historical Basis for Force Requirements in Counterinsurgency. Carlisle : US Army Strategic Studies Institute

-- Rawlinson, Kevin. 2014. Turkey blocks use of Twitter after Prime Minister attacks social media site. The Guardian.

-- Kilcullen, David. 2013. Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerilla. Oxford: Oxford University Press.

-- Goldstone, Jack in: Turchin, Peter. 2013. Modeling Social Pressures Toward Political Instability. Cliodynamics: The Journal Of Theoretical & Mathematical History 4, no. 2: 241.

-- The U.S. Office of the Director of National Intelligence, National Intelligence Council. November, 2008. Global Trends 2025: A Transformed World.

-- Bellemare In Ogonnaya, Ufiem Maurice. Arab Spring in Tunisia, Egypt and Libya: A Comparative Analysis of Causes and Determinants, 4-16.

-- Dias, Camila Nunes and Salla, Fernando. 2013. Organized Crime in Brazilian Prisons:

The Example of the PCC. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2, 397.

-- Taleb, Nassim N. 2014. *Antifragile: Things That Gain From Disorder*. New York: Random House Trade Paperbacks.

-- Zolli, Andrew, and Ann M. Healy. 2013. *Resilience: Why Things Bounce Back*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.

-- Florida, Richard. 2011. If US cities were countries how would they rank. *The Atlantic* On-line.

-- Moss and Quing. 2012. *The Dynamic Population of Manhattan*.

-- Consolidated Edison Company of New York. 2013. *Post Sandy Enhancement Plan*.

-- BBC News Asia-Pacific. July 13, 2012. *Profile: Thailand's reds and yellows*.

-- Discovery News. November 7, 2011. *Floods Show What Lies Ahead for Sinking Bangkok*.

-- Lila, Muhammad. April 7, 2013. *Touring the Canals, Life Blood of Bangkok*. ABC news.

-- Stahlberg, Stephanie Gimenez. *The Pacification of Favelas in Rio de Janeiro: Why the program is working and what are the lessons for other countries*. The Freeman Spogli Institute for International Studies at Stanford University.

-- Domit, Myrna. 28 November 2010. *Brazilian Forces Claim Victory in Gang Haven*. The New York Times,

-- Central Intelligence Agency. 2014 *CIA World Factbook, Country Comparison: GDP (Purchase Power Parity)*.

-- Martin, Molly. Spring 2012, *Mega-Cities & Mega-Events: Lessons from Favelas for the Future*. The Foreign Military Studies Office,

-- Gay, Robert. 2009. *From Popular Movements to Drug Gangs to Militias: an Anatomy of Violence in Rio de Janeiro*. Pages 29-51 in *Mega-Cities: The Politics of Urban Exclusion and Violence in the Global South*, edited by Kees Koonings and Dirk Kruijt, Zed Books, London and New York, 38.

-- Fix, Mariana. *The Case of São Paulo. The Laboratory of Human Settlements, Architecture and Urbanism* College of the University of São Paulo, 8.

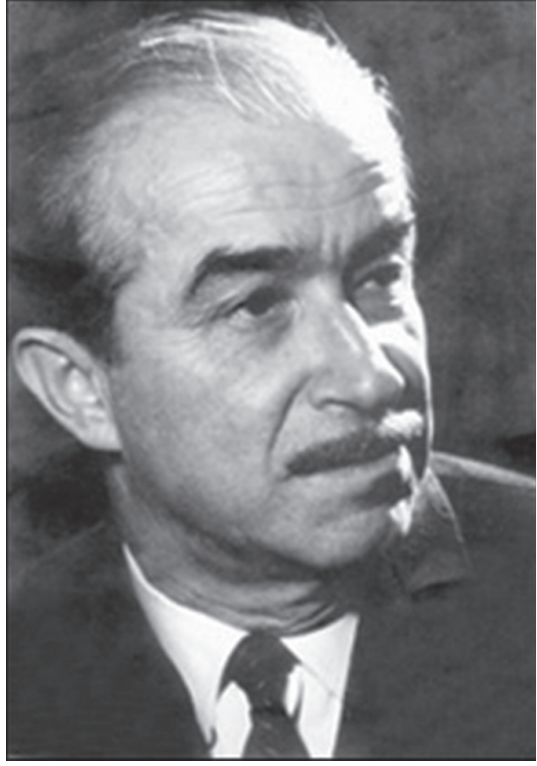
-- United Nations Human Settlements Programme. *Sau Paulo: A Tale of Two Cities*.

-- Dias, Camila Nunes and Fernando Salla. 2013. *Organized Crime in Brazilian Prisons: The Example of the PCC*. *International Journal of Criminology and Sociology*, no 2: 397.

-- Langewiesche, William. April 2007. *City of Fear*. Vanity Fair,

-- Winter, Bryan. 7 November 2012. *Brazil Struggles to Halt Murders of São Paulo*

İşçi Sınıfımızın Büyük Romancısı Orhan KEMAL

Yusuf Erdem

Birinci Bölüm

Orhan Kemal; çok okunan, kitapları tekrar tekrar basılan ve çok sevilen bir yazar; gerçekçi edebiyatımızın büyük romancısı, öykü ve oyun yazarı.

Ne var ki herkesin ayrı bir Orhan Kemali var; herkes bulunduğu yerden ona bakıyor ve herkes ayrı bir Orhan Kemal sureti görüyor. Bu yazıda ben, benim Orhan Kemal'imi anlatmak istiyorum. Bulduğum yerden, yani bir devrimci gözüyle onun yaşamına, sanat anlayışına, insana ve dünyaya bakışına, kişiliğine ve mücadelesine bakmak istiyorum.

Yaşamının Ana Çizgileri:

15 Eylül1914Adana- 2 Haziran1970Sofya

Orhan Kemal'in yaşamının tüm ayrıntılarını çeşitli kitaplarda ve internet sitelerinde kolayca bulabilirsiniz. Burada beni ilgilendiren onun sanatını derinden etkileyen ve biçimlendiren yaşam çizgileridir. Sanatını

yoğuran bu temel yaşam çizgilerini özellikle öne çıkararak anlatmak istiyorum.

Orhan Kemal, 15 Eylül 1914’de Adana’nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası Abdülkadir Kemâlî Bey, varlıklı bir çiftçi, iyi eğitim görmüş bir avukat ve muhalif bir politikacıdır. 1. BMM’nde Kastamonu milletvekili ve hatta bir ara bakan –ki bu bakanlığı birkaç gün sürmüş, nerdeyse silah zoruyla bu bakanlıktan istifa ettirilmiştir- ve bütün İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanan iflah olmaz bir muhaliftir. Orhan Kemal, böyle bir babanın oğludur ve bütün bunlara karşın çocukluğu varlıklı bir aile ortamında geçmiştir.

Abdülkadir Kemâlî Bey, Adana’da Ahrar Partisi’ni kurar, gazete çıkarır, Ankara’nın öfkesini üzerine çeker ve öldürülmek korkusuyla Suriye üzerinden Beyrut’a geçer. Orhan Kemal de ortaokul 2. sınıfta öğrenimini yarım bırakıp babasını peşinden gider. Ordayken babasının aşçı dükkânında bulaşıkçılık, bir matbaada çıraklık yapar. Hama ve Beyrut’ta –bu göçmen ve sürgünler kentinde- geçim zorluklarını, yoksulluğu, her türlü sıkıntıyı tanır. Osmanlı’nın çöküşünün kalıntılarını, çok renkli bir insan mozaigini tanır. İnsanlara büyük bir ilgiyle ve merakla bakan, onları anlamaya ve sevmeye çalışan bir genç adamdır.

Yaklaşık iki yıl sonra (1932) Adana’ya döner. Bir yanda futbol merakıyla top peşinde koşturup, öte yandan eğitim eksikliğini bol bol kitap okuyarak tamamlamaya çalışırken edindiği kitap tutkusu... Ayrıca avarelikler, ekmeğini kazanmak için girip çıktığı sayısız işler; pamuk fabrikalarında işçilik, ambar kâtipliği, hamallık, dokumacılık...

Yaşamını, dünyaya ve insana bakışını ve dolayısıyla sanatını derinden etkileyen olgu, bu sayısız insan arasında birkaç devrimciyi -traktör, patoz makinası tamircisini, fabrikalarda makine bakım ustasını- tanımış olmasıdır. Bu devrimci ustalar aracılığıyla TKP’yi tanır, bu örgütün üyesi ve daha sonra da Adana il örgütü yöneticilerinden biri olur. Hayatına, sanatına ve son nefesine kadar tertemiz tuttuğu dürüst emekçi ve devrimci kişiliğine yön veren en temel unsur budur. Bundan böyle hayat dediğimiz zengin kitabı da, insan dediğimiz derin kitabı da, edebiyat alanında - Gorki ve Steinbeck başta olmak üzere- kendi deyimiyle dünyanın bütün “namuslu realistleri”ni de daha bir dikkatli okuyacak ve daha derinden anlayacak ve anlatacaktır.

Askerlik gelip çatar. 1938’de Niğde’de askerliğini yaparken “Maksim Gorki ve Nazım Hikmet kitapları okumak”, “yabancı rejimler lehin-

de propaganda ve isyana tahrik” suçundan 5 yıl hapis cezasına mahkûm edilecek; Niğde ve Kayseri Cezaevlerinden sonra 1940’ta, Bursa Cezaevi’ne nakledilecektir.

Bursa Hapishanesi’nde gerçekleşen -“Nazım Hikmet’le Üç Buçuk Yıl” adlı anı kitabında anlattığı- bu mutlu rastlantı onun için son derece yetiştirici oldu. Daha tanışır tanışmaz ona derin bir dostlukla bağlandı. Nazım Hikmet’in toplumcu görüşlerinden etkilendi; kendisinden Fransızca, felsefe, siyaset dersleri aldı. Ve en önemlisi de Nâzım sayesinde şiir hevesinden vazgeçip gerçekçi öyküler yazmaya yönelmesi, edebiyatımızın en büyük kazançlarından biri oldu. Şiirimizin 2. Yeni Akımı sanatçılarının elinde soyut kapalılıklara yöneldiği bir dönemde, Orhan Kemal’in öyküleri toplumsal gerçekçiliğin en güçlü örnekleri olarak edebiyat dünyasına girdi.

İlk öykülerini Orhan Raşit takma adıyla yayımladı. “Orhan Kemal” adını ise ilk kez 1943’te İkdâm Gazetesi’nde yayımlanan “Asma Çubuğu” öyküsünde kullandı.

1950’de tam bir yazı emekçisi olmak ve ekmeğini yalnızca yazarak kazanmak kararlılığıyla İstanbul’a geldi. Yoksulluk içinde, ama hiç kimseye avuç açmamak için hiç durmadan yazıp üreterek direnen bir hayat başladı. Tam bir yazı emekçisidir artık. Aşırı sömürülen kalem emeğiyle geçimini sağlamak ve yaşamını sürdürmekte sonuna dek direndi. Kimselere avuç açmadı, boyun eğmedi. Ekmek kavgasında ne denli zorlanırsa zorlansın, devlete, düzen partilerine, bürokrasiye yaklaşmaya tenezzül etmedi; kalemini satmadı, dilini korkak alıştırmadı, yazarlık onurunu korudu.

1958’de Sait Faik Hikâye Armağanı’nı “Kardeş Payı” adlı öyküsü ile aldı.

1966’da bir ihbar üzerine “hücre çalışması ve komünizm propagandası yaptıkları” gerekçesi ile iki arkadaşı ile birlikte tutuklandı; “suç teşkil eden bir cihet bulunmadığı” yolundaki bilirkişi raporu üzerine bir ay sonra serbest bırakıldı.

Özetle, Orhan Kemal; görmüş geçirmiş varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olmasına karşın, ömür boyu sürekli yoksulluk çekti. Haliç kıyısında yoksul bir çevrede oturuyor, geçim sıkıntısı hemen hiç bitmiyordu. Çocuklar yattıktan sonra mutfak masası üzerindeki daktilosunun başında sabahlara kadar dergiler için öyküler, gazeteler için roman tefrikaları, yayınevlerine roman, film senaryoları... yazdı

durdu. Çalıştığı ortam, çoğu zaman yanan sobadan ve üzerinde fıkırdayan bir çaydanlıktan bile yoksun olurdu. Bu kadar yoğun çalışmaya karşın yıllarca kıt kanaat geçinebildiler bu kentte.

Ama hep fotör şapkası, boyunbağı, ütülü pantolonu, pırıl pırıl siyah ayakkabılarıyla görürdünüz. Alçakgönüllüydü. Çok bunaldığı, kızdığı zamanlar küfrettiği olurdu. Sanatçı dostlarına ve aralarında yaşadığı emekçilere hep saygılıydı. Edebiyat dünyasına yeni adım atan gençlere –tıpkı ustası Nâzım gibi- hep yakınlık ve yol gösterir, onların elinden tutardı.

1967’de “72. Koğuş” oyunu ile Ankara Sanatseverler Derneği tarafından en iyi oyun yazarı seçildi. Birkaç yıl sürekli oynanan bu oyunun geliri sayesinde ömrünün ancak son birkaç yılında pek geçim sıkıntısı çekmedi.

1969’da Türk Dil Kurumu Ödülü’nü ve Sait Faik Hikaye Armağanı’nı “Önce Ekmek” adlı kitabı ile aldı.

1970 yılında hem Bulgaristan ve Romanya Yazarlar Birliği’nin davetlisi olarak, hem de yarım kalmış bir tedaviyi tamamlamak üzere gittiği Sofya’da 2 Haziran 1970 günü yaşamını yitirdi. Cenazesi yurda getirildi ve Zincirlikuyu mezarlığına gömüldü.

Yaşamının Sanatçı Kişiliğine Etkisi:

Mustafa Baydar’la yaptığı söyleşide (Diyorlar ki, s.113-118) ; yaşamının, sanatını derinden etkilediğini belirttikten sonra sözlerini şöyle sürdürür:

“... Zaman zaman düşünürüm, on altı yaşımdan itibaren ekmeğimi kazanmak zorunda kalmasaydım ne olurdu? Meselâ baba evinin rahat ekmeğiyle tahsilimi normal şartlar altında yapıp, yüksek bir diploma sahibi olsaydım... Belki de herhangi bir memur olur, dümdüz bir hayat sürerdim. Yahut gene yazar olur, ihtimal hikâyeler, romanlar yazardım ama, konularım her halde bugünkü konular olmaz; rahat ekmekle yetinip yaşayan insanların hayatları, yahut da o insanları eğlendirmek, (onlara) hoşça vakit geçirtmek endişesi güden konular olurdu. Çünkü bilip tanıdığım çevreler, bu çevreler olacaktı.”

Orhan Kemal’in bütün yaşamı, emeğiyle yaşayan “küçük insanlar” arasında geçti; onların arasında ve onlardan biri olarak yaşadı; 1950’ye kadar –yazı yazmak dışında- sayısız işlere girip çıktı: Beyrut’ta babasının aşçı dükkânında bulaşıkçılık, matbaa işçiliği; Adana’da hamallık, pamuk tarlasında veya kütlü fabrikasında işçilik, ambar memurluğu,

kâtiplik...

Ekmek derdinin insanları köklerinden koparıp Çukurova'nın bereketli topraklarına savurduğu köylü-işçilerden, devrimci makine ustalarına; her türü düşmüş-düşürülmüş insanlardan, yeni zenginlere kadar her sınıftan insanı yakından tanıdı. Askerlik sırasında “Nâzım Hikmet, Maksim Gorki okumak, okutmak; komünizm propagandası yapmaktan” tutuklanıp Niğde, Kayseri, Bursa cezaevlerinde düşmüş, düşürülmüş insanlarımızı yazgılarının bütün ayrıntılarıyla tanımak fırsatını buldu. İstanbul'a geldikten sonra da hep kalem emeğiyle yaşamak için direnirken de, yine yoksul semtlerde oturdu, emekçilerle iç içe yaşadı. Köyden kente hızlı göçün ve nefes nefese ve düzensiz bir toplumsal değişimin yarattığı -ve halktan insanların kaderleriyle acımasızca oynayan- bir ortamı bütün benliğiyle en yoğun biçimde yaşadı.

Bütün bu yaşanmışlıklar ve hepsinden de önemlisi, bir komünist, bir TKP üyesi oluşu, yani sahip olduğu devrimci dünya görüşü; Orhan Kemal'in insana, topluma ve sanata bakışını derinden etkileyip biçimlendirdi. O, bir devrimci, bir emekçi olarak iç içe yaşadığı insanlarımızı dışarıdan veya yukarıdan değil, içeriden, onların arasından, onların bir eşiti olarak baktı. İnsanlarımıza, bir devrimci olarak -yani onları yargılamaya kalkışmadan- anlamaya çalışarak ve sevecenlikle yaklaştı. Şunları söylerken son derece haklıdır: “Anadolu, gerçek kimliği ile ancak bizimle hikâye ve romana girdi.” Anadolu insanına, gurbetçiye, işçi ve emekçiye aydının; “...bu işle ilgisi lütfen, merhameten, inayeten meşgul olması kabilindendi.”

İkinci Bölüm

Orhan Kemal Sanatının Güç Kaynakaları ve Ana Çizgileri: (2)

Sanatının Güç Kaynakları:

Orhan Kemal; Türk edebiyatının yetiştirdiği en büyük romancılarından, en özgün öykü ve oyun yazarlarından biridir. Orhan Kemal, yaşamı -yoksul kesimin, işçilerin, öğrencilerin, “sokaktaki adamın” yaşamını- anlatan öykü ve romanlar yazmış ve insan-toplum ilişkilerini gerçekçi bir dille yansıtmıştır. 27'si roman, 19'u öykü kitabı olmak üzere 51 yapıt bırakmıştır. Ayrıca o; işçi sınıfının zor yaşam koşulları içinde yoğrulmuş, kalemini ve tüm yaşamını bu sınıfın ve tüm emekçilerin örgütlü kurtuluş mücadelesine adanmış bir devrimcidir. Gerçekçi edebiyatımıza “Orhan Kemal bakışı” diyebileceğimiz özgün bir bakışı armağan etmiş usta bir romancıdır.

Yazımızın ilk bölümünü bitirirken Orhan Kemal'in sanatını besleyip biçimlendiren iki temel güç kaynağına değinmiştik: Birincisi; sürgün yıllarında, Çukurova'da çok çeşitli işlerde çalışırken, cezaevlerinde ve 1950 sonrası İstanbul'unda yakından tanıdığı, büyük bir merak ve sanatçı duyarlılığıyla incelediği zengin insan malzemesi; ikincisi de "... bir komünist, bir TKP üyesi oluşu, yani sahip olduğu devrimci dünya görüşü." Bu iki kaynak, Orhan Kemal'in eşsiz sanatçı yeteneğiyle birleşip kaynaşarak onun insana, topluma ve sanata bakışını derinden etkileyip biçimlendirdi.

Marksist bir sanatçı olması; kendisine yaşamın yüzeyindeki görününün ötesine geçerek derinlere inip, asıl görülmesi gerekenleri görebilmesi olanağını kazandırmıştır. Bu ise gerçekliği, bütün bağlantıları, bütün ilişki ve çelişkileri, değişimi ve hareketi içinde görebilmesi demektir. Toplumcu gerçekçi bir sanatçı olarak hayatın gözlerinin içine dimdik bakabilmesi, yani gerçekliği görmek istediği gibi değil de, -canını çok acıtmış olsa bile- olduğu gibi görmesi ve göstermesi eserlerine olağanüstü bir sahicilik ve inandırıcılık gücü vermiştir. Ancak kimi zaman tam bir karabasan etkisi yaratan mevcut gerçekliğin en acılı, en umut kırıcı anlarında bile yazarın insandan ve gelecekte umudunu kesmediğini görürüz. Yapıtlarının en can yakıcı bölümlerinin üzerine bile işçi ve emekçiler eliyle -ki mücadele içinde kendileri de arınıp çelikleşerek değişip dönüşeceklerdir- inşa edilecek olan geleceğin özgür dünyasının ışıltısı, devrimci iyimserliği düşecektir. Çünkü bir devrimci sanatçı olarak hayata tarihsel koordinatlar üzerinden (geçmiş-bugün-gelecek) bakabilme gücündedir.

Orhan Kemal, bir devrimci, bir emekçi olarak iç içe yaşadığı insanlarımızı -daha önce de belirttiğimiz gibi- dışarıdan veya yukarıdan değil, içeriden, onların arasından, onların bir eşiti olarak baktı. İnsanlarımıza, onları yargılamaya kalkışmadan önce anlamaya çalışarak ve sevecenlikle yaklaştı. Çetin yaşam koşullarında düşen, düşürülen insanlarımızı da anlamaya çalıştı, onları da sevdi. Ona göre kötülüklerin ana kaynağı; bozuk, çarpık ve adaletsiz toplum koşullarıydı. "Toplum suçu hazırlar, insan da o suçu işler ve suçlu olur." diye düşünüyor ve "İflahsızın Memet"i sevdiği kadar, "Berber Reşit"i de seviyordu. Ve bir devrimci olarak biliyordu ki; maddi sefalet, çoğu insanı manevi sefalete sürükler. Asıl suçlu olan, suça sürüklenen insanlarımız değil, merkezine insanı mutlu etmeyi koymak yerine, parayı ve kârı yerleştiren burjuva özel

mülkiyet düzenidir. “Ve neticede şuna vardım: İnsanoğlu, doğal olarak fena değil, kötü değil. Onu toplumun sosyal şartları kötü yapıyor. Hırsız yapıyor, katil yapıyor, eşkıya İskender yapıyor, efendim şunu yapıyor, bunu yapıyor.” (Beş Romancı Tartışıyor, S. 52). diyecekti bir tartışmada. Söz buraya gelmişken Marks’ın şu sözünü hatırlamamak olanaksız: “Mademki insanı içinde yaşadığı koşullar yoğurup biçimlendiriyor; o halde bu koşulları en insani şekilde yeniden biçimlendirmek gerekir.”

Bu şu anlama gelmektedir ki kötülükleri yok etmek istiyorsanız; sınıfları ve sömürüyü ortadan kaldıran eşitlikçi, özgürlükçü ve âdil bir toplumsal düzen kurun. Ve böylesi bir özgürlük toplumunda yalnızca kötülükler yok olmakla kalmaz, aynı zamanda –ve çok daha önemlisi- Engels’in deyişiyle “insan, potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilir.” Yani bir başka deyişle, her insan, bütün yeteneklerini çok yönlü olarak ve son sınırına kadar geliştirebilir ve bunların serpilip çiçeklenmesini sağlayabilir. Ve şunları söylüyordu Nurer Uğurlu’ya. “Ben halkımı, köylümü, bütün köylüleri, bütün fakir fukarayı seven bir yazarım.. Belirli bir takım şartlar yüzünden geri, bilgisiz, görgüsüz, pis kalmış insanların, imkâna kavuştukları zaman değişip gelişeceklerine, ileriliği benimseyeceklerine, uygarlaşacaklarına inanıyorum. (...)Yazmak için yaşamak, duymak, halkı algılamak gerekir.. Bir yazar için çok gereklidir halkın içinde kalabilmek...” (Nurer Uğurlu/Orhan Kemal’in İkbal Kahvesi, S. 63, 135-136, 16).

Orhan Kemal sanatının bir diğer güç kaynağı da elbet, okuduğu büyük yazarlar ve sanatçılardır. Bir defa, Bursa Cezaevi’nde Nâzım Hikmet’le karşılaşması, Orhan Kemal ve sanatı için büyük bir şans olmuştur. Büyük şair, ondaki anlatı (tahkiye) yeteneğini sezmiş ve onu öykü ve romana yöneltmiştir. Ayrıca sosyalist felsefeyi, ekonomi-politiği ve Marksist estetiği öğretmiştir ona. İkinci olarak, onu geliştiren bitmez tükenmez asıl hazine ise okuyup özümleyerek kendi sentezini yarattığı büyük yazarlardır. Mustafa Baydar’la gerçekleştirdiği konuşmada “bütün namuslu realistleri” okuduğunu söyler ve başka bir yerde de özellikle Gorki ve Steinbeck’in adını anar. Balzac’ları, Gogol’ları, Tolstoy ve Dostoyevski’leri... büyük bir susuzlukla okumuş, onları incelemiş, fakat onlar karşısında ezilmemiş ve Sabahattin Eyüboğlu’nun Montaigne için dediği gibi “...bin bir çiçekten bal özü toplamış, ama onların hiçbirine benzemeyen kendi balını yaratmıştır.”

İnsana ve Yaşama “Orhan Kemal Bakışı”:

• Orhan Kemal, insanlara hep anlayış ve sevecenlikle, hep umutla ve iyimserlikle bakar. En önemlisi de toplumcu gerçekçi edebiyatımıza –Fethi Naci’in deyimiyle- “Orhan Kemal bakışı” diyebileceğimiz farklı bir bakışı armağan etmiş usta bir romancıdır. Aydınlik gerçekçilik adını verdiğimiz bu anlayışın özü; insanları yargılamadan önce anlamaya çalışmak, onları biçimlendiren, kirleten içinde yaşadıkları acımasız toplum koşullarını görmek, emekçilere sevecen yaklaşmak ve “insandan ve gelecekten umut kesmemek” biçiminde ifade edilebilir. Bunu ortaya koyan en çarpıcı örneklerden biri şudur:

“Gurbet Kuşları”nda, onları çekemeyen hemşerileri Gafur’un gammazlamasıyla Mehmed ve Ayşe’nin gecekonduları yıkılır ve Mehmed de ‘yıkılır’ elbet. Orhan Kemal sonrasını şöyle anlatır :

”Yıkıyorlardı... Ortalık çığlık çığlığaydı, ortalık duman dumana... Memed de mahvolmuşçasına çöküvermişti evin yıkıntılarının önüne. Ayşe yanı başında. Bir ara gözüne Gafur ilişti: El feneriyle ciplerin çarpan ışıkları arasında gülümseyerek bakan memnun yüzü. Ayşe kızdı, deli oldu hatta. Kocasının, onun Mehmed’inin böyle kadın gibi çöküp ağlamasını mı gösterecekti ona? Omuzundan tutup çekti: Kalk lan, kalk. Gene yaparık, yenisini yaparık! “

İkinci örnek ise : “Bereketli Topraklar Üzerinde” adlı romanda anlattığı Hidayet’in Oğlu’nun tutumudur:

Her türlü pisliğe bulaşmış, para için adam (yaşlı ve cimri bir tefeci-yi) öldürmüş... çok aşağılık bir insan olarak tanıdığımız ‘Hidayet’in Oğlu’,fabrikanın nemli ortamında çalışırken ciğerleri iflas eden Köse Hasan’a sahip çıkar; oysa hemşerileri-arkadaşları onu yüzüstü bırakmışlardır. Hidayet’in Oğlu onun için Pazar yerinden sebze artıklarını toplar ve çorba kaynatıp sıcak sıcak içirir. Dahası var; Hasan’ı sırtına alıp helaya götürür : “Hela çukurunu çevrelemeye çalışan çuval parçasından birinin ucuyla Köse Hasan’ın kışını sildikten sonra adamı kıyıya aldı, donunu çekti, uçkurunu bağladı; yeniden sırtlayıp odaya getirdi, yatağına yatırdı.”

• Çok önemli bir ustalığı da emekçilerin acımasız yaşamın onlarda uyandırdığı kendiliğinden doğan öfkeyi ve bilinç filizlerini göstermesi; ama bunu asla abartmaması; kalemını tutması ve onların yerine kendisinin konuşmamasıdır. Ancak düzenin en çok hırpaladığı, bozduğu ve çamura buladığı insanlarımızdan bile umut kesmez; -daha önce de

vurguladığımız gibi- en kirlenmiş emekçide bile temiz, ışıltılı bir yan bulur; emekçilere de geleceğe de hep devrimci bir iyimserlikle bakar.

Sanatının Ana Çizgileri:

Orhan Kemal Kimleri, Niçin Anlattı?

İlk romanlarında kendisini, aile ve arkadaş çevresini anlatmış; kendisinden yola çıkarak dikkatini çevresine doğru yoğunlaştırıp genişletmeye başlamıştır. Çocukluk ve gençlik yıllarını konu alan Baba Evi ve Avare Yıllar adlı romanlarıyla edebiyat dünyasında adını iyice duyurdu.

Konu ve kahraman bulmakta hiç güçlük çekmeden, günlük yaşamında yakından tanıdığı, benzer bir yaşamı ve kaderi paylaştığı - yani hayatına karışmış ve hayatlarına karıştığı - yüzlerce insanın yaşamını, yazgısını, direncini, dramını büyük bir yalınlık ve inandırıcılıkla roman ve öykülerine aktardı. İlk gençlik yıllarından başlayarak ve özellikle cezaevi yıllarında en alttakileri de yakından tanımıştı.

Nurer Uğurlu'ya aşağıdakileri anlatmıştır: "...Tuttuğum yolda gücümce yürüyorum, yürüyeceğim. Yazmamak, kendimi ödevlendirdiğim kutsal ödevimden kaytarmak olmaz mı? (Dost, 1.6.1958).

"Adana'da, Milli Mensucat Fabrikasında uzun yıllar küçük memurluk, kâtiplik yaptım.. Gurbete çıkan, Adana'ya inen köylülerle tanıştım.. Çırçır işçileri.. Pamuk işçileri.. Onların mektuplarını yazdım.. Onların dilekçelerini yazdım.. Bu halk çocuklarının şehir madrabazlarının elinde nasıl sömürüldüklerini gördüm.. Ben yurdunu seven bir insan, bir yazar olarak, yurdumun kalkınmasının gerekleri üzerinde düşündüm.. Fikir yordum.. Fikir yormakla da kalmadım, bu çeşit romanlar yazarak eyleme katılmış oldum. Karınca kararınca tabii. İstiyordum ki, yurdum ...yükselsin... Yurdumu geri bıraktıran etkenler, koşullar ortadan kalksın..." (Nurer Uğurlu/Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi, S. 45).

Orhan Kemal'in kendisi de bir işçi ve emekçiydi; onlarla birlikte yaşıyordu, onları çok iyi tanıyordu, çok seviyordu. Ancak o, sınıf - bilinçli, yaratıcı ve örgütlü bir emekçiydi. Kalemimi, onların bilinçlenmeleri ve kurtuluşları mücadelesine adadı. "- İnsan sevdiklerinin refahını ister. İstemekle de kalmaz, bu refah ve mutluluğun gereklerini arar, bulur, açıklar. Ben de bu işi yapıyorum. Yurdumun ve yurdumun insanların mutluluğu, benim ve çocuklarımın da mutluluğu demektir. ... Ben kalemimi, aslında öteki milletlerden hiçbir bakımdan geri olmayan milletimin gelişmesini engelleyen şartlara karşı koymuş bir yazarım. Tuttuğum yolda gücümce yürüyorum, yürüyeceğim. Yazmamak, ken-

dimi ödevlendirdiğim kutsal ödevimden kaytarmak olmaz mı?” (Dost, 1.6.1958).

Öz ve Biçim Sorununa Bakış:

Olay örgüsünü, konuyu ve malzemeyi öne çıkardı; biçimsel ve sanatsal süslemeleri pek önemsemedi. Daha doğrusu, ev geçindirme zorunluluğu ve yetiştirilmesi gereken yazıların çokluğu yüzünden bunlara pek de vakit bulamadı. Onun için önemli olan, söylemek istediğini en inandırıcı, en doğru, en etkileyici ve en doğal biçimde okuyucuya ulaştırmaktı.

Özü (okura iletmek istediği muhtevayı) başa koyuyordu ama, o öze uygun biçim (söyleyiş) i, kafasında netleştirenceye kadar yazmaya başlayamıyordu. Yani öz ve biçim diyalektiğine çok önem veriyordu. Biçim konusu, “...yıllarca önce kafama takılan, beni zaman zaman şu ya da bu vesileyle kendisi üzerinde düşündüren bir konudur da, nasıl yazsam diye, biçimi üzerinde dururum. Öyle ya, öz belirgin. Biçim? Çünkü daha önce çeşitli biçimlerde bir şeyler yazmışsınızdır. Daha önce yazdıklarınızda kullandığınız biçimlerden ayrı, başka, çok başka olmalıdır. İşte gezip dolaşırken beni düşündüren noktalar bunlardır:

1) Öz- Niçin yazıyorum bu konuyu? Ne demek istiyorum?

2) Biçim - Nasıl söylemeliyim?

Yukarıdaki öz ve biçim çözümlenmişse, hele bir de nasıl başlayacağım kafamda satırлаşıvermişse, değme keyfime.”

“... Size bir Örnek: Bereketli Topraklar Üzerinde’nin ilk yazılışında Adana’daydım. Kafamda bu. Öz ve biçimini tespit etmişim de romanı yaşıyorum. Köse Hasan’ın ölüm sahnesine takılmıştım. O sırada tam Seyhan kıyısındayım. Kendi kendime mırıldanarak, Hasan’ın hemşerisine vasiyetini en iyi biçimde vermek için nasıl dedirtmeliyim diye, bir, beş, on, tekrarlar yapıyorum. Birden istediğim klişe düştü kafama: “-Kardaşlar, beraber tuz epmek yidik. Ola ki, benim size hakkım geçmiştir. Benim iflahım kesik...” falan der ya? Oralara gelince bir an Köse Hasan oldum sanki. Elimde kızım için satın aldığım saç tokası. Hemşerilerime bunu kızıma götürmelerini vasiyet ediyorum. Öyle dokundu ki, başladım ağlamaya. Çevremde insanlar. Görmelerinden de çekiniyorum. Açtım adımlarımı ama, hemen kâğıda kaleme sarılıp o pasajı notladım.”

“... Çoğu zaman öz ve biçim iyice belirlenmiş, hatta yazılmaya da başlanmış olabilir. Olabilir ama, attığım taş istediğim kuşu vuramamış-

tır. Yâni, “Bayram haftası” demek istedim, yazdıklarımın “Mangal tahtası” çıkar. O zaman, bir iç huzursuzluğudur başlar. Günler, haftalar, bazen aylar... sonunda kaldırıp atar, unutmaya karar veririm. Ne mümkün? Zaman zaman, başını çıkarır içimden, bana kendini gösterir. Yıllardan sonra, hiç ummadığım, hatta onu düşünmediğimi sandığım bir an kafama düşüverir. İstedğim olmuş, attığım taş istediğim kuşu vurmuştur. (1).

Orhan Kemal, bu konuyu şu yalın sözle en özlü ve dupduru biçimde bilince çıkarmaktaydı: “...eserin estetik, sanat değeri yoksa, toplumsal konudur diye de değeri olmaz. Eğer gerçekten sanat eseriye, özü kadar biçiminin estetiği de göz önünde tutulmuş demektir. Yani öze en iyi, en uygun biçimi vermek sanatçının baş problemidir. (Dost, 1.6.1958).” Ki bu konuda en özlü sözlerden birini Bielinski, dile getirmiştir: Eğer bir şiir, şiiriyet (sanat değeri) taşımıyorsa, - toplumun acil sorunlarına en doğru çözümleri getirmiş olsa bile - o şiir, çok kötü sunulmuş bir iyi niyetten başka bir şiir değildir.”

Kişileri Konuşturmakta Ustalığı:

Orhan Kemal’in kişileri konuşturmakta ortaya koyduğu doğallık ve diyaloglarda gösterdiği ustalık ise müthiş bir sahicilik duygusu uandırır, güçlü bir etki yaratır okuyucu üzerinde. Eserlerindeki sürükleyiciliğin en önemli kaynaklarından biri de bu yaşanmışlıktan doğan bir kuvvetle kişileri konuşturmakta eriştiği başarı; yani doğallık, gerçeğe uygunluk ve inandırıcılıktır.

“...diyaloga önem verişim, tesadüfî değildir. Anlatmak istediğimi en iyi böyle anlattığımı sanıyorum. Uzun uzun ruh tahlilleri yapmaya kalkışmaktansa, muhavere (karşılıklı konuşma)nin diyalektiği ile bu işi başarmanın çok daha tabii olacağı kanaatindeyim. (...)

Ben bol diyaloglarımın kabuktan derinlere inmek, yani ruh tahlilleri yapmak istiyorum. Üç beş konuşma, çoğu sefer sayfalar dolusu izahın yerini tutmalıdır. Bu iş muhakkak ki çok zordur, hususi bir kabiliyet ister. (...)

Alt alta sıralanan konuşmalar tiplerin ruhlarını tahlile ve karakterlerini tespiti için yaramalıdır. Her insan sosyal durumuna uygun ve kültürüyle sınırlı bir şekilde konuşur. Felsefenin F’sinden bile habersiz insanların zaman zaman filozoflaştıkları bilinen bir gerçektir. Filozoflaşır ve duygularını ifade ederler. Bu ifade hiçbir zaman felsefeyle uğraşan bir

aydının ifadesi değildir. Kendine mahsus bir deyimi vardır. (...)

Velhasıl diyalog da, başka şeyler gibi, yazarın elinde bir imkândır. Anlatmak istediği şeyi en iyi şekilde anlatmak için kullanacaktır. Bütün mesele dozu kaçırmamak, iyi tayin etmektir “ (Dünya, 1.9.1953).

Orhan Kemal Gerçekçiliği:

Orhan Kemal’in gerçekliğe yaklaşımı, bir devrimcinin yaklaşımıdır. Bu gerçekçilik Balzac’ın gerçekçiliğinden de, Emile Zola’nın natüralizminden de farklıdır. Engels’in yeri geldikçe tekrarladığım ve komünisti tarif eden bir sözü vardır. Engels’e göre Komünist, gerçekliğin gözlerinin içine dimdik bakabilen - orada gördükleri hoşuna gitmese de, canını acıtırsa da - onları gönlünün istediği gibi değil, olduğu gibi (nasılsalar öyle) gören; fakat asla olana boyun eğmeyen, olanı olması gereken yönde değiştirmek için örgütlü olarak savaşılan insandır. Orhan Kemal’in bir yerde “actif realisme”, çoğu zaman da “aydınlık gerçekçilik” dediği devrimci iyimserlik temeline oturan gerçekçilik anlayışı, tam da böyle bir anlayıştır. Gerçekliğe gözlerini kapamamak, tersine onu derinliğine ve tüm bağlantılarıyla ve hareket içinde kavramak; ancak şimdi var olan gerçekliğe kesin olarak boyun eğmemek.

Yelken ve Yeni A dergilerinde bu gerçekçilik anlayışını ne güzel anlatır: Gerçekçilik, bir bakıma çok kaypak bir kavram. Dışımızda, yani bilincimizin dışında, bilincimize bağlı olmayarak var olan gerçeğin tıpatıp fotoğrafını çekip okurlara göstermek de bir çeşit gerçekçilik sayılır. Ama buna “natüralizm” diyorlar. Şuna benzer: Olmakta olanı, olduğu gibi yansıtmak, başka bir deyimle, doktorun hastasındaki hastalığı görmekle yetinmesi gibi bir şey. Benim andığım gerçekçilik yalnızca bu kertede kalmamalı. Onun için sanatçı gerçeğin ölçülerini kendinde toplayıp “olmuş mu?” ile birlikte “olabilir mi?”nin karşılığını verebilmeli. Bununla da kalmamalı, “nasıl olmalı?”ya da karşılık bulabilmelidir. Sanatçı doğanın kopyacısı değil, kendinden bir şeyler katan bireşimci olmalıdır. Bilmem anlatabildim mi? (Yelken, 1.11.1963).

“...Aydınlık gerçekçilik deyimiyle yeni bir kavram getirmiyorum. Bu, ünlü Actif Realisme’in Türkçeleştirilmiş deyimidir. Bizdeki Balzac’çılar dan da, daha ileri bir gerçekçilik anlayışı olduğuna inandığım bu metodu istiyorum. ... Balzac’ın büyüklüğüne inanırım, ama Balzac’ı taklit etmek aklımdan geçmez. Bu hem imkânsızdır, hem de ikinci, üçüncü Balzac’lara ne lüzum vardır? Bir Durgun Don’u belki de en sevdiğim büyük roman diye gösterebilirim. (Yeni A, Haziran 1973).

Orhan Kemal'in aydınlık gerçekçiliği; en yakından tanıdıklarını, oldukları gibi sahici biçimde anlatan, kötülüklerin toplumsal temellerine inen, zor koşulların kötülüğe ittiği insanlarımızda bile hep iyi ve insanca yanlar arayıp bulan, yalnız var olan gayri insani durumu ve ortamı anlatmakla yetinmeyip, olması gerekenin, yani insanca bir yaşamın özlemini duyuran, böylesi bir yaşam için mücadele filizlerini yeşerten bir gerçekçiliktir.

Öykücülüğü:

Öykülerini okurken de aynı –belki de daha güçlüsünü- sürükleyiciliği, kuvvetli sahicilik duygusunu yaşarız. Hapishane yaşamından, sokaklardan, çok çeşitlilik gösteren çalışma yaşamından, kendi serüvenlerinden, ekmek peşinde koşan yoksul kenar mahalle insanların hayatlarından unutulmaz tablolar çizer.

Yazık ki öykücülüğü, romancılığının gölgesinde kalmıştır. Oysa Sait Faik, bir soru üzerine, öykü anlayışlarının çok farklı olmasına karşın en beğendiği öykücünün Orhan Kemal olduğunu belirtmiştir.

Onurlu ve Devrimci Emekçi Kişiliği:

Adanmış ve temiz devrimci kişiliğini her türlü güçlüğe karşı bükülmeden, kimseye boyun eğmeden son nefesine kadar sürdürmesi, onun en güzel eserlerinden biridir. Devrimci hayat kitabını da çok güzel yazdı ve son nefesine kadar inançlarına uygun yaşadı ve yarattı.

Bir konuşmasında şunları söylemişti: “ Dünya ve ülke koşullarını beğenmeyen kişi, sanatı ve bedeniyle bunun mücadelesini yapmalıdır. Bir mesajla bunu sunmalıdır. Bunu yapmayanlar fazla ses çıkarmamalıdır. Sanatçının hası, halka önderlik eden, baskılara karşı duran kişi olmalıdır. Hem yapıtlarıyla, hem davranışlarıyla bunu ortaya koymalıdır.” (Ant, 21.10.1969). Ve öyle yaptı.

1950'lerin başında, kalemiyle ev geçindirmenin zorluğu onu daha büyük kentlere, özellikle İstanbul'a çeker. İstanbul'da geçim zorunlulukları onu hiç durmadan yazmak, çok ürün vermek, verimli ve hızlı çalışmak zorunda bırakır. Ardında on yıllık bir yazarlık deneyi vardır. Bu on yıl acılar ve zorluklarla, yoksulluk ve yoksunluklarla dolu olan, yazı emeğiyle geçimini sürdüremediğinde fabrika işçiliği, kâtiplik yaparak ekmeğini kazandığı bir yaşamdır. Ne var ki bütün bunlar onu çürütmeyi başaramamış tersine ondaki direngen, boyun eğmeyen onurlu kişiliği daha da güçlendirmiştir.

Sonuç:

Orhan Kemal'in genel bir edebî portresi çizilmek istenirse şunlar söylenebilir: “Orhan Kemal'in yazdığı her hikâyenin, romanın veya gazete yazısının içerdiği zengin olay, duygu ve karakterlerin hayatla olan bağı şaşırtıcı derecede renklidir. İster çocuklar geçsin içinden, ister herhangi bir köylünün yeni geldiği kentte kendi dışında her şeyle boğuşması anlatılsın, her sayfasında keyifli ve umutlu bir yazar çıkar karşımıza. (Bütün bunlar yanında,... yalın anlatımı ile güçlü karakterlerin de yaratıcısıdır Orhan Kemal. Olay örgüsünün canlılığı ve karakterlerinin dünyasına olan nüfuzunun gücü hiç kuşku yok ki, dilin zenginliğinin bir yansımasıdır.”(Mehmet Nuri Gültekin, Orhan Kemal'in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat)

Özetlersek, Orhan Kemal'in sanatını besleyen ve biçimlendiren kaynaklardan birincisi; kendisinin zorlu, inişli çıkışlı, yoksul emekçi yaşamı süresince yakından tanıdığı ve incelediği zengin, hareketli ve değişken insan, ortam, olgu ve olay malzemesi; ikincisi, hayata, topluma ve insana bilinçli ve derinliğine bakışını biçimlendiren bir Marksist, örgütlü bir komünist oluşu; üçüncüsü de okuduğu, incelediği, tanıdığı büyük sanatçıların yetiştirici etkileri ve sonuncusu –belki de en önemlisi- ise bütün bu olanaklardan en iyi şekilde yararlanmasını sağlayan üstün sanatçı yeteneği, özgün gerçekçilik anlayışı ve emekçi sevgisiyle dolu sanatçı duyarlılığıdır.

Orhan Kemal müzesinin girişinde sizi onun 30 Mart 1970'te yazdığı şu satırlar karşılar:

” İnandığım doğruların adamı oldum, böyle yaşadım, karınca kararınca bu doğruların savaşını, daha çok sanatımda yapmaya çalıştım, kursağıma hakkım olmayan tek kuruş dahi girmemiştir.”

Her şeyin satılık, emeğiyle yaşayan bir insanın ev geçindirmesinin çok çetin olduğu bir düzende ölmesine birkaç ay kala, bunları söyleyebilmek ne büyük, ne değerli, ne yüce bir şey! Orhan Kemal'in erdemli, temiz devrimci adı, kuşaklar boyu hep sevgi ve saygıyla anılacak; ölümsüz roman ve öykülerini gelecek kuşaklar da hayranlıkla okuyacaklardır: Bereketli Topraklar Üzerinde, Gurbet Kuşları, Bir Filiz Vardı, Murtaza...ve daha niceleri.

Bazı Kitapçılarda Söz ve Eylem Temsilciliklerinde

SÖZ ve EYLEM

Şubat-Mart-Nisan 2016

2

OKU OKUT!

- ★ Marksizm ve Sınıf Savaşı
- ★ Paris Komünü Yenilgisi ve Sonrası
- ★ Lenin'in Müdahalesi
- ★ Devrim-Sınıf-Parti
- ★ Leninci Parti Teorisi
- ★ Sınıf Mücadelesi Sınıf Partisi ve Komünist Kadro Sorunu

KOMÜNİST
HAREKET

Bazı Kitapçılarda Söz ve Eylem Temsilciliklerinde

Söz ve Eylem

Haziran-Temmuz-Ağustos - 2016

KOMÜNİST
HAREKET

3

OKU
OKUT!

- ★ Derlemeye Önsöz -On İki Yıl
- ★ Aşamalı Devrim Teorileri-I
- ★ Kapitalizm ve Kriz
- ★ Hazırlık Örgütü, Sınıf Partisi
- ★ Pentagon'un Savaş Hukuku